

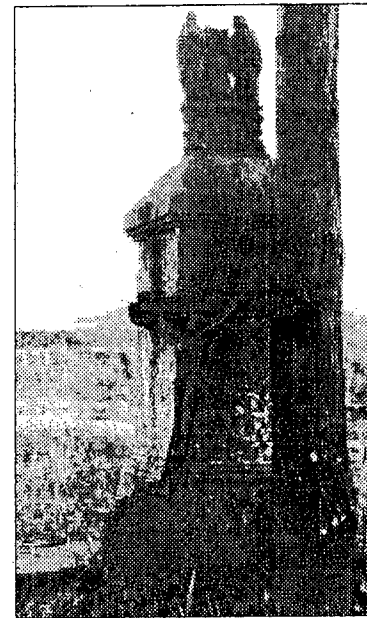
ІВАН ОЛЕНИЧ

ДОЛЯ ЛЕМКІВЩИНИ

Іван Оленич

ДОЛЯ
ЛЕМКІВЩИНИ

Видання друге
(на кошт автора)
Торонто, 1993

ПЕРЕДМОВА
до другого видання "Доля Лемківщини"

Ivan Olenych

DOLYA LEMKIVSCZYNY

Copyright Ivan Olenych

ISBN 0-9697384-0-4

Canadian Lemko's Association

Toronto, Canada

1993

Мабуть це перший в історії книговидавництва випадок, коли книжка іще не потрапила в повному обсязі її тиражу на полиці книгарень, а автор вже приступив до приготування її другого видання.

В даному випадку є зовсім ймовірно, що іще перед закінченням розпродажу першого видання (тираж 5,000 екз.), друге видання (500 екз.) встигне потрапити до рук читачів.

Що зумовило таку ситуацію? Чи є це звичайний поспіх автора, а чи може інша причина, яка примушує його до того?

Як відомо є, книжка може бути видана також і на кошт автора. Таким способом опубліковано перше видання "Доля Лемківщини". Зробило це видавництво "Каменярь" у м. Львові в кінці 1992 року. Другому виданню цієї самої книжки судилося появитись також на кошт автора з тим, що вже в Торонто тільки кілька місяців пізніше. Справді рідкісна ситуація.

В розмові з автором "Доля Лемківщини" я довідався, що основною причиною так надзвичайно швидкого її другого видання, є незадоволення його з першого видання книжки.

Здається мені, що не є так важливе тепер досліджувати хто спричинив незадоволення автору, як це, що таке незадоволення створює.

Є чимало застережень збоку автора до першого видання книжки. В упорядкованій послідовності є ними.

Окладинка книжки зроблена з невідповідного паперу (затонкий). Погана кольористика окладинки. Сторінки в книжці не мають докладно обрізаний папір. Ні окладинка, ні повто-

рення її, не мають фотографії, яку запланував автор. У змісті при нумерації сторінок є часті помилки. Фоторепродукції у книжці знаходяться на невідповідних сторінках, тому не мають зв'язку з текстом де їх заміщено. Низька якість виконання деяких фоторепродукцій. Не всі фотографії які запланував автор є подані в книжці. В книжці знаходяться деякі фотографії які не походять від автора. Правопис назв населених пунктів, в тому назв іншомовного походження, не відповідає правописові поданого автором. У метриці книжки не є поданий її тираж. Не зазначено також, що є це перше видання.

Не є це всі застереження автора до першого видання його книжки але і тих є вже досить, щоб зрозуміти його рішення - якнайскоріше опублікувати її друге видання, щоб таким чином врятувати вартість книжки.

Треба згадати, що мрією автора було опублікувати свою книжку-спогад саме в Україні, що і призвело до її першого видання там. Адже описане автором його рідне село знаходиться на історично-етнографічній українській території - Лемківщині, яка все ще знаходиться поза межами України. Є це територія, яка мабуть найбільше з усіх інших зазнала лиха тільки за те, що її автохтонне населення вважає себе українським і має споконвічну синівську прив'язаність до матері - України. Тому рішення автора видати свою книжку в Україні мало також і символічне значення, яким було підкреслення єдності з Батьківщиною.

В цьому символі, міститься і не виражена автором ідейно-господарська патріотична думка, що коли б ми усі любили свої села та міста звідки ми походимо або жили, тоді б вся українська земля була б однією квітучою оазою. Є неможливо, по-справжньому любити свою Батьківщину, коли забувається про будь-яку її частку.

Не міг автор передбачити, що перше видання книжки, обійдеться йому так болісно. Є тому цілковито зрозуміле його

рішення, опублікувати друге її видання. Тим разом, уже без згаданих недоліків.

Годиться одначе згадати, що реалізація першого видання була здійснена за посередництвом лемківського крайнина і особистого приятеля, котрому автор завірив і дозволив бути його представником в усіх справах, зв'язаних з опублікуванням першого видання книжки.

Здається, що подана в даній передмові інформація, є вистарчаючою для читача і допоможе йому краще сприйняти і зрозуміти друге видання книжки.

*Д-р Мар'ян Ковальський
Канада, м. Торонто 20.02.1993 р.*

*Іван і Юльянна Оленич
Автор і його дружина*

Хочу подякувати односельчанам і всім, які додатковою інформацією та порадами спричинились до появи цієї публікації.

Нехай ця скромна книжка стане символом-пам'ятником для тих, всіх відомих і невідомих, які лежать на цвинтарі в рідному селі Радошицях та в інших місцях, які загинули за волю України.

Автор

ПЕРЕДМОВА

до першого видання

Пізною осінню тисяча дев'ятсот сорок четвертого року я, малолітній юнак, із моєю сестрою та швагром Василем Майковичем з Команчі переходив палаюче сусіднє село Радошиці, щоб перейти на Чехословаччину, бо німецько-большевицька фронтова лінія кинула свої вогненні сіті на нашу східню Лемківщину, все горіло-палало, співуча Лемківщина застигала в ревінні гармат, гранат, скорострільів, у свисті куль і бомб, які кидали большевицькі й американські тактичні літаки.

Котре це було з черги нещастя, яке перекотилося по Лемківщині впродовж її довгої історії, в закутку між центральними та східноєвропейськими країнами, не легко перечислити. Здавалося б, що лемки вже перенесли всі горя і нещастя, які їхні сусіди були здібними, щоб їм заподіяти. Та, як під кінець Другої світової війни, так і після неї виказалось те незавидне минуле лемків було лише тінню найкатастрофічніших подій, які пересунулися через Лемківщину із геноцидними наслідками, лемки немов були покарані за всі гріхи, які були нав'язані українській нації її ворогами, - мабуть тому, що вони були найбільше безборонними, чи, пак, їм (нашим ворогам) принайменше так здавалося.

Кривда, яку нанесли на лемків історичні вороги українського народу зокрема під кінець Другої світової війни і після неї, є такою великою, звірською і понижуючою цілого людства, що її посягла навіть в найглибшу підсвідомість кожного українця, а зокрема українця з Лемківщини, почуття тривоги совісті, встиду за тих, які тероризували безборонне цивільне лемківське

населення, в часах, коли були проголошені найбільш гуманні міжнародні документи, щоб охороняти права людини і спільнот, збудила навіть почуття невинної ненависті.

Автор цієї книжки присвятив ціле своє життя Україні, а в тому зокрема знедоленій його вужчій батьківщині Лемківщині, лемківству, бо дав йому Всевишній глибоко відчутти так красу рідної вітки українського народу, як й незаслужену кривду, яку йому заподіяла зокрема Польща і СРСР. Тож не дивниця, що в нього зродилося почуття потреби стати в обороні своїх улюблених земляків способом написання споминів-опису про найважливіші політично-трагічні історичні події його села і околиці ("Висліцька республіка"), про особисту трагедію перебування в Німеччині на невірлиничих працях, що являється першо-джерельним описом невірництва мільйонів жертв українців і із інших околиць України, а зокрема із Лемківщини ("Моє перебування в Німеччині"), та про весільну культуру лемків ("Весілля в селі Радошиці"), що впала жертвою польської політики супроти Лемківщини, - політики всецілого докорінного знищення фізичного і духовного, як й про інші важні питання, які відносяться до лемківської трагедії.

Іван Оленич обороняє Лемківщину всесторонньо і послідовно ціле своє життя. Однак, написання споминів із його власного пережиття лемківської трагедії удокументовує ще один на неї історичний замах, пише "зізнання", яке напевно стане частиною того нагромадженого засуджуючого матеріалу, на підставі якого історія навіки засудить найвищим вироком ці найганебніші кримінальні вчинки, поповнені сусідами Лемківщини в сучасних часах. Книжка стане тривалим пам'ятником, для яких він старався увіковічнити в рідному селі спільним пам'ятником на цвинтарі усіх парафіян і рідних, які там спочивають, та інше, яке свідчить само за себе.

Д-р Іван Гвозда

Розділ I

1. Село Радошиці на Лемківщині.

Лемківщина - це, в основному, західня частина Карпат, яка простягається від ріки Сян на сході до рік Попрад і Дунаець на Заході. Вона охоплює обидві сторони карпатського хребта. Південна сторона - сьогоднішня Пряшівщина на Чехо-Словаччині і частина Закарпатської області (Україна), північна сторона - Ліський, Сяницький, Ясельський, Кроснянський, Горлицький і Новосанчівський повіт південної Польщі. Отже, цей невеликий шматок української етнографічної території знаходиться сьогодні під трьома державами.

Коли поселились перші люди на Лемківщині - це ще докладно не досліджено. Залишки старих мурів з княжих фортець свідчать про те, що колись уся Лемківщина була під пануванням київських князів. Один такий замок, мури якого лишилися посьогодні, був в містечку Загір'ї біля Сянока, поставлений ще за князя Ярослава Мудрого. Другий знаходиться ще й понині над Сяном у місті Сяноці, поставлений за князя Ярослава Осмомисла, за переказами старших поколінь.

В південній Лемківщині і також на Пряшівщині є села з такими назвами, як Львів, Київ, Чернігів та інші, очевидно поселенці прийшли з околиць одноіменних місцевостей на Україні. Це саме стосується і прізвищ багатьох жителів Лемківщини та історичних назв деяких речей. На Лемківщині протягом століть перепліталися впливи різних сусідніх з українцями народів - мадярів, поляків, словаків, чехів, австрійців і, врешті, москалів.

Село Радошиці, про яке хочу більше й обширніше сказати, було засноване в XIII-му столітті на самому Бескиді в східній Лемківщині. Тут проходив головний сухопутний шлях між

Львовом та Віднем, званий "царською дорогою". В селі до 1945 року було біля 200 хат. Рахуючи пересічно по п'ять осіб на одну родину, можна сказати, що в селі Радошиці жило приблизно - 1000 осіб. До Першої світової війни жителі Радошиць, в загальному, займалися випасом овець і рогатої худоби та рільництвом, а також їздили на заробітки у такі південні сусідні країни, як Словаччина, Сербія, Мадярщина та інші. Часто їздили до Америки, але, заробивши гроші, повертались назад на Лемківщину.

Австрійська адміністрація (в якій було багато поляків) не дбав про освіту і добробут народу. Замість шкіл по селах були корчми, де люди пропивали важко зароблені гроші. Родини євреїв (яких було в селі Радошицях п'ять), корчмарі та інші торгівці закупили собі за видурені від наших людей гроші три великі кам'яниці у Відні. В додатку, від батьків-пияків народжувались недорозвинені діти-каліки.

Щоб мати кращий образ села, необхідно згадати, що діялося навкруги села.

Коли в 1914 році вибухла Перша світова війна, на фронт до австро-угорської армії з Радошиць забрано всіх здорових чоловіків у віці від вісімнадцяти до сорока п'яти років.

В селі Радошиці під час війни війтом був Йосиф Ленцьо, розумна і авторитетна людина. Народився він у 1854 році, а помер у 1945 році. Коли мадяри вишукували так званих "москвофілів", то він запевняв, що в його селі таких нема і ніколи не було. Зінших сіл багатьох підозрілих привели до Радошиць, де знаходився головний штаб. Там, в саді при хаті Степана Паращака, було повішено на деревах багато невинних людей за здогадне москвофільство. Після згаданих трагічних подій над невинними людьми, виконавцем яких було мадярське військо австро-угорської імперії, арештували також вїта Йосифа Ленця і доставили його до штабу в Кошицях. Там він перебував довший час на допитах і тортурах. Не довідавшись від нього нічого, його звільнили. Виснажений, повертаючись додому суворой зимою

пори, перемерз, знеможений впав на сніг і непритомний лежав при дорозі. Якийсь господар, переїжджаючи саними на дорозі, підняв незнану йому людину, завіз до найближчого містечка Міжлаборці, де заопікувались ним знайомі люди. По короткому часі Йосиф Ленцьо повернувся до села вже калікою, ліва нога була коротша і штивна, відтоді він змушений був ходити тільки з палицею.

2. Висліцька Республіка.

Коли розпалась Австро-Угорська імперія, в Галичині в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р., українці політичним переворотом перебрали владу від австрійської адміністрації, у Львові проголосили проклямацію Української Національної Ради про утворення Західньо-Української Республіки на всіх етнічних українських територіях Австро-Угорщини. Коли на третій день щоденник "Діло" приніс цю радісну новину, то о. Пантелеймон Шпилька, парох у Вислоці Вишнім, відразу пішов до о. Михайла Теслі, який був парохом у Вислоці Нижнім (там були дві парохії), покликали учителя Гриця Судомира, також з Вислока, і втрійку постановили, що негайно треба скликати визначних громадян цього села і повідомити довколишні села, щоб прислали делегатів. Вїт Соломон відразу розіслав післанців по селах з повідомленням, щоб на другий день прислали до Вислока Нижнього своїх делегатів на важливу нараду.

4 листопада 1918 року зібралися в шкільній залі біля 70 делегатів, які вислухали зачитану проклямацію Української Національної Ради у Львові з великим зацікавленням. В дискусії винесено постанову: тому що в Сяноці не може бути заснована Повітова Українська Національна Рада з огляду на перебування польського війська, що там розміщувалося, засновується Повітову Українську Національну Раду для Сяніцького повіту у Вислоці Великим. Головою вибрали о. Пантелеймона Шпильку,

а учителя Гриця Судомира призначено керівником Українського Повітового Комісаріату. Всі присутні на зібранні делегати ввійшли в склад новоствореної Повітової Української Національної Ради. Голові о. Шпильці доручено зорганізувати особовий склад - виконавчий орган, до якого він покликав: Теодора Шпильку, керівника Повітового Комісаріату Гриця Судомира, суддю Івана Куціла (родом з Коломиї) і призначив Повітового Коменданта міліції Андрія Кира, бувшого австрійського підстаршину, та добирав інших подібних до адміністрації.

Протягом трьох місяців існувала Лемківська Вислицька Республіка. Теодор Шпилька провадив канцелярську роботу, видавав перепустки й інше, керівник Комісаріату Гриць Судомир упорядковував по селах управи і старався організувати українські школи, суддя Іван Куціла полагджував судові справи в імені Української Народньої Республіки, комендант міліції Андрій Кир дбав про безпеку і порядок.

Найбільшою турботою голови Повітової Української Національної Ради о. Пантелеймона Шпильки було - віднайти охочих українських військових старшин для організування опору проти польського фронту, в обороні найдалі висунених на захід кордонів Української Держави. Запал людей для самооборони був великий, але нереальний, без відповідного керівництва та зброї. На останній нараді Повітової Національної Української Ради в Команчі вирішено вислати делегатів - о. Шпильку і студента Назаревича - до Будапешту з метою віднайти табір демобілізованих старшин і підстаршин та переговорити з ними про велику потребу їхньої участі в спільній обороні. В другій половині грудня 1918 р., негайно після наради, вибралися обидва делегати до Будапешту. В Будапешті вступили до українського консуля проф. Біберовича, якому розповіли про свою місію. Він скерував їх до табору українських старшин. Післанці перевели багато розмов зі старшинами, але без позитивного результату. Ніхто з старшин не хотів служити рід-

ній справі - захищати своїми грудьми найдалі на захід висунену українську землю. Цей неуспіх не зневірив о. Шпильку і він звернувся до українських підстаршин, що були приміщені недалеко в таборі. Він прохав їх стати на захист рідної Лемківщини. Дванадцять українських підстаршин радо погодилися і заявили, що їдуть з ним. Консуль виділив 10,000 австрійських корон на утримання цих добровольців. О. Шпилька запряг підстаршин на вірну службу Українській Державі в церкві у Вислоку. Шістьох з них призначив комендантами Станиць Української Жандармерії, приділяючи їм на допомогу по дві-три особи. Кожна Станиця мала право дібрати собі до міліції додатково потрібну кількість людей. Решта добровольців дістали інші завдання.

Це були люди жертвенні, свою службу виконували добре, але до розв'язання справи організації війська, його вишколу, проводу, організації бойового фронту та відпору польським нападам на наші села вони зовсім не надавались. На цьому відповідальному фронті треба було мати відважних, досвідчених старшин, тим більше, що польська військова сила зростала, збройні відділи з Сянока щораз натискали, нападали на наші станиці.

О. Шпилька звертався на всі сторони країни, до посла Української Національної Ради в Станиславові і до Галицького Корпусу, щоб дістати хоча б одного досвідченого старшину, який зумів би зорганізувати відповідну відсіч. Команда III Галицького Корпусу в Стрию призначила комендантом нашого фронту старшину Котиса, який пустився в дорогу, але до призначеного місця не дійшов.

В першій половині січня 1919 року о. Ілля Петрашович із Закарпаття прислав о. Шпильці до Вислока мадярського офіцера Яромира Пішту з листом, щоб перетримати його тиждень, поки не дістане наступне повідомлення. О. Шпилька і всі люди дуже втішилися, але виявилось, що цей офіцер не вміє по-українськи говорити і тому з того нічого не вийде. Через тиждень прийшов лист

від о. Петрашевича, щоб цього офіцера повернути.

22-го січня 1919 ввечері приїхав до о. Шпильки суддя з одним студентом із Сянока, з проханням видати їм перепустку на схід, бо в Сяноці поляки арештують українців і підготовляють якусь велику військову акцію. О. Шпилька видав бажані документи до Стрия, до товариства додав їм свого брата Теодора Шпильку з дорученням затриматися в Балигороді й нав'язати контакт з Українською Національною Радою та Повітовим Комісаріатом з метою скоординувати організаційну та військову роботу. 23-го січня вранці вони втрьох виїхали на схід.

А о. Шпилька, хоч ніяк не мав часу, бо перед його урядовою кімнатою стояли люди за перепустками і в інших справах, змушений був взяти фірмана та відвезти мадярського офіцера назад до о. Петрашевича на Закарпаття. О годині 7-ій вечора вони виїхали, по дорозі вступили до повітового комісара Судомира, щоб просити його замінити на одну ніч в урядванні, бо багато людей чекає на полагодження різних справ. На другий день приїхали до Межилабірця, звідки мадярській офіцер пішов у напрямі до Чабіни, а о. Шпилька вступив до чеської команди й попросив видати йому перепустку на перехід кордону для повернення до Вислока. У відповідь на його прохання, чеський комендант Мікуляш Пек сказав:

- Ви там уж не пуйдете, там йсов поляці, а спатне се захажеї, стреляю а бійо, а пальо.

- Коли вони прийшли? - спитав о. Шпилька.

- Вчора.

- Як це може бути, та ж я вчора звідтам виїхав!

- Коли ви виїхали?

- О 7-ій годині.

- А так, а вони прийшли о годині 9-ій ввечері.

Ця жахлива вістка дуже пригнобила о. Шпильку і він негайно пішов до Габури, де зустрів велику масу людей з Вислока, обмерзлих, перемучених, які просили: "Єгомось, не ходьте до Вислока, бо

польська варта чекає в лісах, щоб вас перехопити". Охолонувши трохи від сильного зворушення та переживань і прийшовши до себе, почав розпитувати людей про захоплення Вислока.

Люди розповідали, як поляки несподіванно напали на Вислок ввечері дня 23-го січня 1919 року, відразу кинулися на приходство, шукали за отцем, пограбували всі вартісніші речі. Ці лихі вістки не давали спокою, йому здавалося, що це тільки сон і все скоро повернеться назад.

Коли 26-го січня знову загостив до о. Іллі Петрашовича в Габури, то там застав свого брата Теодора, від якого довідався, що він до Балигороду не міг уже доїхати, бо поляки наступали із Сянока, з Загір'я в сторону гір і перетяли йому дорогу. Він змушений був повернути на південь, перейшов кордон біля Тісної і через Гуменне, Межилабірці дістався до Габури, де вони й зустрілися.

Того вечора довго говорили, переживали, а коли ледь заснули першим сном, то через годину о. Петрашевич збудив їх і вони побачили перед собою коменданта Пека та п'ять озброєних військових - старшину і чотирьох підстаршин, від яких почули: "Вставайте, пудете з нами!" О. Шпильку заарештували, а брата залишили. Повезли його під пильним конвоєм на приходство о. Володимира Райковича до будинку, в якому вже було багато арештованих утікачів з Сяноцького повіту, яких чеська влада стерегла. Між арештованими утікачами були: комендант міліції Андрій Кир і Майкович, обидва делегати до Української Повітової Національної Ради з Команчі, Міланович, комендант жандармерії в Суровицях, та багато інших.

Вони казали, що поляки, в силі около 200 добре озброєних людей, захопили Команчу вранці 24-го січня 1919 року. Поляки прийшли із Загір'я, забрали насамперед залогу нашої станиці жандармерії, а Федя Киру, який вискочив через вікно і намагався втекти, застрілили. Коменданта Щуровського взяли живого. Міліціанти чинили завзятий опір, стріляли в поляків, які захова-лися за церковними мурами. Андрій Кир наказав їм

обстрілювати поляків, щоб вони з-поза муру не могли вийти, а сам сів на сани і пігнав до Вислока просити допомоги. Коли приїхав до села, побачив, що у Вислоці горять хати, а польські вояки вештаються по селі. Кир вистрілив кілька разів, а поляки розвинули суцільну стрільбу і почали підходити до того місця, звідки впав постріл. Побачивши це, Кир завернув коня та поїхав до Команчі назад. А тому, що Кир не привіз жодної допомоги, команецькі міліціанти мусли відступити і поляки захопили село.

В цьому бою загинуло кілька наших міліціантів. З полоненим комендантом Щуровським поляки розправилися в жорстокий спосіб, його мучили, відрізали язик, а вкінці застрілили.

Вночі з 26-го на 27-ме січня 1919 року почув о. Шпилька два постріли, а рано довідався від вартових, що Андрій Кир утік. Вартові стріляли за ним, але опісля сказали, що "ми так стріляли, щоби куля до него не попала".

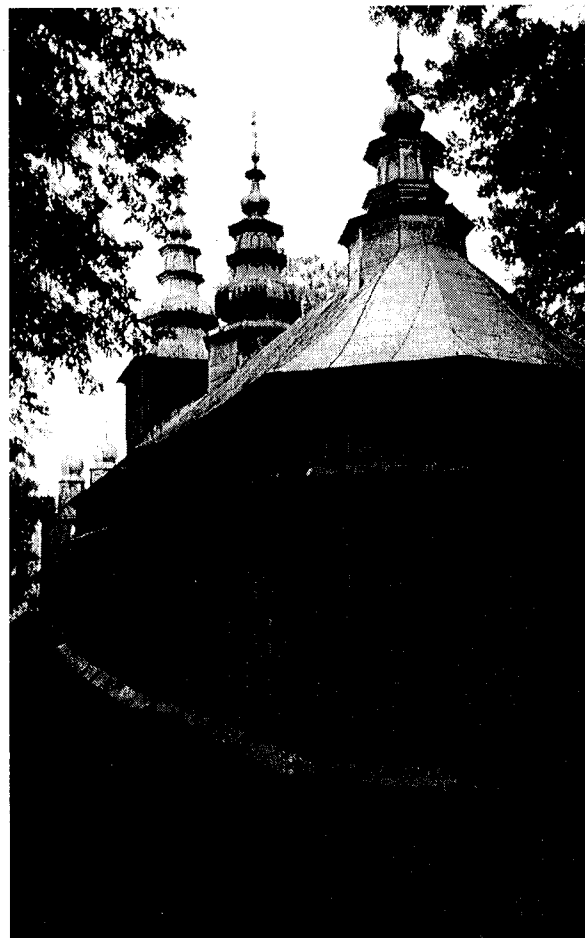
В справі арештованого о. Шпильки, оо. Петрушевич і Райкович попросили ще п'ять - шість священиків з довколишніх сіл і пішли до чеської команди довідатися про його справи. Це був торговий день, вістка про його арешт стрілою розійшлася серед зібраних на ринку людей, багато селян пішли перед будинок чеської команди і кричали: "Віддайте нам нашого пана", - домагаючись звільнення о. Шпильки. В чеській команді делегація священиків і людей нічого не вдіяла, вони радили, щоб о. Шпилька сам себе рятував, бо комендант Пек заявив, що він сам не може нічого вирішувати без відома свого шефа-генерала у Кошицях. Польська команда вимагала видачі о. Шпильки, живого чи мертвого, за винагороду 5,000 австрійських корон тому, що він "небезпечний большевик".

Лемківська Республіка на чолі з о. Пантелеймоном Шпилькою проіснувала від 4-го листопада 1918 року до 24 січня 1919 року.

(Із спогадів о. П. Шпильки, "Лемківський Календар", 1967 рік, стор. 19-35).

3. Чудо природи.

Церква Святого Димитрія в Радошицях, збудована у 1840-1850 роках, стоїть посередині села на горбку, з гарним видом на ціле село. Вона була дуже гарно відмальована усередині в 1936-1937 роках.

Церква Святого Димитрія в селі Радошиці.

*Дзвіниця біля церкви Святого Димитрія в селі Радошиці,
збудована в 1868 році.*

Після Першої світової війни в село Радошиці на місце померлого священика Габра, (якого поховали біля церкви). Був присланий священик Теодор Левицький, що був в Українській Галицькій Армії старшиною, а опісля висвятився на священика. Жінка його походила з польської родини Михальчик, дві її сестри учительовали, одна в селі Радошиці, а друга в селах Мокрім і в Чашині. В о. Левицького був син Богдан.

Вище села Радошиць в лісі при головній дорозі була поставлена ще до Першої світової війни досить велика каплиця, в якій можна було помістити стільки людей, як у малій церкві. Каплицю поставили тому, що у тому місці, сходились разом три потоки, явище надзвичайно рідкісне, чудо природи. Люди, віруючи в те чудо, приїздили сюди з дуже далеких околиць, з обидвох схилів Бескиду, а також з Поділля, з невиліковними недугами. Обмивши свої болючі місця цілющою водою, поверталися додому здорові.

Один із таких прикладів оздоровлення був в нашому селі. В 1932 році десятирічний хлопець Теодор Паращак, доглядаючи худобу під лісом, гойдався на гойдалці, прив'язаній до відгалуження старого бука. Після довгої і приємної забави хлопець заснув, а коли прокинувся мав на тілі червоні й сині плями, обличчя спухло так, що навіть не міг бачити, де знаходиться. Зустріли його сусідні хлопці, що також доглядали худобу, і взяли з собою додому. В селі лікаря не було. Батьки пішли до села Вислока Великого, де жив старший чоловік, що давав різні поради, і розказали йому, що сталося. Він порадив: "Ідіть вгору, вище вашого села, там шукайте, де сходяться три джерельні річки до однієї, і наберіть з неї води (тільки, щоб вас ніхто не бачив), помийте хлопця водою і він буде здоровий". Старший брат Андрій і стрийко Йосиф знали, де ті три джерельні води сходяться і пішли вночі по воду так, щоб ніхто їх не бачив, набрали води, принесли додому, помили хлопця і за кілька днів хлопець був цілком здоровий.

Кожного року в дев'ятий четвер після Великодня був церковний відпустовий празник, а другий на Покрову. В 1928-му році у цій каплиці були проведені місія і відпуст. З Перемишля приїхав Владика Йосиф Коциловський. Його зустрічали хлопці в лемківській ноші на конях під командою Юрка Казя, який їхав спереду на сивому коні, тримаючи в руках синьо-жовтий прапор. Підготував цю гарну зустріч Преосвященному Владиці Коциловському о. Левицький.

В селі Радошицях, де колись стояла каплиця і відбувались відпустові Богослуження, сьогодні все заросло бур'яном і лісом. На цьому місці стоять односельчани: (зліва) Іван Оленич, Іван Макара і Теодор Колос. Вони брали участь у величому святкуванні 11 вересня 1988 року в Ченстохові Ювілею 1000-ліття прийняття християнства на Україні і в посвяченні Собору Пресвятої Богородиці в Команчі 13 вересня 1988 року.

4. Два табори.

Польській владі дуже не подобалася свідомість та єдність людей і вони старалися всіма можливими заходами баламутити і поділити людей.

На початку 30-тих років зі Львова до Радошиць прислали молоду польку, учительку Ванду Германувну, а до села Ославиці - її товаришку. Вони мали завдання польонізувати дітей в школах, навіть молитися примушували по-польськи, і хоча українську мову добре знали, але в школі називали її "руською" мовою.

Розуміючи це, о. Левицький подав оголошення до часопису, що потребує українського учителя для свого сина Богдана. На це оголошення зголосився Йосип Пачовський, був прийнятий о. Левицьким і прибув до Радошиць.

Крім приватного вчителювання, він старався зорієнтуватися, як високо стоїть свідомість села, тоді поволі почав читати господарям, що сходились на громадську раду на плебанії, часопис "Народна справа", це селянам було дуже цікаво. Протягом 1931-1932 років, після успішного навчання під керівництвом учителя Пачовського, сина о. Левицького Богдана прийняли до школи в Хирові. Тоді о. Левицький звернувся до Йосифа Пачовського з пропозицією, щоби став крамарем в кооперативі, бо крамар відходить до війська. На цю пропозицію Пачовський погодився, провадив крамницю півтора року. При цьому розгорнув широку суспільно-громадську працю: zorganizував і сам вчив церковний хор, при його допомозі відкрито читальню "Просвіта". Опісля покликали його до Команчі очолити кооперативу, що була вже зареєстрована. Під його проводом ця кооператива добре працювала і незадовго відчинила філії в Чистогорбі, Явірнику та Довжиці. Так що Пачовський керував чотирма кооперативами до 1939 року.

Поляки, побачивши, що їм не вдається сполонізувати нашу

молодь, взялися в інший спосіб це зробити. Вони почали надсилати поштою по шість примірників газет "Земля і Воля" та "Лемко" людям, що були найактивнішими в селі, таким як Юрко Казьо та інші. Крім того, завербували Дмитра Майковича і платили йому за те, що він нацьковував одних на других, щоб таким чином довести до роз'єднання села - згідно з провокаційним гаслом "пусціть русіна на русіна".

У селі Лупків був священник-москвофіл, який роз'єднував людей, перетягаючи їх на православ'я, мовляв, ми не греко-католики, а православні, як також не українці, а "малороси". Правдоподібно, що він був російсько-советським агентом. Він організував, навіть, демонстрацію схвалення сталінської "конституції". Про нього ширилися чутки, як про колишнього царського офіцера, по національності - росіянина. Його вплив сягав і на довколишні села, в селі Радошиці також була заснована ще одна читальня "імени Качковського".

Коли почали приходити москвофільські газети в село, а пошта тоді приходила на плебанію, першим побачив ті газети о. Левицький і показав їх Пачовському. Той запропонував відіслати газети назад до редакції, а замість них замовити тим людям за церковні гроші видання Івана Тиктора зі Львова. О. Левицький не погодився на це, мовляв, він не може розтрачувати церковні гроші, а сказав, що буде в церкві на проповідях пояснювати і усвідомлювати людей, які згодом самі виречуться шкідливих часописів. Як виявилось, о. Левицький дуже помилявся, бо дарова газета, що приходила до людей, зробила своє, а поучення о. Левицького в церкві на проповідях викликало лише обурення і проти самого отця, і проти греко-католицької Церкви, і проти загалу української громади.

Так виникли в селі два табори; одних називали "кацапами", а других "мазепинцями". Польська влада добилася свого, а о. Левицький, хоч і був дуже заслужений, зробив таку велику помилку, яку вже не вдалося виправити і змушений бу

На знімці: частина громадян – визначніших господарів села Радошиць. Спільну знімку зроблено на подвір'ї перед хатою Михайла Мирги після прийняття з нагоди прощання з о. Левицьким.

В першому ряді діти (зліва направо): Михайло Майкович, Іван, Марія і Теодор Мирга, в другому ряді стоять Тевдох Парацак і Текля Мирга – господиня хати, сидять Микола Лотучка, о. Левицький, стоїть хлопець Василь Мирга, сидять о. Григорович, Семен Парацак, стоять Андрій Моц і Михайло Мирга – господар хати. Далі стоять: Микола Шевчик, Григорій Ленько, Данко Дорощак, Стефан Різун, Андрій Спирдз, Стефан Кохина, Михайло Присташ, Василь Парацак, Данко Ярош, Стефан Казьо, Іван Парацак, Іван Майкович, Григорій Пашко, Дмитро Каган, Іван Ярош, Теодор Лучка та інші, яких не розпізнано.

залишити село. На його місце прийшов о. Григорович.

В селі заіснували два табори. З нижнього кінця села до середини гуртувалися так звані "кацапи", а від половини вгору - українці, які мали читальню "Просвіта" і кооперативу, при якій також була зала на вистави й забави. Часто на забавах в селі доходило до непорозумінь, а то й до вжиття фізичної сили. Найбільш агресивними були так звані "кацапи", опікуном яких був платний агент Дмитро Качурів, який все плянував та всім керував. А активним виконавцем був той же Юрко Казьо, який в 1928 році так гарно зустрів Преосвященного Владика Коциловського з синьо-жовтим прапором, але через кілька років дався обдурити польсько-московськими агентам і

На знімці дівчата і хлопці, ровесники тих, що стоять та сидять спереду на попередній знімці, – друге покоління села Радошиць (знімка з 1942 року).

В першому ряді (зліва направо): Текля Поломацканич, Юлька Команецька, Ева Каган, Ганя Яциканичова, Ганя Лучка, за нею стоять Іван Макара, Петро Лучка та інші, нерозпізнані.

русофільській літературі, яка задурно приходила до села. Коло нього гуртувались ті несвідомі агресивні елементи, що належали до читальні імени Качковського, і там, де вони з'являлися, на забаві чи на весіллі, то вже українцям не було місця, бо їх брутально проганяли. Так було досить довго, бо ніхто не хотів з ними воювати.

В 1937 році, після Різдв'яних Свят, було весілля в горішньому кінці села в господині Теклі Борщ. Всі вони туди прийшли, бавляться - гуляють, ніхто їм не перешкоджає. Але ось Юрко Казьо запримітив одного хлопця - Івана Шапочку, українця з нижнього кінця села, який в кутку на подвір'ї спокійно жартував собі з дівчатами. Казьо гукнув до нього: "А ти що тут робиш, "мазепинцю"?" І відразу вдарив його в лице, а за ним інші "кацапи" обступили хлопця довкола і б'ють. Іван, довго не думаючи, вихопив маленький ніжик з кишені, відчинив і пхнув Юркові просто під груди. Вирвавшись із оточення, Іван почав втікати, а за ним побіг Юрко Казьо, та, зробивши кілька кроків, впав. Так і закінчив своє збаламучене життя. За Іваном побігли інші "кацапи", але, на його щастя, надійшов польський прикордонник Врублевський, який арештував його і, побитого та покаліченого, відпровадив до Команчі на поліцію. На суді визнано Івана Шапочку винним за вжиття ножа, але тому, що він зробив це в самообороні, дістав лише два роки криміналу.

Польські агенти зробили своє, пустили "русіна на русіна".

5. Боротьба проти переслідування.

Не треба завдавати собі багато труду, щоб бачити згубні мрії подвижників на "зніщене русінуф". Впроваджено найбільш рафіновану шовіністичну культурно-економічну, наскрізь пригноблюючу політику супроти українців.

Трохи зупинимось на подіях, які відбувалися між Першою і Другою світовими війнами в Галичині, на Волині і Лемківщині,

та всюди під польською окупацією західньо- українських земель, де йшла різного роду стихійна, а подекуди й організована боротьба, очолена ОУН, між українським населенням і польською поліцією. Ця боротьба була викликана лише однією причиною - польською урядовою національною економічною політикою, гнобленням і переслідуванням під кожним оглядом: культурним, релігійним, національним і економічним, - українського робітника і селянина, що змушувало їх до активного опору, а то і до наступу. За це чекала українця польська шибениця, або військовий розстріл.

З вересня 1931 року розпочалися в Польщі наглі суди за зраду, поранення або вбивство польського поліцейя чи військового, підпали та інше. Єдиним покаранням була шибениця, або розстріл.

Між селами Павлополе і Новосілки лемки з рушниці поранили в ногу польського поліцейя, який їхав на ровері. Увечері лемки зі зброєю оточили станицю польської поліції і почали її обстрілювати. Поліція відстрілювалася з пістоль. Комендант станиці попросив допомоги в сусідніх станиць. Наступного дня заарештували понад сто осіб і застосували до них тортури, щоб довідатися хто стріляв. Перед окружним судом у Ряшеві відповідали сім лемків, яким загрожувало смертне покарання. Лемківські селяни боронилися тим, що польська поліція їх політично переслідувала, бо вони займалися українською культурною роботою. Запало сім вироків смерти через повішення. Але протести в Сеймі, демонстрації в інших селах по Лемківщині та на Волині і в Галичині, зокрема у Львові, вплинули так, що сім шибениць лемкам замінено кількома роками ув'язнення.

Ненависть лемків до польської поліції була загальна. Адже поліція була знаряддям скрайнього польського шовінізму і ненависти до всього, що українське. Існували поліційні заборони на будь-який вияв української культурної активності.

Бл. П. Йосип Пачовський.

Визначний діяч села Радошиць в роках 1931-1944, упокоївся в Чикаго 1987 року.

Поліція допомагала відривати Лемківщину від Перемиської греко-католицької єпархії і насадити там адміністратора "кацапа". У школах Лемківщини заведено нові підручники на лемківському діалекті, а вилучено всі книжки, писані українською мовою. На млин такої польської політики чимало вилляли води деякі старі священники-русофіли, які баламутили лемків своїм москвофільством.

Під впливом селянських рухів у Польщі на Лемківщині, приходиться до відродження національної свідомості і опору польській владі. У Горлицькому повіті 30,000 лемків демонструють проти політики польського уряду. Поліція злякалася натовпу і не чинила перешкоди селянській демонстрації. Це були ті роки в Польщі, коли економічна політика і утиски уряду приводили до безробіття і голоду в цілій Польщі. "В Східній Галичині 50% управної землі належало польським осадникам. З 2,794 господарств, площею понад 50 гектарів, лише 208 було в українських руках. 90% польських військових осадників не цікавилось своїми маєтками і вони лежали незагосподареними. Лише мала частина осадників з центральної Польщі давала українцям обробляти землю за половину збору" (Володимир Мокрий. "Про поляків і українців, сьогодні, вчора і завтра", стор. 49). Ці процеси не минули і української Лемківщини, в якій молоде покоління, після Першої світової війни почало набирати повної свідомості та пізнавати чий вони діти.

Йосип Пачовський зробив для села дуже багато добра. Перш за все в 1932 році zorganizовував у селі клітину ОУН, а першими членами були: Гіга Дмитро, Оленич Іван (помер в 1944 р.), Оленич Андрій (помер в 1943 р.), Шапочка Іван (помер в 1944 р.), а пізніше Шапочка Іван (другий), Паращак Іван, Шапочка Федір (помер 1945 р.), Паращак Федір, Сторожка Іван - загинув на Закарпатті героїською смертю в боротьбі за Українську Самостійну Державу в 1939 р., Куцинда Андрій (помер 1976 р.), Ланник Андрій (помер в 1954 р.), Ланник Федір (помер в 1978

р.), Паращак Дмитро (загинув в боївці УПА в 1944 р.), Оленич Михайло і багато інших, які пізніше поповнювали ряди ОУН і УПА.

Отець Григорович в селі Радошицях не був довго, всього один рік, а на зміну йому приїхав отець Михайлів, який не цікавився українською справою, а пильнував лише парафіяльного господарства, щоб видобути для себе якнайбільше прибутків та майна. Хлібом, який люди давали до церкви, годував безроги і кури.

До 1939 року в селі було понад 30 передплатників часописів і журналів "Діло", "Новий Час", "Народна Справа", "Нове Село", "Наш Лемко", "Комар", "Місіонар", "Наш Приятель", "Жіноча Воля", "Дзвіночок" та інших.

Першим станичним ОУН в селі був Дмитро Гіга, а пізніше Іван Оленич, який був активним кольпортером календарів "Золотий Колос" та вищезгаданих часописів, пропагував і заохочував до читання та передплати часописів і журналів і тим усвідомлював якнайширше коло людей. Іван був інвалідом від дитинства, народився в 1914 році закінчив початкову школу в селі на відмінно в 1928 році. Це була людина обдарована розумом, незважаючи на те, що він не міг ходити, але він зробив багато для української справи. Неодноразово польська поліція ("жандарми") перешукували в його хаті за підпільною літературою та купонами ОУН, але він був настільки обережний, що хоч поляки добре знали про його діяльність, а причепитися не могли, бо не мали на те доказів. Він працював невтомно до останньої хвилини свого життя.

В 1938 році польське військово-міністерство вислало до сіл під чехо-словацький кордон корпус свого війська під назвою "Оборона народова" для приготування терену до війни - копання окопів та інше. Це військо квартирувало по наших селах і замість бути "Обороною народу", воно було пацифікатором нашого народу на тому терені Лемківщини.

Щоразу робили обшуки по господарствах і домах, ніби чогось шукаючи, аби тільки населення тероризувати: розпорювали перини і випускали пір'я між солому чи навіть збіжжя, часто розбивали хатній посуд або іншу шкоду робили на господарстві, побивали також людей.

В Радошицях Онуфер Майкович запряг до воза коні і мав їхати до Сянока по сіль для кооперативи. Три вояків сіли на віз і казали фірманові їхати. Як від'їхали за село, спинили коні, а фірмана побили так сильно, що його непритомного на возі коні притягнули на подвір'я господаря, через два дні Онуфер Майкович помер!

Другий подібний випадок був в селі Команчі. На весіллі вояки брутально вигнали всю молодь з забави і дуже сильно побили Ілька Барну, який вже не вернувся до здоров'я, а самі забавлялися до самого ранку.

Це тільки кілька малих прикладів, як "Народова оборона" поводилася на Лемківщині і обороняла "ойчизне".

Перед Другою світовою війною Ілько Паращак працював дорожником, тобто доглядав "цісарську" дорогу, фоси, мости та все, що належало до дороги. "Амброхів" Михайло Борщ, як відслужив військову службу зі ступенем капраля, бажав й надалі залишитися у війську і бути інструктором для рекрутів. Але польська влада сказала йому перенести метрику до "жимско-католицького косьцьола", що він і зробив. По короткому часі його звільнили з війська, а дали йому працю дорожника, на місце Ілька Паращака, якого взагалі звільнили, бо він не переніс метрики до "косьцьола".

Як почалася війна між Німеччиною і Польщею, то поляки мобілізували з села всіх тих, хто підлягав мобілізації. Десять хлопців не з'явилися на мобілізацію, а втекли на Словаччину, а опісля до Німеччини на роботу. "Міхал Барщ" також не пішов на війну і це насторожило селян. А коли прийшли німці, то Міхала знайшли на Словаччині в містечку Межилаборці в пив-

ниці з радіонадавчим апаратом. Його забрали і повели через Команчу в Бірче, і він більше не вернувся. Така була заплата тому, що зрадив віру і націю за кусень "гнилої ковбаси".

Через село Радошиці пройшли словацькі і німецькі війська в дорозі на Східний фронт.

Хоч польська адміністрація та поліція всіма засобами і способами старалися найменший вияв української діяльності в селі забороняти, чи не дозволяти, але життя, без огляду на всякі заборони окупаційної влади, поступало своїм ходом та пробивалося різними дорогами серед молодого покоління. А вкінці виявилась сила, переслідувана окупантом, сила відродження.

6. Карпатська Україна.

Вже літом 1938 року, в Карпатській Україні почали організовувати Січ - оборону проти нападів мадярських і польських терористів. Тоді лемківська молодь, без найменшого вагання помандрувала туди, щоб стати в ряди Карпатської Січі. І не один з них зложив там свою голову, віддав своє молоде життя за Україну.

На заклик про допомогу зі села було організовано добровольців, які в 1938 році зібралися і перейшли кордон Польщі на Словаччину, а через Словаччину на Карпатську Україну аж до Хусту. Тими охотниками були: Паращак Федір, Шапочка Іван, Шапочка Федір, Лучків Василь, Сторожка Іван, Кадиляк Олекса і Андрій, разом сім осіб. Паращак Федір приїхав у відпустку з польського війська і у військовому мундирі з багнетом при боці прийшов аж до Хусту, тоді столиці Закарпатської України. Сторожка Іван, Каделяк Олекса і Андрій по-геройськи загинули від рук мадярських окупантів, які напали на молоду Українську державу.

Три місяці оборонялись січовики Карпатської України,

однак в нерівній боротьбі з переважаючим ворогом - мадярами не було можливості втриматись. В січовиків не було потрібної зброї, приходилось оборонятися хто чим міг.

Іван Сторожка наскочив на мадярського танка з палицею в руках і танка відібрав, при цьому тяжко поранений по-геройськи загинув.

Вічна слава йому і таким героям, як він!

В таких обставинах боротьби, президент Волошин від імені уряду проголошує 15 березня 1939 року самостійність Карпатської України.

На початку 1939 року, як пішли вищезгадані хлопці на Закарпаття, двоє молодиків, один 15 років, другий 17, задумали і собі вчинити якесь героїство. Без обдумання вирішили також піти на Закарпатську Україну. Коли перейшли кордон і зголосились до словацької поліції, то черговий їм відрадив, мовляв, ви ще замолоденькі, щоб воювати. Федір Каган і Михайло Оленич повернулися додому. Польські пограничники вже про те знали, що хлопці втекли за границю і, коли вони з'явилися в селі, відразу їх арештували і відправили до Команчі, де знаходилась гмінна поліція, яка через кілька днів передала їх з Команчі до Сяніцької окружної тюрми. Через кілька місяців їх судили і присудили Михайлові - 6 років поправчого дому, а Федорові - 4, до сповнення 21-го року життя. Михайлові до акту обвинувачення в "Легіонстві" додали ще рисунок "Тризуба" на державній таблиці "Стрефа Надгранічна", яка стояла при в'їзді до села Радошиць. Обороняв їх відомий адвокат Степан Важницький, який зумів дотягнути справу до самого початку війни, а 4-го вересня 1939 року їх випустили.

Розділ II

7. Німецька окупація.

Перед війною польське військо нахваловалось - "ані гудзіка не оддамі", демонструючи свою готовість і бойову поставу до війни з німцями. Але після двотижневої війни поляки віддали цілу Польщу.

Після словацьких і німецьких військ, які ішли через село Радошиці, проходив відділ "січовиків", що побували в мадярських таборах за те, що воювали на Закарпатській Україні. Між ними були зі села Радошиць Федір Паращак, Іван Шапочка, які опісля були комендантами в українській поліції. Федір Паращак пізніше був чотовим УПА на Лемківщині.

З приходом німецьких окупантів ОУН почала діяти майже відкрито: підпільна література була досить поширена, часто з'являлися листівки, наліплені на будинках, на стовпах і парканах. Ці листівки закликали молодь гуртуватися при читальні та бути готовими на поклик України.

Культурна праця розвивалась і поширювалась. Тоді в Радошицях постає українська триклясна школа. Працювали тут три вчителі, а саме: Наталя Венгринович, Йосип Пачовський та Олена Михайлів. Постає культурно-освітній осередок для молоді, відбуваються театральні вистави, академії в річниці Тараса Шевченка. По можності своїх сил...

Не дармували часу і москвофіли та польські агенти такі, як Дмитро Качурів-Майкович, намовляли людей їхати до Советського Союзу. І деякі поїхали, забравши із собою все, що могли. Як спробували того "раю", то поверталися без нічого, як, наприклад, Тимофій Ткач із жінкою Марусею та інші. І на тому агентурна робота Дмитра Качурового в селі скінчилася, бо поїхав сам і більше не повернувся.

Полегші від німців, на яку люди надіялися, не було. Німці зразу почали призначати "своїх" людей на урядові пости і тим самим з кожним днем збільшували стягання контингенту в натурі: збіжжя, молока, м'яса, масла. Забирали молодь - робочу силу до Німеччини. Так, що тяжко стало селянам прожити в цей час війни, щоб виконати накинені окупантом зобов'язання та не потрапити під якусь кару.

В той час волосним війтом в Команчі призначили колишнього священика Середовича, який не мав ніякого співчуття до своїх людей, а лише ревно виконував накази свого хлібодавця, за що люди його зненавиділи. В селі Радошицях призначили солтисом Андрія Куцинду, який, хоч і вважався українським патріотом, але його патріотизм ніякої користі для української справи не приносив, бо він був дуже тупа людина. Сільською владою на тодішній час більше керував Семен Паращак, а його син Іван був секретарем і дяком у церкві, відібравши дяківство від Миколи Лотушки тому, що Лотушка, мовляв, був за Польщі дяком і секретарем. Незвертаючи ніякої уваги на те, що батько Миколи - Володимир Лотушка, бувший інвалід УГА (без однієї ноги) був направлений в Радошиці із Яворівщини з жінкою і двома дітьми, сам вивчив свого сина Миколу на дяка. Але, як кажуть, боротьба за "полярис" понад усе, тоді забувається про все.

8. Згубна політика Гітлера.

Після розвалу Польщі німецька окупаційна політика та поведінка німців супроти місцевого населення на наших землях відразу виявила свої наміри вищости ("ібер-менш"), які в своїх плянах мали не визволення нашого народу, а здобуття його матеріального і земного багатства та перетворення України на шпихлр - поживу для Німеччини, а українського народу - в рабів, з метою винародовлення і зміцнення своєї вибраної раси.

У тих великих і амбітних плянах Гітлера для Німеччини, а

ганебних для українського народу. Швидко зорієнтувалися українські націоналісти під проводом Степана Бандери. У 1941 році, як тільки почалася німецько-московська війна, вони без відома і згоди німців 30-го червня проголосили відновлення Української Держави. Створили уряд на чолі з Ярославом Стецьком і поставили німців перед доконаним фактом, що український народ хоче сам бути господарем на своїй землі і тим зняли маску облуди із гітлерівської політики супроти України.

Гітлер негайно дав доручення гестапо арештувати всіх, хто стоїть на дорозі здійснення його плянів - "Дойчлянд, дойчлянд, ібер аллес". Багато українських патріотів зазнало страшних тортур в тюрмах і концтаборах, багато було розстріляно і повішено.

Деякі засліплені "демократи" і, навіть по назві "націоналісти", сприяли німцям, мовляв, коли німці виграють війну, то дадуть нам Україну. Вони забули слова великої поетеси Лесі Українки: "Як хто кого визволить, в неволю забере". Так само не правдивою є фраза, що "ворог нашого ворога є нашим приятелем". Єдино правильною політикою є й буде орієнтація на власні сили українського народу і силу поневолених Москвою народів.

Вони змагають до розвалу московської імперії і побудови власних держав у своїх етнографічних границях. Таку політику постійно проводить УВРух в рамках АБН, а його рушійною силою є правдиві, здороводумаючі патріоти, яких популярно називають "бандерівцями". Німецька адміністрація намагалася вивезти з України не тільки плоди Української землі та її підземні багатства, але також забирала людей на примусові роботи до Німеччини. Гестапо і допоміжна (часто польська) поліція ловили людей, навіть 13-ти літніх дітей та доставляли їх на збірні пункти, або прямо до транспорту до Німеччини. В цей спосіб німці доповнювали брак робочої сили, бо своїх висилали на фронт будувати нову Європу - Німецьку імперію.

9. Родинний спогад.

В кожному селі, де на господарстві було більше, як один мужчина, другий повинен був виїхати до Німеччини на роботу на фабриці, або на фермі. Так, у створених війною умовах, наша молодь помандрувала до Німеччини на роботу по "волі чи неволі".

Зпочатком 1942 року приїхав на відвідини з Німеччини Василь Лучка, який був перед тим на Закарпатті. Він працював в легкій індустрії у місцевості Бомліцах, коло Вальзроде, де разом з ним було вже багато хлопців з Радошиць та інших сіл. Повертаючи назад, забрав мене зі собою на свій "пас". Ми їхали поїздом два дні: Сянік, Краків, Берлін, ГанOVER, Вальзроде і Бомліц. Говорити багато не було про що, а мені в голові, немов фільмова стрічка, крутилося, що я залишив родину. Та раз-по-раз виникало питання - яке мене чекає майбутнє в далекій чужині?

Родина і господарство Йосифа Ленця були одні з найбільших в селі Радошиці. Йосиф був обдарований дочками, не мав сина, і тому на господарство Ленця пристав Іван Оленич. Перед тим він побував в Америці. Одружився з дочкою Йосифа Катериною Ленцо приблизно в 1904 році. Молоді господарі Іван і Катерина Оленичі при співпраці тата Йосифа (і мого дідуся) господарили добре. Господарство розвивалося, родина побільшувалась. В родині Оленичів до 1926 року народилося семеро дітей, з них двоє померли маленькими. Залишилися: найстарша сестра Марися, брат Стефан, сестри Ганя та Юлія і я.

Дідусь, бажаючи, щоб господарство залишилось під іменем Ленцо, за згодою батьків, найстаршого сина Стефана переписав на прізвище Ленцо. Таким чином дідусь зберіг назву господарства і продовження свого прізвища в існуючому і майбутньому поколіннях.

Друга дочка Йосифа Ленця, Марія, вийшла заміж за Дениса Парашака, який помер від тифу 3 липня 1916 року, а через

півтора року померла його жінка, залишивши дворічну доньку Еву сиротою. Дідусь забрав її до себе, вона виростала разом з нами, як рідна сестра. Ева була вродлива і сильної будови дівчина, так що за дозволом дідуся в п'ятнадцять років вийшла заміж за Івана Гривку, який також був вродливий і мав вперту вдачу. Забравши спадкове майно по батьках Еви, він ще вимагав від дідуся і батька в додатку пару коней, на що дідусь і батько ніяк не могли погодитися. Він поводився сварливо і нахабно, чим допровадив батька до тяжкої хвороби - запалення легенів. Лікарської допомоги в селі не було, а лікування проводив сільський "знахор", який нічим не міг допомогти хворому батькові. Через два тижні батько помер і осиротив нас, особливо мене - п'ятирічного хлопця, якому батькова опіка була найбільше потрібна. Моїм улюбленим опікуном залишився дідусь-інвалід, який ходив лише з палицею. На господарстві він вже не міг працювати, хіба що сидячи, як, наприклад, чистив чи шаткував капусту, або збивав масло з молока в коновці - "масляниці" та інше. Дідусь завжди брав мене зі собою, як їхав в гості до родини чи в інше місце. Обидва ми спали в одному ліжку, були нерозлучні друзі.

До середньої сестри Юлії, яка співала в той час в церковному хорі, залицявся дядько Микола Лотушка. Четвертого червня 1931 року відбулося вінчання, а весільна урочистість на селі тривала два-три дні.

В 1932 році за пляном дідуся і мами брат Стефан одружився з Гандзюю Гулич, сестрою Андрія Гулича з Команчі, а Андрій Гулич з нашою сестрою Ганею. Зробили таку заміну і за одним разом відбули два весілля.

Найстарша сестра Марися по тяжкій хворобі померла.

На господарстві в Ленця бракувало робочої сили і брат Стефан змушений був кожного року наймати двох людей до праці. Такими помічниками були Іван Поломацканич, Марися Цапова, її брат Іван, Теодор Ленько та інші, за що одержували

відповідну винагороду.

В нашій хаті ще від 1930 року мешкала учителька-полька Ванда Германувна. Вона часто брала мене до школи, хоч я ще не був у шкільному віці (мені було неповних шість років). Але через брак місця в класі, що містилася в приватній хаті, я не міг більше туди ходити. На вакації вчителька їздила до Львова, де мешкали її батьки. Повертаючись з вакацій, завжди привозила для мене повну коробку цукорків та чеколяди, хоч, часом, я не заслужив на подарунки.

Коли мені виповнилося сім років, мене записали до школи. Нашу класу від першого року навчання вчила місцева учителька, полька, старша панна Михальчик, яка мешкала в тому ж будинку, де була школа. Під час навчання давала учням завдання, а сама йшла до своїх покоїв доглядати песиків і котів, яких пильнувала більше, ніж своїх учнів. При такому навчанні її учні мало засвоювали навчального матеріалу, який вона подавала, тоді вчителька нервувалася і карала учнів, а тим знеохочувала їх до подальшої науки. Багато хто з учнів мусів допомагати вдома на господарстві; доглядати худобу після науки і це теж знеохочувало до навчання. Коли я згадав мамі чи дідусеві, що хотів би піти до якоїсь ремісничої школи, то мені відповіли, що як я піду, то не буде кому на господарстві допомагати.

Часто в дитинстві я зазнавав прикростей від деяких старших хлопців, чи навіть від дорослого сусіди, який за що-небудь мстився надмірно, бо знав, що брат не буде відповідати тим самим, щоб не загострювати відносини із сусідом, а батька, який міг би відповідно на те звернути увагу, не було.

Сестра сусіда виганяла пасти худобу і співала собі: "Руска, я си руска, і рускої мами, і я, руска, піду до глибокої ями". Я назвав її "москалькою", а вона поскаржилася своєму братові, за що я найбільш потерпів.

10. Господарські роботи і збереження традицій.

Коли я вже трохи підріс і мені сповнилося п'ятнадцять років, то вже багато допомагав братові на господарстві: орати, сіяти зерно, скородити, косити луки, конюшину, фірою до лісу їхати по дрова, колоти і різати їх, підготовляючи до палива і варення. В жнива допомагав косити збіжжя, в'язати снопи, складати їх в копи, як висхнуть, звозити до стодоли чи в інше приміщення коло хати. Як вже весь врожай був зібраний, допомагав молотити машиною, яку треба було крутити руками, або кератом, що його тягнули коні. А часто ще треба було молотити руками - бити ціпом в стодолі, як наприклад, жито, з якого після обмолоту зерна робили "кички" (китиці) для покриття даху хати чи стодоли. Зерно чистили спеціальною машиною - "млиньком" і, посортване, зсипували до окремої спіжарки з перегородками.

Після тяжкої фізичної праці на господарстві старші знаходили час на відпочинок, а молодь для розваги. Весною і влітку вечорами молодь сходилась біля умовленої хати, чи кооперативи, або читальні і співала пісень, мелодії яких по цілому селі розносили хвилі вітру. На Великдень рано, після Воскресної утрени, коло церкви святили паски.

Після свячення пасок, люди поверталися додому і споживали свячене. По обіді, біля церкви збирались дівчата і виводили гагілки, а менші бавились писанками. На дзвіниці хлопці дзвонили цілий день, а старші радісно приглядалися, як розбавлена молодь радіє. В понеділок після Служби Божої, хлопці скоріше виходили із церкви, чекали надворі з водою, щоб дівчат облили, а на другий день дівчата чекали на хлопців, щоб відповісти їм тим самим.

На Зелені Свята кожна хата була прикрашена галузками ліщини чи липи. Пастухи, хлопці і дівчата, плели вінки із

Із великої громади людей, що чекають на свячення пасок біля церкви (зліва направо): Ева Оленич, Текля Тарнавська, Степан і Михайло Куцинда, Н. Н., Юлька Поповичева, Ганя Куцинда, Н. Н., Юлька Майкович, Ева та її батько Григорій Лях.

польових квітів і прив'язували їх кожній корові навколо рогів, інші готували спільний сніданок, що складався з масла, сиру, яєць, хліба, а дехто з хлопців мав навіть "усемку", або "чвертку" польської горілки. Після спільного сніданку - співи та різні гри і забави. В обідню пору пастухи на конях, співаючи, гнали прикрашену вінками худобу додому.

Щороку під Різдво Івана Хрестителя 6-го липня хлопці і дівчата клали на пасовиську високу (5-6 метрів) ватру - "собітку", а тоді запалювали її і виводили навколо вогню різні гри. Коли вже "собітка" згоріла, то присутні босо перескакували через вогонь, щоб цілий рік бути здоровими. Гри і забави продовжувалися до пізнього вечора, а господарі виглядали, чи худоба іде вже додому.

Восени і взимку найкращими хвилинами розваги були вечорниці, на які сходилися до умовленої хати чи до читальні молоді і старші. Молодші хлопці і дівчата часто забавлялись "фліртами" - романсами, а старші грали в карти - в "тисячку" чи в інші гри, або оповідали жарти чи співали, якщо мали в читальні пробу церковного хору, або вистави.

Кожного року 13 грудня дівчата проводили Андріївський вечір, ворожили, бажаючи знати, яка буде їх доля, чи вийде заміж котрась з них, чи далі буде діувати. Хлопці готувалися іти з колядою, вивчали ролі поодиноких дійових осіб вертепу, з яким ходили і молодші, і старші. Старші хлопці мали відповідні "строї" - ангела, трьох царів, пастирів, Ірода, смерті, жида, цигана чи чорта.

Молодші колядники, що самі підготувалися до коляди і по своїй спроможности одягнулися.

В першому ряді обидва крайні, це – ревізори і інструктори громадських кооператив, які в нашому селі вишколювали молодих хлопців на кооперативних працівників.

Знімка зроблена під хатою Василя Куцинди.

По середині: Дмитро Паращак, в другому ряді

Степан Куцинда, Михайло Оленич та Іван Паращак.

На Щедрий Вечір продовжували колядувати - щедрувати до пізньої ночі, на Йордан відбувалося свячення води в річці, де був приготований хрест з льоду і відповідний доступ до води. Після закінчення водосвяття господарі і господині набирали в посуд води (при цьому багато хто з молодших і купався), а хлопці з приготованої провізоричної зброї стріляли, немов "на фронті". Як приносили свячену воду додому, кожний господар в першу чергу обходив своє господарство з водою і скроплював його, щоб не діялося нічого злого в цьому році. В хаті всі члени родини пили воду, молились і тоді засідали до обіду.

11. Сталінське сонце.

В 1944 році, коли російсько-німецький фронт посувався чимраз далі на захід, через Лемківщину на Словаччину і далі, на захід, переходило багато людей, щоб тільки бути подалі від сталінського "сонця", від російсько-большевицького "раю". На Словаччині здивовано питалися тих людей: "Куди ви ідете? То ж росіяни, наші браття-слов'яни, чому ви утікаєте?" Таких і подібних питань було багато. Не допомагали пояснення, що московсько-російський комунізм несе загибель всім іншим слов'янським і неслов'янським народам! Що "серп і молот, це - смерть і голод", що російський імперіялізм "старшого брата" це те ж саме, що німецький нацизм-гітлеризм "ібер-менш". Адже в одного і другого однакові системи - концентраційні табори, каторжна праця, млин повільної і швидкої смерті. Це - соціалістичні близнюки. В цьому словаки і інші народи переконалися аж тоді, коли відчули на власній шкірі московський чобіт.

Через село Радошиці переходило дуже багато наших людей з України, переважно з Галичини. Деякі з них затримувалися на якийсь час в селі і, по можливості, включалися в громадське виховне життя.

Розділ III

12. Моє перебування в Німеччині.

Остання наша пересідка була в містечку Вальзроде, де мешкали переважно привілейовані робітники-німці, які працювали в промисловій місцевості Бомліц. З Вальзроде щопівгодини відходив спеціальний поїзд, який возив цих робітників-спеціалістів до фабричної праці в Бомліцях. Ми пересіли на цей поїзд і через півгодини були вже на станції в Бомліцях коло самих бараків, в яких мешкали лише чужинці: чехи, словаки, мадяри, румуни, бельгійці, голяндці, українці та поляки (які носили на рукаві знак "П"). Окремо у великому бараці, обгородженому дротяною сіткою, мешкали самі молоді дівчата, а в другому, подалі, самі хлопці, які носили на грудях "Ост". Це були переважно самі українці із східних земель України, яких німці забирали прямо зі школи чи інших місць побуту на працю до Німеччини.

Василь Лучка запровадив мене до бараку, де мешкали хлопці з нашого села: Микола та Іван Скрип, а також їх стрийко Іван, Василь Парацак, Семен Лотушка, Михайло Рудик; та хлопці з Команчі - Теодор Чурма, Петрушаки, Василь Гаргай, Калимон; з Прелук - Корнафель, Пишняк, Корнило Баб'як; з Горба - Михайло Вовк, Василь Довжицький; з Ославиці - Дорняк Григорій та багато інших.

Після привітання Микола Скрип (старший від мене на п'ять років, я мав тоді сімнадцять років), наш сусід (четверта хата від нашої), на моє прохання показав мені, де є умивалька, а сам накраяв хліба і якогось м'яса та трохи сиру, закріпив кави, все це поставив на стіл і запросив мене. Я сів разом з ним, трохи перекусив. Передав йому привіт від його родичів та знайомих. Питаюся - як йому живеться тут, як наші хлопці проживають?

Він відповів, що незле дають собі раду і живуть, а як я побуду тут довше, то і сам про все довідаюся. Він, чомусь, не дуже охоче говорив на цю тему і ми якось непомітно перейшли на розмову про історію козаччини, а він каже мені, що козаки були тільки "авантюристи" і воювали задля особистої здобичі. Питаюся:

- Звідки ти це знаєш?

Він відповідає:

- З польської історії, так нас навчили в школі.

- І ти віриш в цю польську брехню?

- Це не брехня, а історична правда, - відповідає він.

- Мушу сказати, що ти мало знаєш нашої правдивої історії, мало прочитав наших історичних книжок, коли в тебе таке поняття про історію козаччини.

На цьому наша розмова перервалася мовчанкою, по хвилині я подякував за вечерю і пішов до ліжка, де мав спати.

Вранці Василь Лучка запровадив мене на "Арбайцамт". Після короткої розмови Василь пояснив обставини мого приїзду до Німеччини, і мене призначили помічником до великої слюсарської фабрики в Бомліцях. Дали мені картку, з нею я зголосився до "Лягер Філер", який видав мені приділ харчових карток на цілий місяць, постіль і запровадив мене до бараку з числом 2, до великої кімнати-спальні, де вже мешкало десять хлопців. Ліжка були поверхові - одне над другим, коло кімнати була окрема кухня і умивалька. Я познайомився з хлопцями, що майже всі були з Лемківщини, лише один зі Львова - на прізвище Масло, який мав добру вдачу і був дуже товариський. Хлопці допомогли мені постелити ліжко на верхньому поверсі та почистити шафу коло ліжка, до якої я міг поскладати свої речі і повісити убрання, а на верхню полицю можна було поскладати також харчі. Шафа замикалася на колодку.

Ввечері деякі хлопці варили вечерю (якщо мали з чого), бараболо з підсмаженою цибулею, або якусь зупу з додатком макарону чи гороху.

О сьомій годині вранці поїзд зупинився коло бараків і всі

робітники сідали до нього. Через п'ять хвилин поїзд довозив їх до фабрик, що були обгороджені двометровою дротяною сіткою. Фабрики були там різні, найбільше було таких, що виробляли пластик різного кольору. Розміщені в окремих забудовах були: слюсарня, токарня, ковальня і різні варстати для направи всякого роду транспорту. В лісі були заховані склади сировини, з якої виробляли порох і набої до всякого роду зброї, яка в той час була для німців необхідна.

Робітники входили всередину через браму, на якій з обидвох боків були будки з вартовими, що пропускали робітників за спеціальною карткою - "пас карте". Майже біля кожної фабрики було окреме приміщення, де робітники переодягалися в робоче вбрання чи "конбізон", а те, в якому прийшли до праці, завішували в шафі.

О 7.30, як тільки загудів фабричний гудок, всі починали роботу. Керуючий роботою - "фор-арбайтер" приділив мене помічником до старого робітника чеха, щоб той показав мені як чистити і виносити залізні відпадки від токарських та інших машин. Наказував мені пильнувати, щоб коло кожної машини було чисто. Робота була досить тяжка і брудна.

О годині 12-ій знову гудів фабричний гудок і робітники виходили з фабрики через ту ж саму браму, показуючи перепустку - "пас карте", на обід до великої спільної їдальні, в якій кожний на картку одержував свою порцію. Обід складався із двох дань - супи з брукви з додатком бараболі, капусти вареної, або сирої, трохи моркви чи іншої ярини і якоїсь поливки - сосу, а часом бував гуляш з малими куснями м'яса. Зупа була майже пісна, але як був голодний, то треба було їсти. Німці не їли цього обіду, вони приносили собі з дому канапки перекладені шинкою чи іншим м'ясом, або паштетами, солодке печиво - "кухин" і каву в термосі. Вертаючись з обіду, знову кожний переходив через ту ж саму браму.

О годині 5.30 гудів гудок і денна зміна закінчувала роботу.

Вертаючись до спільного приміщення, помилися, або взяли теплий душ наскоро і одягались та спішили до того самого поїзду, який від'їздив о 6-тій ввечері. Поїзд їздив щогодини і тому кожний старався вчасно бути готовим, щоб відразу від'їхати.

Ввечері хлопці не марнували часу, завжди мали якісь заняття: один вечерю варив, другий білизну прав, третій щось направляв, а інші йшли на прохід, щоб щось роздобути. Були і такі, що в карти грали. Все залежало від того, як хто міг собі зарадити. Декому з хлопців вдавалося взяти із фабрики відпадок кольорового пластику, який відрізувала машина з обох боків по два, або три сантиметри, при накручуванні рольки. Ці відпадки йшли до сміття, але брати їх було невільно. Хлопці, що працювали на нічній зміні, спритно відкладали ці відпадки різного кольору і ховали в траву під дротяну огорожу, а після того, як вийшли через браму, пішки йшли до бараків і по дорозі їх забирали. Цей пластик хлопці скручували на шнурки і виплітали з нього дуже гарні торбинки, які потім замінювали за картки, або харчові продукти, навіть за бараболю, так що в додатку до одержаного приділу, можна було краще прохарчуватись.

В той час мені було трохи скрутно із харчами - без карток, за гроші не міг купити, вимінити не було на що. Папіроси були теж на картки, хто не курих, той вимінював за хліб, масло чи ковбасу, або щось інше. Я не курих і папіросів не мав, бо картки на папіроси давали від вісімнадцяти років, а я мав тоді лише сімнадцять і мені не належали вони, а працю треба було виконувати, як старші робітники.

Так проходили дуже довгі дні, тижні і місяці.

В неділю всі спали трохи довше. Церкви і Служби Божої не було і зранку не було куди йти. Перед полуднем хлопці збиралися і йшли на обід до спільної кухні - їдальні. По обіді йшли на прохід, або копаного м'яча грати, часом дивились через дрiт

до дівочого табору - "Чи не вийде дівчинонька хоч по обіді по воду". Та бувало, що і вийшла, але не надовго, бо херонителька - "лягер фірер", як побачила, то відразу наказувала повертатися до бараку. Мало коли діставали вільне, щоб могли вийти поза браму "хоч годину погуляти" - як вони казали.

Були в тій околиці також і з Лемківщини дівчата, але їх можна було на пальцях перерахувати. Вони могли собі перебирати хлопцями і, очевидно, товаришували із старшими, бо що з якимсь там "молокосом" товаришувати, як він ані "равх карте" не має. Таке то горе було тим молодикам і нічого вдіяти не можна було, хіба що спокійно вичікувати кращого часу.

Часом в неділю відбувалися сходини - гутірки на різні українські теми, якими керував Іван Середницький (родом із Улюча). На таких сходинах забирали слово старші хлопці: Йосип Гупан, Іван Коцан, Василь Лучка, Іван Скрип, Семен Лотушка, Теодор Цап, Теодор Чурма, Калимон, Когут і один старший роками, але на вигляд молодий чоловік, хоч завжди голова в нього була оголена. Він воював у петлюрівській армії, сам походив із східних земель, пізніше був на Закарпатті і там боровся за Українську Державу. Всі його поважали і кликали "вуйком". Він вмів добре говорити, часом любив і чарку випити, і в карти заграти.

До таких, що любили грати в карти на гроші належали, крім вуйка, Семен Лотушка, Михайло Рудик, Михайло Вовк, Василь Циган, Іван Борщ, Теодор Сприндз, Когут, Калимон та інші. Гра відбувалася вночі із суботи на неділю.

По всіх бараках вночі вікна мусіли бути заслонені дуже щільно, щоб надвір не було видно світла, бо час до часу налітали американські літаки, шукаючи фабрик, щоб збомбардувати їх. Такі налети починаючи з 1942 року стали частіші. Нам часто приходилось, вночі, або вдень, як загуділа сирена, вибігати з бараків чи фабрики і ховатись в спеціальних сховищах - тунелях, де треба було часом перестоювати (бо сидячих місць

не вистарчало) по кілька годин, до часу, коли наліт закінчувався і сирена повідомляла про відкликання тривоги.

Баракі наші були в місцевості Кібіцорт, на відстані від фабрик в Бомліцях від одного до двох кілометрів. Коло бараків було бюро "лягер фюрера", мала кухня і досить велика їдальня, а пониже таборовий шпиталь. Збоку за дорогою була кантина - крамниця із харчами, які можна було купити лише на картки. До їдальні в робочі дні з головної кухні в Бомліц привозили обіди для адміністрації - обслуги бараків і кантини, яка складалась з німців - старших віком людей, калік і "фольксдойче" - поляків німецького походження. В неділю їдальня була вільна і нам було дозволено час від часу там сходитись.

Іван Коцан вибрав з-поміж нас молодших хлопців - чотирьох, або п'ятьох - і робив з нами сходини: розповідав нам, як то було в краю перед війною, яка велася робота в читальні, як вони вчилися української історії в "Соколі", як він належав до "п'ятки", яка то була посвята, конспірація і дисципліна.

Ширші сходини - гутірки під проводом Середницького відбувались переважно щомісяця в згаданій їдальні. На сходини приходило досить багато людей, яких я не знав спочатку. Цікаві були виступи чоловіка середнього зросту з чорнявим волоссям, зачесаним гладко назад. Не пригадую його ім'я, а на прізвище - Сеньків. Він товаришував з Евою Оленич, але я ніколи її про нього не питав. У своїх виступах на сходинах він часто несхвально говорив про німецьку політику супроти України. Переказую його думки, які я запам'ятав. Він казав - "німці арештують наших самостійників в краю і наповняють ними тюрми, або засилають до концтаборів, а молодь масово забирають на роботу до Німеччини. З нас хочуть зробити рабів, а з України - кольтонію для себе, щоб з неї забирати все потрібне Німеччині, для своїх людей. Вони не є нашими визволителями, лише хочуть нас використати, проти своїх ворогів". Такі і подіб-

ні думки він висловлював і цим здобув собі нашу пошану.

Одного разу до наших бараків загостив гість, але було це в робочий день, він не застав нікого в бараках і тому пішов до Бомліц, щоб когось зустріти біля фабрики. Зустрів він при праці надворі біля розладовування товарових вагонів з вугіллям Корнило Баб'яка. Представив себе членом допомогового комітету з ГанOVERу (чи з Берліну - не пригадую) на прізвище Селега. Почав розмову з запитань - "як працюєте, як тут наше культурне життя іде, хто тут найбільш активний, які промови або дискусії бувають?" Корнило Баб'як по-щирості розказав усе, що знав. Розмова закінчилася, гість попрощався і відійшов. А через кілька днів прийшло гестапо, викликали Сенькова, сказали йому збиратися, спакувати свої речі і йти з ними. Він змушений був це зробити, навіть попрощатися із хлопцями йому не дали... Так, через наївну людську щирість і необережність, пропала гарна, надійна людина. Від того часу хлопці менше цікавилися такими ширшими гутірками і сходинами.

Поведінка німців супроти чужинців ставала чимраз гіршою. На широких фронтах німецька армія вже не йшла вперед, а потроху відступала. Налети американських літаків на німецькі міста і фабрики були вже не тільки нічними, але щоденними "гостями", які не давали ані спати вночі, ані працювати вдень. Ці часті налети виснажували робітників. Рано, після нічного налету, робітники мусіли йти до праці невиспані, змучені і часто голодні, змучені були тяжко працювати, а тут знову сирена гуде і знову треба ховатися в тунелях, перестоюючи часом і по кілька годин. Ввечері, коли час йти "додому", а праця ще не закінчена, примушували робітників на годину чи дві довше залишатися, щоб докінчити незавершену працю, або іншу роботу давали. Часто після такого перемучення - знову наліт вночі, то вже дехто і з ліжка не хотів вставати, казав: "Хай діється Божа воля, а я ніде не іду, раз родився, раз умру".

В часі налету ракети освічували всю місцевість. Протиле-

тунські гармати і скоростріли лише перекликувалися із розривами бомб, а літаки своїм сильним гуркотом - немов рекордом, то підвищувались, то знижувались, і тут, і там вибухали бомби і підносились великі клуби вогню і диму. Часом здавалось, що це вже кінець приходить і ніхто з цього пекла живим не вийде. Але, після закінчення налету і відклику сирени, люди виходили. Були поранені, вбиті, присипані грузом.

До кінця 1944 року місто Гамбург було майже цілковито знищене. Багато людей невинно загинуло там. І ось чудом врятувалась чотирнадцятирічна дівчина, яка ніколи під час нічного налету не вставала з ліжка і не ховалася в тунелях чи інших сховищах від налету. Одного разу, під час незнати котрого по черзі налету літаків, сирена гуділа, а вона спала, може і чула звук сирени уві сні, але збудитись не могла. Аж тут приснився їй дідусь, якого вона від свого раннього дитинства дуже і дуже любила, і ніби чує його голос: "Дитино, вставай з ліжка і тут, під тим квітучим кущем сиди!" Вона зірвалася зі сну, встала з ліжка, взяла плац на себе і дівчат побудила, та тільки-но вони вийшли з бараку, як бомба впала на нього, прямо в те місце, де її ліжко стояло і вибух вогню огорнув своїми обіймами цілий барак, який щораз більше розгорявся, доганяючи утікаючих дівчат. Вони втратили усе, що мали, але найдорожче - життя - врятували.

В такій невідрадній ситуації дехто з хлопців шукав для себе кращого місця перебування, щоб перетривати до закінчення війни, і кудись "пропадав". Так, одного ранку я встав з ліжка і збирався до праці, як й інші хлопці, подивився на ліжко мого сусіда, а його вже не було, я подумав, що він пішов скоріше до праці. Коли ввечері повернувся я з роботи, сусіда Василя далі не було. Заглянув я до його шафи, подививсь, а вона порожня, придивившись краще, зауважив на верхній полиці в кутку якісь картки, забрав я ті картки і сховав, бо подумав, що буде

мені хліб, маргарина і мармоляда на другий тиждень.

Через кілька хвилин прийшов до бараку "лягер фірер", подивився на ліжко Василя, заглянув до шафи і запитався: "Де Василь?" Всі мовчали, ніхто не знав. Але він ще раз, вже з криком питається, де є Василь. Всі відповідаємо спокійно, що не знаємо. Він подивився на нас із злістю і вийшов. Я подумав собі, що на тому все і закінчиться.

На другий тиждень викупив я на свої картки всі харчі, а в п'ятницю ввечері пішов знову до "кантини" викупити харчі на знайдені картки. Подав я картки молодій продавщиці "фолькс - дочерці" із Польщі, вона подивилася і пішла до другої кімнати, а я чекаю... Врешті вона виходить з кімнати, ніби то іде видавати мені харчі на взяті від мене картки, а в тій же хвилині входить до "кантини" "лягер-фірер" і кличе мене - "комен зі міт". Забрав мене зі собою до свого бюро і питає мене:

- Де ти взяв ті картки?

Я відповідаю:

- Знайшов на підлозі коло мого ліжка.

- Неправду говориш, - і вдарив мене в лице. - Де поїхав Василь?

- Не знаю.

Він з другого боку вдарив мене і кричить, аж в губах пініться йому. Знову:

- Де Василь?

- Не знаю.

Схопив мене за сорочку під шиєю, підніс догори:

- Де є Василь? - Потряс мене і пустив.

Так він мене допитував біля півгодини, то кричав, то спокійно питав. Був він середнього росту, але дуже сильною будови, вдачі строгої та самовпевненої.

Не довідавшись від мене нічого, подзвонив до поліційної станції по "гестапо". За кілька хвилин приїхав гестапівець і забрав

мене зі собою до поліційної станції. Почалися ті ж самі питання:

- Де ти взяв картки на хліб, маргарину і мармоляду?

Відповідаю:

- Знайшов на підлозі коло мого ліжка.

- Де поїхав Василь?

- Не знаю.

- Чи хто до Василя приїздив коли-небудь?

- Я ніколи не бачив, щоб хтось до нього приїздив.

Тоді гестапівець почав із криком повторювати ті самі питання:

- Де поїхав Василь?

- Не знаю.

- Якщо ти неправду говориш, то знаєш, що тебе чекає "концлягер"! А ми і так все довідаємося, то ти для власного добра скажи правду. Де він поїхав?

- Не знаю!

Тоді ще трохи погрозив мені і сказав:

- Якщо другий раз тебе зловлять із знайденими картками, то тебе чекає концлягер - "ферштийсту"! Можеш іти!

Я подякував йому і відійшов, а в душі подякував Богові, що дав мені силу витримати цю пробу злоби "іберменшів".

Василь родився в Команчі в родині циганського походження. Він був вродливий і веселий хлопець, вихований між українцями, з ними дружив і таким себе почував.

По труднощах, які приходилося переживати - тяжкій праці та недостачі харчів - мало-помало змінювалося на краще. З відділу прибирання залізних відпадків з слюсарського варстату, перенесли мене до транспортного відділу і призначили помічником до старшого віком німця, який був водієм моторового візка, що розвозив поміж фабрики необхідні товари, а часто їздив і поза фабрики - доставляв німецьким господарям брили леду до харчових холодильників, які тоді охолоджувалися лише в такий спосіб. Така праця давала мені кращу можливість зустрічати та

пізнавати людей, між якими можна було легше роздобути так необхідні мені додаткові харчі. В тому часі я одержав догочікувану картку на папіроси - так звану "равх карте", на яку я вже міг замінити потрібні мені харчі, навіть у свого спільника по праці, Августа. Він був людиною розсудливою, чесною, з таким було легше працювати.

Так проминав час, лише налети літаків не давали людям спати. На початку 1944 року мене забрали з цієї праці і приділили до слюсарської школи. Нас вчили слюсарського ремесла від самих початків: випилювати пильником маленькі речі до поданої на пляні точності, виробляти різні частини з бляхи і заліза, а також зварювати залізо газовим вогнем. Такий курс тривав два місяці, а пізніше курсантів приділяли за їх здібностями помічниками механіків. Мене приділили до допоміжної праці при встановлюванні, або заміні моторів на фабриках. Робота це була брудна і досить тяжка, але іншого виходу не було і треба було працювати.

В таких обставинах чоловік часто грішив, просив Бога, щоб захворіти і в такий спосіб в шпиталі відпочити. В грудні цього року я сильно перестудився і захворів. Мене сильно боліла шия і мною щось почало немов сіпати. Як пізніше виявилось, в мене на шию немов горохом висипало - з'явилося коло чотирнадцяти твердих горбків, які зразу почервоніли, а пізніше їх вершки потрохи стали жовтіти. Біль був чим день то більший, я звільнився з праці й пішов до лікаря, він оглянув мене і приписав до таборової лікарні. В лікарні з моїх ран почала витікати жовта "матерія", мед-сестра щодня прикладала великий плястир з вазеліною і обвивала бандажем, а на другий день відривала плястир і немилосердно вимівала спиртом. В лікарні я перебував два тижні, до часу, коли мої рани загоїлися.

В шпиталі я запізнався із старшим від мене чоловіком з Білорусі, який також там лежав (не пригадую на яку хворобу слабував). Він був по фаху кравець і знав добре кравецьке ремесло, - крій, як брати міру і рисувати, штани, блюзку і плащ. Я цим дуже

зацікавився і він показував мені, як рисувати. Спочатку мені було дивно, що він рисує прями лінії, а не відразу так, як виглядає крій штанів, або блюзки. Пізніше я зрозумів, що з прямих ліній починається той чи інший вимір бажаного фасону. З початком січня, по святах Різдва Христового, я вийшов із таборового шпиталю і ще на один тиждень був звільнений від праці. Цей тиждень я використав на вправу рисунку крою штанів.

Повернувся до праці, що на той час вже була трохи легша і в приміщенні. Час помалу минав. Літаки постійно налітали. Більші міста були майже цілковито в руїнах. Фронт вже доходив до корінної німецької території. Всі вже знали, що німці програли війну, але чекали на той день, коли вже прийдуть американські чи англійські війська.

На початку травня німецької протилетунської оборони вже не було чути. Тут і там німецькі вояки переходили, малими групами, або одинцем. Чуємо, що недалеко від нашого табору, біля п'яти кілометрів, розбито товарний поїзд, що їхав на фронт із харчами, консервами та всяким іншим добром. Ми вже з табору на працю не вийшли. Багато з нас пішло до цього поїзду, який стояв розбитий, але коли ми підійшли близько, почалась стрілянина. Там ще були відступаючі німецькі вояки, які самі розбирали потрібні їм харчі. На другий день ми знову пішли до поїзду, але там вже мало що лишилося. Дехто з хлопців знайшов по кілька консервів, але ми довго не затримувалися, бо боялися, що може десь недалеко заховалися німці, пустять серію вогню по нас.

Було це 8-го травня 1945-го року. Таборової адміністрації вже не було, але "лагер-фірер" залишився. Він хотів організовано передати табір англійцям. На другий день перед полуднем, коли вже близько були англійські танки, "лагер-фірер" ходив по таборі, наводячи порядок для передачі табору англійцям. Несподівано з'явилися два мужчини з німецького

полону із крісом в руках, схопили "лягер-фірера" і попроварили його, з піднесеними вгору руками, попри його "канцелярію", через колійові тори в тихий і спокійний лісок, з якого він більше не повернувся.

Під вечір, коли перша лінія англійських танків вже переїхала, відважніші хлопці (були поміж ними також і хлопці з нашого бараку) пішли до німецьких господарів-"баворів" попросити їх щось продати, а якщо ті відмовляться, наполягати і привезти харчів, а особливо м'яса - свинини чи іншого, щоб приготувати добру вечерю. Так було напротязі кількох днів, хлопці приносили по чвертині чи половині поросяти, чистили, варили, смажили і їли. Нерадо ділилися з другими. Мовляв, ви, що не вмієте піти самі і купити!

Одного дня зібралося нас чотирьох: Теодор Спирдз, Іван Скрип, Петро Лучка і я, всі ми - односельчани. Пройшли ми коло п'яти кілометрів пішки і бачимо, що там трохи далі стоїть хата й інші забудовання, а коло них щось крутиться. Підійшли ми ближче, розглянулися - є те, що ми шукали. Застукали до дверей раз, другий, третій і четвертий, вийшов старий чоловік і питає: "Що хочете?" Теодор Спирдз каже, що хочемо купити одне порося і питається скільки він хоче за нього. Німець подивився на нас і сказав, що не має на продаж, але якщо ми так дуже хочемо, то продасть нам одне, буде коштувати 150 марок. Ми зложилися і заплатили йому, а він з охотою допоміг нам заколотити і почистити порося, за це ми залишили йому голову і ноги, а решту розрубали і по чвертці завинули в плястикові торби та взяли з собою. В бараці зважили - виявилось біля 80 кілограмів, трохи віддали хлопцям, а решту зужили самі.

В скорому часі зорганізувалась кухня і приділ харчів для всіх робітників. Ми перенеслися до інших барків (з яких виїхали італійці), зайняли усі приміщення і створили малий український табір. Головою табору обрали старшого Івана Скрипа, який був від нас зв'язковим з адміністрацією, що опікувалась бувшими

робітниками-чужинцями. Вперше, за весь час перебування в Німеччині настав час відпочинку від тяжкої щоденної праці і щоденних повітряних налетів літаків, які нічною порою скидали бомби на призначені стратегічні об'єкти, біля яких були розміщені робітничі бараки. В цей час відпочинку дехто з хлопців заходив до фабрики і там розшукував спирт - алкоголь, що був призначений для того, щоб розводити певні хемікалі, брав додому, заправляв і пив та інших пригощав. Але ця пиятика довго не потривала, бо два хлопці скоро від того померли.

Найбільш "балювали" хлопці, що були перед тим за дротами і носили на грудях "ост", як також бувші полонені із Червоної Армії. В більшості вони перед закінченням війни вдавали з себе правдивих українців, але після закінчення війни скоро змінилися на протилежне, настільки, що не можна було відрізнити правдивих українців від москалів, агітаторів та заагітованих за повернення на "родину". Агітатори демагогічно заохочували повертатися на батьківщину, мовляв: "ми охоче не виїхали, нас силою забрали німці. Сталін простить усім нам". Багато з них в душі не вірили в це, але назовні вдавали охочих, щоб не кинути підозріння на себе, бо іншого виходу для себе не бачили.

Дівчата були молоді, гарні і дуже тужили за батьками, родичами і Батьківщиною. Ніяк не давали себе переконати, що краще залишитися на Заході і пізніше виїхати до Америки чи до Канади, як повертатися під "сонце" Сталіна. Вони щиро вірили, що повернуться в Україну, але москалі на чолі із Сталіном призначили їм місце на Сибіру, чи в іншій місцевості поза Україною на каторжні роботи, щоб і надалі використовувати рабську робочу силу, та ще й таврували їх як зрадників "родіни".

Така доля спіткала і наших деяких хлопців - Василя Паращака, Миколу і Івана Скрипа; з Команчі - братів Петрушаків; зі Львова - Масла і "вуйка" з петлюрівської армії. Вони мотивували, що до Бразилії чи до Аргентини не поїдуть куці

корчувати, а повертаються на рідні землі. Не вдалося мені переконати Семена Лотушку, брата мого швагра очевидно, старшого від мене, і мого доброго товариша Івана Скрипа.

В 1977 році, коли я відвідував сестру Юлію в Команчі на Лемківщині, то в цей же час приїхав до свого брата в Команчу Семен Лотушка з Львівської області. То була невимовно радісна зустріч. Аж тоді признав мені рацію, що я правильно йому радив не повертатися, а почекати ще трохи. Він не повернувся додому в Україну, а відбув п'ять років сибірських таборів за те, що примусово працював в Німеччині, як за зраду "родіни".

Розділ IV

13. Весілля в селі Радошицях.

Розповідь Теодора Парацака.

Оповісти точно про весілля, то не є легко для мене тому, що покинув я своє рідне село в 1940 році, але все ж таки щось осталося в моїй пам'яті. Був я тоді ще молодим хлопцем, і тому ще не звертав увагу на деякі речі. Та все ж був сам за дружбу. В нашій рідній хаті було чотири весілля, але це тепер, як сон, тому, що дещо забулося.

Сватання.

Розповім, як відбувалося сватання в нашому селі Радошицях.

Коли хлопець ходив з дівчиною, то вони домовлялися в той час про своє подружжя. Після того молодий говорив зі своїми родичами. Родичі запрошували когось зі своєї родини в старости - це міг бути вуйко, чи стрийко, або навіть добрий сусід міг бути таким старостою.

Староста той ішов до молодої, - це було переважно в четвер. Після полагодження всіх справ з родичами молодої, йшли до священика на молитву і пізніше домовлялися, коли саме, в який день може бути весілля.

Перед самим весіллям молодий і молода йшли просити близьку родину на своє весілля. Запрошують тоді й свашки, які співають, або, як у нас казали, "ладкають" на весіллі.

У четвер молодий іде собі зі своїми старостами до молодої по рушники. В молодої зібрались запрошені свашки і співають - ладкають:

Горіла сосна тріщала,
Під ньов дівчина плакала,
Русяву косу чесала. (2)

А коси, коси ви ж мої,
Довго служили ви ж мені,
Більше не будете служити, (2)
Під білий вінець підете.

А в неділю раненько,
Купалося соненько,
Як воно купалося, (2)
Море розлягалось.

Зілочко процвітало,
Зілочко - барвіночок,
Молодій на віночок, (2)
Молодій на віночок.

Приготування.

Свашки в хаті молодого пекли коровай, і також, в хаті молоді. Звичайно це відбувалося в четвер, або в п'ятницю. Коли короваї були вже готові - спечені, то починали їх вбирати. Дружба мусів постаратися нарізати ясеневих галузок - це виглядало як вилка, у нас то називали "росічки". Виглядало це дуже гарно, бо ж було оздоблене кольоровим папером і втикалося в коровай.

Все те робилося і в молоді, тільки в молоді "росічки" приготував брат, або хтось інший з родини.

Щодо дружби, то він мусів приготувати ще й булаву, яка робилася з грубої ліщини - ліськи. Довжина тої булави була приблизно двадцять цалів, а в двох місцях були вистругані дуже тоненькі трісочки, які закручувались, - це було зроблено в трьох місцях.

Така булава була потрібна для старости, бо ж, коли він виголошував промову, то брав у руки булаву і стукав нею по столі, щоб всі втихли. Всі тоді справді втихали і слухали старосту, який говорив про те, що має бути наступне.

Що ж до варення і печива, то для цього запрошували "сукачку", як у нас називали, - це таку господиню, яка варила і приготувляла весільну гостину: капусту, м'ясо, росіл, різаники, зрази і різне печиво.

*"Прощай, моя родинонько, не плач, моя мамонько".
В середині - молода, Ева Гуч, з боків - дружки, Текля Монц
і Марія Заб'єра.*

Весілля.

Весілля починається в суботу ввечері, в той час староста просить благословення у родичів молодого чи молодої. Батько і мати сідають за стіл і кажуть: "Ми вас благословимо і хай вас Бог благословить". Молодий чи молода кланяється і цілує своїх родичів в чоло, руки і коліна.

Після благословення музики грають, перший танець молодий зі своїм дружною починають танцювати. Танцюючи, вони тричі обходять навколо стола і на цьому цей танець закінчується, а відтак, молода йде в танець і те саме робить.

Гості й рідня молодих приносять дарунки молодій чи молодому. Такими дарунками найчастіше було збіжжя - зерно: пшениця, жито чи ячмінь. Такий був звичай у нашом селі - дарувати молодим збіжжя.

Поміж свашками, які були запрошені на весілля, була одна така, що керувала всіми співами.

Свашки молодої співають:

Молодої мама три ночі не спала,
Тільки перепливала - барвіночок збирала,
Дочці на віночок, дочці на віночок.

Зйди, Господи, з неба,
Бо нам тя треба,
І ти, Божа Мати,
Вінок зачинати.(2)

Як вінонька зачали,
Ангели на гусях грали,
І всі святі їм помагли,
І всі святі їм помагали.

Посмотрь на мня, матко,
Чи ся в'є вінок гладко,
Гладко, донцю, гладко,
Як червоне ябко,
Є по нім три граночки,
Як по небі зізвездочки.(2)

Неділя.

В неділю вранці родина молодого чи молодої висилала проситора, щоб він просив гостей, переважно жінок, тому що свашки мають ще вити вінок з барвінку для молодої і для дружки. Те саме робилося і в молодого, бо ж там також вили вінки для молодого і для дружби.

Спішіть, сватоньки, спішіть,
Щоби-сь мо поспішили,
Бо вже дзвоньки дзвонять,
Службоньку починають,
Соненько підхожає,
Вінок ся доплігає.(2)

Як всі вінки були вже готові, то клали їх молодій і дружці на голови. Те саме було і в молодого, тільки молодий мав зелений капелюх, а дружба мав такий самий капелюх, лише іншого кольору. Їм чіпляли ті вінки на їхні капелюхи, а в протилежній частині капелюхів, над потилицями, звисали кольорові стяжки. Це було давно, а пізніше наступила зміна в звичаях нашого села, приблизно в 1928-1929 роках. Недалекий наш сусід брав жінку з третього села - з Воліміхової, то там молодий і дружба не мали вінців, а тільки букети квітів.

Коли вінки були вже причеплені, то в той час молодий вставав і переходив через стіл. Так само і молода з дружною переходила через стіл. Батьки сідали коло стола, молоді кланялися батькам і просили в них благословення. Староста також просив благословення від гостей. Після того, як закінчили кланятися, то свашки виходили на середину хати, а староста мав прапор з багатьох кольорових стяжок на тичці і всі чіплялися руками за ту тичку та співали:

Дай їм, Боже, добрий час,
Як і в людях, так і в нас,
І щасливу годину,
Розвеселимо родину.

Всі/виходили з хати і йшли до церкви. Часом бувало так, що треба було їхати на друге село до церкви - до Ославиці, помімо того, що священник жив у нашому селі в Радошицях, - це щодо молодого. Що ж до молодої, то відбувалася та ж сама церемонія, тільки, що молодий мав дружбу, та, коли виходили з хати, то дружба йшов наперед і він мав в руках паличку чи топірець, яким робив знак хреста на одвірках. Робив це він три рази. Як закінчив робити хрести, то ще раз підіймав топірець на горішній одвірок і в той час за ним виходили молодий, староста і свашки.

Те саме повторялось й на других дверях. Коли ж уже вийшли на двір, то там сідали на приготований віз. Мати молодого чи молодої обходила три рази навколо воза, кропила свяченою водою і сіяла ячмінь - ярець, як у нас називали.

Під час згаданої церемонії музики грали їм марша. Як то вже все кінчалось, то староста йшов з молодим чи молодою до церкви. Шлюб брали в понеділок, або у вівторок. Коли вже поверталися з церкви, то в той час музики виходили з хати, і на подвір'ї зустрічали молодих, граючи їм урочисті мелодії.

Потім повторювалося те саме: дружба робить знак хреста на дверях, всі входять до хати і там починається гостина.

Що ж до подарунків, то дарування відбувалося під час гостини і після гостини.

Свашки співали:

Ти мамунцю, дорога,
Дай тарілок точений,
На тарілок дуката,
Подарунок доньці дорогій.(2)

Ти, татунцю найстарший,
С-подарунком найперший,
Будеш ня дарувати,
Буду тобі дякуваті.(2)

Як мі піде догори,
То си вкуплю воли,
Як не тоти передні,
То хоць ті середні.(2)

Ти, мамунцю найстарша,
З подарунком найперша,
Будеш ня дарувати,
Буду вам дякувати.(2)

А ти, брате найстарший,
З подарунком найперший,
Будеш ня дарувати,
Буду ті дякуваті.(2)

Даруй ня, родинонько,
Найближча сусідонько,
Будете ня дарувати,
Буду вам дякуваті.(2)

Молода виходить з-за стола.

Свашки далі співають:

Над водою лозинонька,
Сходиться родинонька,
До стільця широкого,
До стола низенького,(2)

Що, Боже, за година,
Де молодої родина,
Чи в поле не зробила,
Чи ся в коршмі забавила.(2)

Гості, які прийшли на весілля, звичайно дарують молодій і молодому переважно гроші. Дарування відбувається так: гість тримає ті гроші, які хоче подарувати, в хустині. При відповідній нагоді він ті гроші бере з хустини і дарує молодій чи молодому, бажаючи щастя, здоров'я та багатоліття щасливого родинного життя.

Понеділок.

В понеділок молодий просить сватів, але виконує це дружба, який дістає від молодого і від його батьків список тих людей, кого він має просити в свати, що мають їхати по молоду. Коли вже все готове, то староста просить батьків молодого. Молодий кланяється своїм батькам, а потім всі стають посередині хати під хрестом. Староста, молодий, дружба і свашки, тримаючись прапорця, обертаються три рази. Дружба йде вперед і робить хрест, а за ним іде молодий.

Староста і свашки сідають на віз, а мати молодого кропить свяченою водою, обходячи тричі навколо воза. Мати має на собі кожух, вивернений вовною наверх. Як усе готове, то фірман рушає в дорогу, переважно двома возами. На одному з тих возів ідуть молодий, дружба і староста.

На другому возі ідуть свашки, а сватове ідуть пішки, якщо то діється в своєму селі. Якщо ж молода походить з іншого села, то сватове самі організують собі фірманку - три вози, або і більше.

По дорозі свашки співають:
Ідемо, ідемо, дороги не знаємо,
Добрі люди видят дороги повідят,
Де ми ту заблудили, де рано засвітало,
До двора широкого, до свата славного.(2)

Вийди, цїпнарю, з комірньки,
Вітай, вітай післані свашоньки,
Не з голими рученьками,
А з білими ручниками.(2)

В'єся хміль коло жерди,
А зять коло дверей,
Рад бо ся уломити,
Свою дружину полюбиті.(2)

Як вже приїдуть до молодої і зупиняться на подвір'ї, то староста молодої замикає двері і нікого не пускає до хати.

Староста молодого стукає булавою в двері і просить їх відчинити. Староста молодої питає: "А що ж ви хочете? Може ви заблудили?" Староста молодого відповідає: "Ми не заблудили, а приїхали до цієї хати по молоду". Тоді староста молодої бере попід руку дівчину, яка стояла біля нього, і передає її старості молодого. Староста молодого каже йому, що це не та молода. Тоді староста молодої замикає двері. Староста молодого знову стукає в двері. Двері відчиняються і починається торгування. Староста бере за руку дружку, веде її до старости молодого і каже, що це гарна, мила дівчина. Староста молодого, оглянувши її уважно, каже, що це не є та, яку він шукає. Староста молодої бере дружку під руку, веде її в хату і замикає двері, а всі гості цього весілля чекають, що з цього вийде.

Свашки молодого співають перед хатою молодої:

Пусти же нас, пусти,
Бо нас дощик збив,
Сукні нам намочив,
Наші сукні дорогії,
Самі едвabніі.

Пусти же нас, пусти,
Бо нас слотонька збила,
Сукні нам намочила,
Наші сукні дорогії,
Самі едвabніі.

Староста молодого знову стукає в двері і просить, щоб двері відчинили. По якомусь часі староста молодої відчиняє і питається, що хочуть. Потім каже, що то не є тут. Староста молодого відповідає: "То та хата, що нам треба, - це все добре провірено!"

Староста молодої з цим погоджується, бере за руку молоду, представляє її старості молодого. За молодою виходить дружка. На цьому староста молодої закінчує свою роль і відходить геть.

Тепер староста молодого перебирає все під своє керівництво. Дружба молодого йде вперед, робить знак хреста три рази і всі входять до хати.

Свашки молодого йдуть з короваєм до хати і співають:

Ідемо, ідемо, Божі дари несемо,
Для молодої пари коровай несемо,
А ви, свашки молоді,
Вступіться з-за стола.

Свашки молоді співають:

Не вступимося з-за стола,
Заки не дасьте нам дуката,
Дуката червеного,
Від пана молодого.(2)

Свашки молодого співають:

Перша послонька пішла,
Дуката вам принесла,
Було ся позвивати,
Дуката відібрати.(2)

Свашки молоді співають:

Наша Маруся Лелия,
Вона нас тут посадила,
Дала нам їсти, пити,
Не казала ся ступити.(2)

Наші лави широкі,
Сідайте з нами в боки.

Свашки молодого співають:

Ми б собі посідали,
Лави бо ся поламали.(2)

Свашки молоді співають:

Ми ся надто тримали,
Лави моцні зробили,
Не хочете сідати,
Можете сі постояти.(2)

Свашки молодого співають:

Наші ноги тучені,
Вони стояти навчені,
І ми люди, і ви люди,
Полагодонька буде, (2)
Як горівонька буде.

Ваша Маруся Лелия,
Вона вас ту посадила,
Дала вам їсти, пити,
Але каже ся вам ступити.(2)

Бери, старосто, прута,
Вижени свашки з кута,
Вони такі вперті,
Сидітимуть до смерті.(2)

Вийди, цїпнарю, з комірки,
Принеси тут горівки,
Погости собі свашки,
Щоб попили і повиходили.(2)

І ось така ніби-то сварка піснями часом триває кілька хвилин. По якомусь часі свашки молоді виходять з-за стола, а те місце займають свашки молодого.

Молодого свашки співають, засівши за стіл:

До нас, мамонько, до нас,
Відбери коровай від нас,
Не хочете відібрати,
Підемо пропивати.(2)

До нового гостинця,
З червоного винця,
Повідав нам гарний пташок,
Єст ту едwabний поясок.(2)

Їдьте його принесіть,
І молодого опашіть,
Бо він з доньков ляже спати,
Дайте їм хустину губоньки повитирати.

Губоньки тоненькі,
Личка рум'яненькі,
І цілує молодий
Свою любу молоду. (2)

Повідала нам княгиня,
Є ту рушників скриня,
Ідїть їх принесїть,
І боярїв опашїть. (2)

Бояри собі сподобали,
Бояри молодики,
Щоби були подобники,
Один до другого, до пана молодого. (2)

Молодий і молода сїдають на свої мїсця за столом, а біля них - дружба з дружкою, мають тоді якусь перекуску.

Староста встає і починає промовляти, бо уже час йти до шлюбу. Просить тата, маму до стїльця, щоб поклонилися молодї. Староста каже: "Стали перед вами, тату, і ви, мамо, вашї дїти хотять вам подякувати за вашї труди, що ви їх годували, до грудей, до серця притуляли і не одну нічку недоспали, від вогню, від води оберїгали.

Просять вас благословенства, бо донька від вас ся одчїпає, а до мужа ся причїпає, бо вона вступила в стан супружжя, просить благословенство Ісуса Христа, Матір Божу і всіх святих, і вас, тато, мамо, родину, сусїдів, подруг і друзів, що вона з ними виростала, і цілу громаду весільну. По першїм разі, по другїм і по третїм". А на це всі йому відповідають:

"Нехай Господь їх благословить і ми їх благословимо!"

Гостї виходять з-за стола, кланяються батькам молодї. Перший вкланяється молодий, а дружба кладе свою руку на його голову, тримаючи в руці хустку так довго, поки молодий не скінчить кланятися.

Те саме робить молода, а дружка робить так само, як робив дружба.

Свашки співають:

Кланяйся, доньцю, низенько,
Де ж ти ідеш доньцю,
Присягати, мамцю, присягати, мамцю,
До святої церковці. (2)

Три рази, по рази,
Перед святї образи,
І перед Божим домом,
І перед Божим столом.

Коли вже закінчать вкланятися, то встають і стають посередині хати, а музиканти грають жалїсну мелодїю.

Всі ті, що стояли посеред хати, обертаються тричі, та й виходять з хати. Дружба робить знак хреста три рази, а тоді стоїть і чекає, поки вийдуть з хати молодий, молода і староста. На дворї робить те саме мама молодї, вона все кропить свяченою водою, обходячи три рази.

Коли це вже закінчиться, то йдуть до церкви, а музики грають марш: "Гей, там на горі, сїч їде..."

В церкві молодї стоять перед царськими дверима, перед вїтарем. Молода стоїть по лївому боці молодого.

Священик приходить, відправляє шлюбну молитву і дає шлюб. Після закінчення шлюбу, священик бажає молодим багатї Божї ласки та всього найкращого в їхньому подружньому, родинному життї на многая лїта.

З церкви всі повертаються до хати молодї. Музики виходять їм назустріч і грають. З хати виходять мати молодї і свашки, якї співають:

Там на горі церква стояла,
Там молода пара шлюб брала,
Як їм присягала, аж ми пальці терпли,
Же тя не попущу, мїй мужу, аж до смертї. (2)

Мати молодї всіх вітає, а потїм обходить навколо молодї пари і всіх обсипає зерном ярцем - ячменем. Обсипаючи зерном

молодих і гостей, мати бажає всім щастя у всьому. Гости намагаються ловити ті зерна ярець - ячмінь, бо, за народним віруванням, ті зерна приносять щастя.

Як мати вже закінчила обсіпати всіх зерном, то дружба робить топірцем знак хреста на одвірку хати, а потім виходить з хати.

Після цього всього починається гостина. Староста, починаючи свою промову, говорить про те, як то було в Кані Галилейській, коли Ісус Христос був зі своєю мамою на тому весіллі, і що там забракло вина, то Ісус Христос перетворив воду на вино.

Як тільки староста закінчив свою промову, то свашки співають

Ціпнарю маленький,
Дай нам ся горілки напиту,
То ми тобі будемо,
Хату веселити.(2)

Ціпнарю маленький,
Трясуться тобі руки,
Малий пугарчик маєш,
І той не доливаєш.(2)

Свашки, звертаючись до молодої, співають їй таку пісню:

Даєш мене, мати,
За ліс, за рубину,
Щоб я не ходила
До тебе на гостину.

Коли вже гостина закінчилась, то староста стукає булавою по столі, бо ж час уже вибиратися, а потім говорить про те, як Ной будував корабель, коли був світовий потоп, і на той корабель брав кожне звірятко по парі. Так само брав він кожний тип птахів по парі. Коли корабель плавав, а потім осів на горі Арарат, то Ной випустив голуба, який полетів далеко, а за якийсь час повернувся і приніс у своєму дзьобку завітлу черешню. То був знак, що нове життя починається.

"Так само і нашим молодим нове життя починається".

Коли староста виголошував свою промову, то брав початок

у своїй промові не лише від Ноя і світового потопу, але і від початку світу: "Коли Господь Бог створив світ і першого чоловіка, Адама, який жив у раю і йому самому було скучно. Запримітив це Господь і виїняв йому з лівого боку ребро та створив з нього прибічницю Еву. Дав їм закон, як мають жити в любові до себе і до Божого закону. А особливо не вільно їм було з одного овочевого дерева зривати яблука. Якщо б цього закону придержувались Ева і Адам, то жили б постійно в Божому раю. Але Еву спокусив змії, який намовив її зривати яблуко із забороненого дерева. "Нема, - казав він, - ніякої заборони, нема нікого над тобою!" Ева почувалася гордою і сильною та зірвала яблуко із забороненого дерева, з'їла сама і дала Адамові з'їсти. Господь Бог розгнівався і вигнав Еву і Адама з раю, покарав їх тяжким трудом їхнього життя. Так само Господь, - продовжував староста, - Бог дає вам закон - любити себе, жити в злагоді, захищати релігійні, родинні, громадські закони, шанувати батька і матір, родичів своїх - то добре вам буде і довго жити будете на Божій землі".

В той час молодята виходять з-за столу і кланяються своїм родичам, а свашки співають:

Кланяйся, доньцю, низько,
Кланяйся родині близько,
Бо ти ідеш вже від неї,
До свого мужа нині. (2)

Ружа дівча, ружа,
Личка рум'янінькі,
Як прийдеш до мужа,
З личка впаде ружа.(2)

Там не будеш хату мести,
Ані воду нести,
Там хату вітер мете,
Долі сінми вода тече.(2)

Коло твоєї мами хлібець на столі,
Коло твоєї свекрухи все в комірці,
Коло твоєї мами острим ножем краєш хліб,

Коло твоєї свекрухи все є під ключем.(2)

Коли молода закінчила своє прощання з родичами, сестрами, братами та з дальшою родиною, молоді, староста і свашки торкаються руками прапорця з кольоровими стрічками і, трічі обертаючись, співають:

Дай їм, Боже, щастя гоже,
В ту щасливу годину,
Даруй милість любій парі
І багату родину.(2)

Дружба йде вперед, робить знак хреста на дверях і виходить на двір, а з ним староста з молодими, там сідають на віз, а мати молоді обходить віз навкруги і кропить всіх свяченою водою.

Коли коні, запряжені до воза, рушили, то мати молоді виливає воду з ведра на задню частину воза, на тому весілля у родичів молоді закінчується. При цьому родичі молоді ще просять приданців, щоб відвезли придане майно молоді: скриню чи ладу, перини і стільник та коровай, або колач.

Як прийдуть обидвоє молоді до хати батьків молодого, то там перед хатою вітає їх мати молодого і посипає їх зерном ярцем - ячменем, щоб вони були заможні все своє життя.

Дружба робить знак хреста на дверях хати, а після цього всі входять до хати. В хаті староста просить родичів молодого, щоб сідали на стілець перед столом і, як вони це зроблять, то молодий і молода їм вкланяються, а потім сідають за стіл - молодий, молода і дружба, а дружки вже немає, бо вона вже свою роль закінчила.

Музики грають, всі молоді хлопці й дівчата танцюють, а інші гості чекають на приданців, які мають привезти скриню чи ладу молоді. А коли приданці вже прийдуть на подвір'я молодого, то їх тут вітають родичі молодого і просять їх, щоб вони зняли скриню з воза.

І тут приходить нагода для приданців поторгуватися. Вони кажуть, що скриня дуже тяжка і вони її зняти не можуть, а треба

якось діяти. Та родичі молодого знають, як треба діяти, приносять літру горілки, дають її приданцям і тоді скриня для них стає легшою.

Приданці здимають скриню з воза і заносять її в комору молодого. Зробивши все, що було треба, приданці входять до хати, сідають за стіл, де вже сидять молодий, молода, дружба, староста і свашки.

Найстарша свашка встає з-за столу, йде до комори і там бере зі скрині молоді такі речі: "фацелик", чеpecь, хміль і стільник. І ось тоді, в той час, очі всіх присутніх звернені до сіней, бо ж звідтам має вийти з комори свашка і все те нести на своїй голові.

Як тільки музики ту свашку побачать, то зразу ж грають якусь веселу мелодію і тим повідомляють всіх гостей про те, що свашка несе вже на своїй голові дещо з приданого молоді. Але тут ще є велика гра, яка полягає на тому, що як дружба не пильнував вінка молоді, який вона мала на своїй голові, то це була його помилка і він на тому програє.

Якщо дружба був спритний, то він зловив вінок молоді ще тоді, як поклав свою руку на голову молоді після шлюбу, то саме за це приданці мусіли поставити на стіл перед ним літру горілки. А якщо приданці скоріше поклали руку на вінок молоді, то тоді дружба мусів поставити літру горілки приданцям (Приданці віддають ключ від скрині старшій свашці).

Свашка, яка несла стільник і ті всі прибори, то вона обернулася три рази в один бік, три рази в другий, а потім поклала на стіл все те, що принесла. Якщо дружба з приданцями погодилися, то простягати руку по вінець молоді вже нема потреби.

Свашки в той час здимають вінок з голови молоді, замість нього чіпають їй на голову чеpecь і співають:

Прилетів соколонько,
Сів собі за столонько,
Почав квиліти,
В що ся має вдіти.(2)

Привезли ми дитя,
Хоче воно завитя,
Хоче ся з вінця відв'язати
І на голову чепець взяти.(2)

Не торгай, свашко, дівча,
Бо го болить голівча,
Його мама не торгала,
Як го годувала.(2)

Наша пані невіста,
Шумний чепець принесла,
А як її зачублять,
Вшиткі хлопці і полюблять.(2)

Правда, було ще й так, що молода клякала на коліна, а молодий скидав вінок. І це повторювалося три рази.

Коли молода на голові мала вже свій чепець, то на її колінах всаджали малого хлопця.¹ Часами хлопець плакав, або встидався, але за те, що сидів на колінах молодої діставав дарунок. Після цього молода йшла з молодим, дружбою, старостою і свашками до річки митися. При цьому молода мала відро зі собою, брала там воду і несла до хати. В хаті давали їй кропило і вона кропила хату та всіх гостей. Тоді роздавали стільник той, що його свашки спекли.

На цьому весільний звичай закінчувався.

Свашки відв'язували молодій вінок і співали:

Принимайся, вербо, де ти посажена,
Привикай, невістко, де ти привезена.

¹ Примітка:

Сидження хлопця на колінах в молодої означало, що молода буде мати самих хлопців.

Присутніх на весіллі гостей цікавило, де підуть спати молодята в першу ніч по шлюбі. То залежало від того, хто яку хату мав, де батьки молодого їм приготували постіль. Спали в коморі чи у ванкірику, або в бічній хижці.

На другий день після весілля молода йшла до церкви на вивід. Священик в притворі читав молитву. Після молитви молода йшла ще до царських дверей і там священик знову виголошував молитву і по молитві молода йшла додому.

За тиждень після весілля, в суботу або в неділю, молодий і молода йшли чи їхали на поправини - туди, звідки молода походила. Там всі гості й музиканти збиралися, щоб ще заграти і потанцювати.

Що ж до молодої, яка втратила вінок, то на саме весілля не діє і весілля відбувається так, як і повинно відбуватися, а для молодої та її дружки це завжди залишиться в пам'яті, що вже не дівчина, а невістка!

Музика грає, хлопці й дівчата танцюють, бавляться і співають:

Дівча, дівча, ходь за мене,
Не буде ті кривда в мене.
Ні не будеш хату мести,
Ані до неї воду нести.(2)

Мою хату вітер мете,
Долі сіньми вода тече,
Там не будеш нич робити,
Лем ся будеш веселити.(2)

Боже, Боже, як то не жаль,
Хто ня любив, той ня не взяв,
Взяла мене лайдачина,
Що ся за мнов волочила.(2)

Бити тебе, бити, моя мамо, бити,
Чому мене не вчила, як треба робити,
Лише ти, мамо, мене вчила танець,
Теперки я не знаю тій роботі кінець.(2)

Женила ня, мамо, в зелену неділю,
Взяла сь за мене біду, де ж тепер ся з нею подію,

Було мене женити, мамонько, восени,
Було за мене взяти дівчатко веселе. (2)

Не вибирай жінку в суботу на танці,
Лиш вибирай жінку в роботі на сонці,
В суботу на танці котра небудь скочить,
В роботі на сонці лиш ся біда зморщить. (2)

Радошиці, Боже, таке гарне село,
Хто до него приїде, кожному весело.
Хто до него приїде, кожному весело.

Шуміла ліщина, як ся розвивала,
Плакала дівчина, як ся віддавала,
Не шумуй, ліщино, та й не розвивайся,
Не плач, дівчино, та й не віддавайся. (2)

Дунаю тихонький, як тихонько пливеш,
Молодосте моя, як мі марно гинеш,
Молодосте моя, як мі марно гинеш.

Кукала зазуля, пігівкала сова,
Вже ня доганяють мої мами слова,
Вже ня доганяють мої мами слова.
Боже, Боже, що ся робить,

Що мій милий не приходить,
Чи го Тиса затопила,
Чи го інша полюбила.

Тиса его не втопила,
Тиса его не втопила,
Лиш го інша полюбила,
Лиш го інша полюбила.

Боже, Боже, що ся стало,
На яблоні яблук мало,
Чи не було, чи упали,
Чи їх хлопці обірвали.

Були ябка слодкі, квасні,
Обірвали хлопці красні,
Були ябка слодкі, квасні,
Обірвали хлопці красні.

Весілля ся кінчить,
Смуток ся зачина,
Молода плаче, що вже не дівчина. (2)

Як вже сказано на самому початку, розповів про весілля в селі Радошицях Теодор Паращак. Тексти пісень подала Параска Майкович - Сливка, з дому Паращак. Доповнив і впорядкував Іван Оленич. Усі троє уродженці селі Радошиць на Лемківщині.

Україна, Англія, Канада. Квітень 1985 рік.

Розділ V

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошиця до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
No	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	Скільки емігрувало до ЗСА Канади та інших країн
1	Ногай	Петро	до Млина	5	
2	Крупський	Яцько	до Крупського	5	1
3	Борщ	Теодор	до Борща	2	
4	Литвин	Дмитро	до Сливки	7	
5	Паращак	Михайло	до Паращака	4	
6	Сливка	Лько	до Сливки	4	
7	Сливка	Теодор	до Сливки	7	
8	Паращак	Іван	до Паращака	4	
9	Лапігуска	Степан	до Марціяна	6	
10	Блищак	Василь	до Блищака	4	
11	Лапігуска	Анна	до Марціяна	3	
12	Шарак	Лько	до Шарака	6	
13	Ланник	Андрій	до Ланника	5	
14	Ланник	Теодор	до Дадивуна	5	2
15	Борщ	Василь	до Борща	5	1
16	Кунців	Іван	до Кунця	5	
17	Ленцьо	Григорій	до Кунця	8	
18	Лапігуска	Іван	до Левка	10	5
19	Рудик	Степан	до Рудика	9	
20	Рудик	Василь	до Рудика	10	1
21	Куцинда	Іван	до Цапа	4	
22	Патрош	Іван	до Патроша	4	
23	Шведа	Теодор	до Шведи	6	
24	Паращак	Андрій	до Футини	6	
25	Гуч	Іван	до Масляника	4	
26	Шапочка	Лько	до Шапочки	9	
27	Паращак	Симко	до Ціцянина	6	
28	Майкович	Григорій	до Качура	9	
29	Куцинда	Степан	до Миколая	6	1
30	Крупський	Йосип	до Крупського	4	
31	Махий	Василь	до Махія	9	
32	Остафів	Михайло	до Остафа	5	
33	Мирга	Хараман	до Мирги	4	
34	Шевчик	Данко	до Шевчука	7	
35	Мирга	Дмитро	до Мирги	7	
36	Блищак	Іван	до Блищака	5	

Виселення людей на:				Загинули		Евіденція хат		
No	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть
1		"			1		"	
2		"					"	
3	добр.	"					"	
4		"					"	
5		"					"	
6		"					"	"
7		"					"	
8		"					"	
9		"					"	
10		"					"	
11		"					"	
12		"					"	
13		"					"	"
14		"					"	
15		"					"	
16		"			1		"	
17		"			1		"	
18		"	Текля Лапігуска замордована польськими вояками					
19		"					"	
20		"					"	
21		"					"	
22		"					"	
23		"					"	
24		"					"	
25		"					"	
26		"			2	Побудувався на Ясинові		
27		"					"	
28		"					"	
29		"					"	
30		"					"	
31		"			1		"	
32		"					"	
33		"					"	
34		"					"	
35		"					"	
36		"					"	"

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошицях до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
No	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	Ски емігрувало до ЗСА Канади та інших країн
37	Заб'єга	Іван	до Заб'єги	10	1
38	Лучка	Теодор	до Линька	8	
39	Кудинда	Андрій	до Скрипа	9	2
40	Лях	Григорій	до Капака	7	1
41	Шапочка	Мокрина	до Мокрини	5	
42	Кудинда	Андрій	до Миколая	6	
43	Ярош	Іван	до Яцка	4	
44	Кудинда	Онуфер	до Майковича	7	1
45	Скрип	Григорій	до Скрипані	4	
46	Гуч	Іван	до Гучика	3	1
47	Скрип	Параскевія	до Скрипа	2	
48	Линько	Григорій	до Линька	9	1
49	Борщ	Анна	до Яска	3	
50	Майкович	Теодор	до Качура	10	1
51	Дриган	Андрій	до Дригана	6	
52	Паращак	Теодор	до Антоха	7	1
53	Паращак	Іван	до Михала	10	3
54	Дорщак	Данко	до Демка	9	1
55	Пашко	Григорій	до Книша	6	1
56	Кохолік	Теодор	до Максимика	6	
57	Казьо	Михайло	до Гойди	7	
58	Ярош	Данко	до Яроша	8	2
59	Цильох	Іван	до Цильоха	8	1
60	Ярош	Ева	до Яроша	7	1
61	Гаргай	Михайло	до Гаргая	9	1
62	Мирга	Михайло	до Литвина	7	
63	Майкович	Марія	до Майковича	4	
64	Спирдз	Андрій	до Фрима	5	1
65	Спирдз	Дмитро	до Митрика	5	1
66	Спирдз	Іван	до Спирдза	4	1
67	Гаргай	Андрій	до Баранського	3	
68	Гаргай	Іван	до Баранського	5	
69	Паращак	Василь	до Гриця-Паращака	4	
70	Скрип	Матій	до Онуфрика	6	1
71	Паращак	Кирило	до Шпариглі	8	3
72	Юрашка	Василь	до Кухти	4	

Виселення людей на:			Загинули		Евіденція хат			
No	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть
37		"			1		"	
38		"					"	
39		"			1		"	
40		"					"	
41		"	"				"	
42		"					"	
43		"					"	"
44		"	польське військо вбило Онуфря в 1938 р.				"	
45		"					"	
46		"					"	
47		"					"	
48		"					"	
49		"					"	
50		"			1	"	"	
51		"				"	"	
52		"				"	"	
53		"				"	"	
54		"				"	"	
55		"				"	"	
56		"					"	
57		"	Юрко, виконуючи москвофільську роботу, загинув "				"	
58		"					"	
59		"					"	
60		"		"			"	
61		"					"	
62		"				"	"	
63		"			1	"	"	"
64		"				"	"	
65		"				"	"	
66		"				"	"	
67		"				"	"	
68		"					"	
69		"					"	"
70		"					"	"
71		"					"	
72		"				"	"	

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошицях до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
№	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	С-ки емігрувало до ЗСА, Канади та інших країн
73	Шпак	Іван	до Риміняшки	4	
74	Мирга	Іван	до Кудзя	8	1
75	Ленцьо	Йосиф	до Ленця	8	1
76	Шапочка	Петро	до Шапочки	5	
77	Шапочка	Онуфер	до Шапочки	7	2
78	Школа -два будинки		до Школи	3 уч.	1
79	Оленич	Матвій	до Матія	4	
80	Монц	Анрій	до Монца	4	
81	Оленич	Яцо	до Зуба	8	
82	Лях	Федір	до Хунканича	7	
83	Паращак	Стефан	до Паращака	7	
84	Паращак	Семен	до Паращака	7	
85	Драгуцак	Тимофій	до Ткача	3	
86	Монц	Стефан	до Монца	5	
87	Паращак	Ілько	до Качмара	7	
88	Фицак	Федір	до Фицака	4	1
89	Лях	Григорій	до Кудзя	5	1
90	Тутканич	Юрко	до Тутканича	5	1
91	Спирдз	Марися	до Ольовички	2	1
92	Макара	Іван	до Шкіца	4	2
93	Барняк	Андрій	до Барняка	3	
94	Тернавський	Ілько	до Сомара	4	
95		Ілько	до Мивчака	3	
96	Гуч	Ілько	до Масляника	5	
97	Ляховський	Іван	до Поповича	5	4
98	о.Макар		на Плебаню	2	2
99	Церква св. Дмитрія стоїть і свідчить про минуле села				
100	Ярош	Іван	до Фициньки	4	1
101	Майкович	Андрій	до Мивчашки	8	
102	Борц	Іван	до Амброха	6	
103	Коцинда	Василь	до Коцинди	10	
104	Ярош	Михайло	до Шкіца	4	
105	Тхорик	Джбовій	до Тхорика	6	
106	Тхорик	Деній	до Тхорика	7	
107	Коло хати Шкіца стояв будинок, в якому містилася кооператива і читальня				
108	Лях	Григорій	до Кушця	5	

№	Виселення людей на:			Загинули		Вв'їденція хат			
	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть	
73					1	"			
74		"					"		
75			"					"	
76		"				"			
77		"				"			
78			"			"			
79	"				1	"			
80		"				"			
81	1	"						"	
82		"				"			
83		"				"			
84		"			1	"			
85	"	дочка на Лемківщині в Команчі							
86		"						"	
87		"						"	
88		"				"			
89		"				"			
90		"				"			
91		"		"		"			
92		"				"			
93		"				"			
94	"					"			
95	невідомо					"			
96		"				"			
97						"			
98						"			
99								"	
100						"			
101	"			1					
102	"	Польський шпiон		1		"			
103	"	Батька хворого вбило польське військо 7.4.1946 року							
104	невідомо					"			
105	За "бізнес" з польським військом Джбовія втратила УПА								
106	Батько і син побудувалися в селі Радошиці, а другий - в Команчі								
107						"			
108		"				"			

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошицях до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
No	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	С-ки емігрувало до ЗСА Канади та інших країн
109	Кохина	Стефан	до Кохини	5	
110	Різун	Стефан	до Різун	5	1
111	Юрашка	Ілько	до Юрашки	6	
112	Бурик	Юрко	до Бурика	7	1
113	Лотушка	Володимир	до Дяка	4	
114	Різун	Іван	до Цапа	7	2
115	Савка	Миколай	до Савки	6	
116	Лотушка	Миколай	до Пашка-Дяка	9	
117	Лучка	Ілько	до Лучки	7	3
118	Скрип	Іван	до Скрипа	4	1
119	Скрип	Марися	до Скрипа	5	
120	Шавинський	Василь	до Рацінки	5	3
121	Савка	Петро	до Ладника	3	
122	Галушак	Іван	до Галушак	4	
123	Голик	Михайло	до Голика	4	1
124	Лазь	Теодор	до Лазя	5	1
125	Платко	Симко	до Панька	4	
126	Платко	Іван	до Панька	2	
127	Урам	Микола	до Урама	3	
128	Грудз	Ілько	до Грудза	4	1
129	Гуч	Теодор	до Гуча	5	
130	Камарець	Теодор	до Камарця	2	
131	Команецький	Теодор	до Яловчика	5	1
132	Команецький	Іван	до Фициньки	2	
133	Фицинька	Марія	до Фициньки	3	1
134	Майкович	Алдрій	до Мивчачки	4	
135	Борщ	Іван	до Амброха	4	
136	Пишняк	Ілько	до Пишняка	3	
137	Гулич	Михайло	до Присташа	5	
138	Спирдз	Іван	до Ольовича	5	
139	Присташ	Іван	до Пайзи	3	
140	Лучка	Іван	до Лучки	4	1
141	Фицак	Іван	до Фицака	4	
142	Фицак	Ілько	до Фицака	4	
143	Яциканич	Параска	до Яциканича	3	
144	Каган	Осип	до Кагана	5	

Виселення людей на:				Загинули		Евіденція хат		
No	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть
109						"		
110			"			"		
111						"		
112				Невідомо				
113				Невідомо				
114		"						
115				Невідомо				
116				залишились 4 в Команчі, 3 в Польщі				"
117		"			"			
118		"			1	"		
119				Невідомо				
120				Невідомо				
121				Невідомо				
122				Невідомо				
123		"			1	"		
124				Невідомо				
125						"		
126		"						
127		"				"		
128		"				"		
129		"				"		
130		"				"		
131		2		2 згинули від бомби в час налету		"		
132		"						
133		"						
134		"		Михайло загинув в УПА				
135		2		1 загинув на фронті, а другий виконуючи агентурну працю для поляків				
136		"						
137		"		Іван загинув в УПА				
138		"				"		
139		"						
140		"		1				
141		"						
142		"						
143		"						
144		"						

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошицях до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
No	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	С-ки емігрувало до ЗСА, Канади та інших країн
145	Каган	Теодор	до Кузьми	9	2
146	Різбар	Іван	до Різбаря	3	
147	Макара	Василь	до Іванця	10	2
148	Мацко	Іван	до Пагуляка	4	
149	Йосафат	Степан	до Йосафата	5	
150	Юрашка	Іван	до Юрашки	6	1
151	Юрашка	Григорій	до Юрашки	4	
152	Мацко	Теодор	до Борща	7	1
153	Борщ	Текля	до Борща	7	2
154	Борщ	Дмитро	до Борща	4	
155	Козак	Теодор	до Козака	8	2
156	Каделяк	Ілько	до Каделяка	5	
157	Поломацканич	Дмитро	до Цапа	4	
158	Гаргай	Марія	до Цапа	4	1
159	Гіга	Юрко	до Ципанки	8	1
160	Гривка	Іван	до Пайзи	4	
161	Медвідь	Юрко	до Якіма	4	
162	Паращак	Андрій	до Дуганича	7	
163	Гривка	Марія	до Пайзи	5	
164	Дуганич	Ілько	до Дуганича	2	
165	Дуганич	Андрій	до Дуганича	8	
166	Каган	Ілько	до Каганика	4	4
167	Медвідь	Теодор	до Антоха	7	
168	Закшевський	Михайло	до Коваля	5	
169	Закшевський	Іван	до Коваля	5	
170	Жук	Андрій	до Жука	5	
171	Кухта	Іван	до Кухти	4	
172	Паращак	Іван	до Дениса	4	
173	Поломацканич	Григорій	до Грици	4	1
174	Платко	Андрій	до Собка	5	
175	Циган	Адам	до Цигана	5	цигани
176	Пахневич	Василь	до Пахневича	4	цигани
177	Амброх	Адам	до Амброха	3	цигани
178		Томко	до Томка	4	цигани
179	Финьо	Василь	до Финя	5	цигани
180	Сурмай	Мошко			

No	Виселення людей на:			Загинули		Евіденція хат								
	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть						
145		"		1		"								
146		Невідомо												
147		7	1			"								
148		"				"								
149		"				"								
150		3	2			"								
151		"				"								
152		4			2	"								
153		1	4			"								
154		"				"								
155		5	1			"								
156		"		1										
157		"		Андрій загинув в УПА										
158		"				"								
159		"		1										
160		Іван загинув в часі наступу рос. війська							"					
161		"				"								
162		"				"								
163		"				"								
164		(невідомо), жінка загинула в часі наступу рос. війська												
165		"												
166		Невідомо												
167		"												
168		"												
169		"												
170		"												
171		"												
172		Невідомо												
173		"												
174		"				"								
175		Невідомо												
176		Доля циганських і жидівських хат, така сама, як цілого села, а що сталося з родинами - невідомо.												
177														
178														
179														
180														

Кількість родин і господарів, що жили в селі Радошицях до закінчення Другої світової війни у 1945 році.					
No	Прізвище	Ім'я	Назва хати	К-сть осіб	С-ки емігрувало до ЗСА, Канади та інших країн
181	Махтул	Арам			
182	Маримка				
183	Пінько	Мошко			
184	Дікля				
185	Гинець				
186	Дупак	Вольго			
В селі було сім жидівських родин - біля 30 осіб.					

В цьому розділі приготовлено статистичні дані села Радошиць:

Кількість господарів і членів їх родин, за станом на кінець 1944 р.	985 осіб
Кількість осіб, що емігрували перед війною (1939 р.) до ЗСА, Канади і інших західних країн	71 осіб
Кількість виселених (депортованих) мешканців до УРСР	717 осіб
В "Акції Вісла" депортовано в західно-північні землі Польщі	80 осіб
Невідомо куди виїхали: українців 45, жидів 30 і циганів 15	90 осіб
Загинули в радянській армії	13 осіб
Загинули в УПА	10 осіб
Замордовані польським військом	3 осіб
УПА втратила за співпрацю і доноси польським воякам	1 особу
Разом	985 осіб

В додатку до цього розділу статистичних даних, належить згадати, що три особи загинули в боротьбі за волю Карпатської України.

Виселення людей на:				Загинули		Евіденція хат		
No	Схід	Україну	Північну Польщу	в УПА	в сов. армії	спалена в часі фронту	спалена польським військом 7.4.1946 р.	стоїть
181	Доля циганських і жидівських хат така сама, як і цілого села, а що сталося з родинами - невідомо.							
182								
183								
184								
185								
186								
186								

Евіденція хат - спалених і тих, що стоять:

Ця евіденція не повна. З огляду на час, який минув, а також обставини, що існували в тамтих роках, неможливо було зібрати всі дані.

В селі до 1943 року було нумерованих хат (а можливо і більше)	186
з них спалено в часі совєтсько-німецького фронту	63
в часі депортації селян польським військом 4.7.1946 року спалено запальними кулями на нижньому кінці села	54
Інші спалені або розібрані	57
Разом знищено 174 хати, а залишилось 12 хат.	

Розділ VI

15. Листування.

Чікаго, 20 січня 1984 р.

Дорогий Пане Оленич!

З великою цікавістю прочитав я Ваші спомини про село Радошиці, які я добре знаю! Згадуєте, щоб щось справити? Тут усе описано правильно, як тоді було і нема що додати.

Я так дуже не міг відразу взятися за суспільно-громадську працю тоді, як прибув до Радошиць у 1930 році. Спочатку зорієнтувався, як високо стоїть українська свідомість села, тоді почав поволі читати господарям на попівстві часопис "Народня Справа".

І так поволі ішла праця...

А вже повною силою пішла в часі німецької окупації серед молоді генерації. Тоді я вже почав у школі вчителювати - від вересня 1939 року до липня 1944 року. Ще раз підкреслюю, що в цих спогадах нема що справляти, бо все, про що пишете, так дійсно було.

Дуже добре, що стараєтеся те все зберегти для історії і майбутніх поколінь!

Здоровлю щиро, Христос Раждається!

Бажаю всього найкращого у Новому Році!

Йосиф Пачовський.

Торонто, 5 лютого 1984 р.

Високоповажаний Пане Пачовський!

Щиро дякую за Вашого листа від 20 січня 1984 року, який мене впевнив у правильності написаних мною (при допомозі інших односельчан) спогадів про село Радошиці, про яке ніхто досі не завдавав собі труда щось написати, хоч про деякі події, які там відбувалися! Тому я взяв на себе той важливий і нелегкий обов'язок, щоб хоча й частинно його сповнити, супроти рідного села - наших братів та їх подвигів, які відбувалися в селі чи далеко за селом.

Висилаючи Вам частину спогадів, де мова йде про Вашу працю, що найважливіше, я бажав почути від Вас слово потвердження, або поправки, чи доповнення.

Остаюся з належною пошаною до Вас

І. Оленич

Чікаго, 1 березня 1984 р.

Дорогий Пане Оленич!

Прошу пробачити, що зараз Вам не відписав. У мене завжди бракує часу на кореспондування, тому трохи припізнився з відписом.

Отож, відносно Ваших "Споминів" про село Радошиці можна сказати, що добре описано як проходило життя в часі польської займанщини.

Я тільки додав би, що наші лемки були люди дуже релігійні, придержувалися своїх предківських звичаїв, любили свою рідну сторону, хоча й жили убого. Затримували свою регіональну ношу, яка мала гарний мистецький вигляд, особливо жіноча, що мала питомий їй стиль та красу.

Затримали свою мову, тобто свій лемківський діалект, в якому не було польських впливів, як це було на долах, а протинно, вживалися старі українські слова княжих часів, такі як "путь", "бесіда", "реку", "днеськи". То значить, що територія Лемківщини з княжим городом Сяноком належала до Київської Держави.

Лемки дуже не любили поляків, називали їх "полячугами". Себе називали русинами, але не рускими, колишньою старою назвою!

Всі окупанти не дбали про освіту лемків, в минулому столітті не було шкіл по селах, тому така була неграмотність та несвідомість. А крім цього на лемківських селах були священники, які баламутили лемків москвофільством.

Це було за панування Австрії, та не краще було і за польської окупації, яка змагала різними способами до польонізації.

Але життя, без огляду на всякі заборони окупаційної влади, поступало своїм ходом та пробивалося різними дорогами серед молодого покоління.

І так давали собі люди раду на своїх рідних землях і господарствах, аж доки не прийшла до них нечувана в історії загибель, тобто вивезення з їх рідної прадідівської землі, яку сотками літ заселявали їх пра-прадіди, діди і батьки.

На цьому я кінчу свої завваги, чи доповнення. Тому виберіть з цього, що потрібне, доповнити Ваші спомини!

Остаюсь з пошаною до Вас

Йосиф Пачовський

2 лютого, 1984.

Їх Блаженство Блаженніший
Патріарх Йосиф I у Римі

Ваше Блаженство!

Насмілюсь звернутися до Вашого Блаженства з гарячим проханням ласкаво уділити благословення на поставлення пам'ятника в селі Радошиці на Лемківщині.

В залученні пересилаю проєкт такого пам'ятника: дозвіл місцевого польського парафіяльного уряду, та для кращої інформації частину мого спогаду про рідне село Радошиці, від сторінки - 19-22. / Як закінчу спогади, то вишлю цілість / На цьому пам'ятнику мають бути виписані прізвища родин, що колись мешкали у мойому родинному селі - Радошицях. Це важливе для грядущих поколінь.

Теж, дуже прошу вистаратись про благословення на це діло Святішого Отця Папи Івана Павла II. Це було б відмічене на пам'ятнику, що Святіший Отець Іван Павло II, дня поблагословив цей пам'ятник і це спонукало б поляків респектувати цей пам'ятник.

Остаю з висловами глибокої пошани і синівської любові. Поручаюсь молитвам Вашого Блаженства, цілую Папу святительську руку і прошу про уділення Вашого Патріяршого Благословення.

ПРИ ЦЬОМУ З ДНЕМ ВАШИХ УРОДИН 17-ГО ЛЮТОГО, БАЖАЄМО ВАМ ДОБРОГО ЗДОРОВ'Я, ТА БОЖОЇ БЛАГОДАТІ І ОПІКИ НАД ВАМИ, ДЛЯ ДОБРА УКРАЇНСЬКОЇ ПОМІСНОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, І ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

У Христі Господі віданий Вам син

І. Оленич з родиною
І. Оленич з родиною
I. Olenych
112 High Park Ave.
Toronto, Ontario M6P 2S4
Canada

Слава Ісусу Христу !

Рим, дня 29 лютого 1984

Високоповажаний Пане !

Дякув Вам за Вашого листа, фотографії і фрагмент
споминів про Ваше село. Паміть такі спомини, бо вони є важким
джерелом для майбутнього історика.

Дуже добре Ви зробили, що постановили збудувати на-
м'ятник для тих, що жили на своїй рідній землі і на ній не
остався пам'ятник про них. Нехай цей пам'ятник буде молитвою
за них і спогадом-пригадкою для живих про їхню любов до рідної
землі та їхню жертву для неї. Благословля цей Ваш благосло-
венний почин і задум, благословля цей пам'ятник на вічку на-
м'ять Померлих. Благословення Святого Отця непотрібне для
такої справи та й, зрештою, це натрапилоб на стільки трудно-
сів, а може й відмову, що краще про те не старатись.

Благословення Господнє на Вас !

Патріярх Кардинал

Високоповажаний Пан

Г.ОЛЕБНИЧ в Родино

Торонто, КАНАДА

Розділ VII

16. Трагедія села Радошиць.

Коли большевицько-німецький фронт посувався на захід, перейшов і через село Радошиці, залишив за собою руїну: 68 хат спалено, 12 осіб загинуло. Мужчин, які залишилися в селі, большевики примусово брали на фронт під німецькі кулі. Так загинув Іван Гривка, який показував, де німці заховані. А інших забирали до Червоної армії і гнали без відповідного вишколу на фронт.

З початком 1945 року большевики почали агітувати, щоб люди виїздили до Росії, мовляв, "вам там буде краще", і біля 60 родин поїхало, переважно ті, яких хати під час воєнних дій, коли фронт проходив через село, були спалені. Але вони скоро розчарувалися і декілька з них повернулися назад. Від тоді люди не вірили большевицькій пропаганді і не бажали куди-небудь виїздити.

Тоді почалися грабунки і наскоки польського війська на село, щоб таким чином примусити людей до виїзду. Люди завжди переховувалися в лісі, забираючи зі собою все, що могли взяти: коні, худобу, харчі та все інше, що було потрібне на час переміщення наскоків польського війська на село.

Ева Паращак-Колтало зізнає:

"Рано 6-го квітня 1946 року польське військо заїхало до села Радошиць, в якому майже не було людей. Більшість з них перебувала в лісі Баранім, під чехо-словацьким кордоном, багато з них перейшло на чехо-словацьку сторону. Чехо-словацьке військо притримало тих людей до часу порозуміння із польським військом (про що люди не знали і віддавали все, що мали чехо-словацьким воякам, щоб їх не видали полякам).

В цей час Юрко Гаргай-Баранський із дівчиною Теклею Лапігускою повернулись з лісу до села, щоб взяти щось з хати. Їх зловили два польські вояки і повели вниз села, за залізничний міст під Лису Гору. Один із вояків наставив кріса і хотів застрілити Юрка, але Текля відбила кріса і в цей момент Юрко скочив в рів між кущі і втік.

А з вродливою дівчиною сталася страшна трагедія. Чи можна знайти подібний випадок на світі? Дівчину не тільки знасилували, але поламали їй руки й ноги, відрізали вуха, груди, викололи очі. В такий жахливий спосіб її замучили!

Один із тих польських вояків, які в ганебний спосіб замордували сл. пам'яті Теклю Лапігуску в селі Радошиці в квітні 1946 року, проживав в місті Моронг, воеводство Ельблонг. Мав на прізвище В. Борковскі, був одружений з українкою, помер на рака руки в 1988 році (про що було перевірено).

Юрко переховувався в селі Смільнику. Через місяць виселяли людей із Смільника та Лупкова і він поїхав з ними в Україну. Там він з великим болем душі і серця оповів людям про цю страшну трагедію.

Інші польські вояки перевіряли кожну хату в селі і кого знайшли, то забирали з собою. Зайшли до хати Василя Куцинди, не застали в хаті нікого з молодих, лише старого і хворого Василя, що лежав в ліжку. Забили його ударом кріса, а хату зграбували. Так перевіряли кожну хату й грабували все, що попало їм під руки, викопували з криївок збіжжя, вибивали шиби в вікнах, ловили людей, як за татарських часів.

7-го квітня польський конвой погнав зловлених людей "цісарською" дорогою до залізничної станції в Загір'ю. Всі залізничні мости перед Загір'ям були підірвані. Всі хати від половини села вниз спалили польські вояки запальними кулями з крісів.

Польські вояки гнали людей з їхнім майном, бо кожний взяв, що міг взяти зі собою лише на плечі. По дорозі до Загір'я вояки брутально поводитися зі своїми жертвами, особливо з

мужчинами. Їх били по дорозі, знущалися над ними так, що кожний мужчина був побитий і закривавлений, коли дійшли до призначеного місця - Загір'я, де на всіх чекали товарні вагони. При ладуванні до товарних вагонів і навіть при транспортуванні до самого Хирова - залізничної станції, вояки знущалися і грабували людей".

Далі подаю історію виселення людей із села Ославиці, про яке свідчить Анна Нестор-Москаль, що відбулося з 8-го на 9-те квітня 1946 року. Тут наведу її свідчення, які відносяться до села Радошиць:

"Як ми дійшли до села Радошиць, то ще в хатах з коминів йшов дим і тільки коти м'явкали та собаки вили. Людей - ані жодної душі не було, половина села була спалена, а друга половина ще стояла".

В книжці Юліяна Тарновича-Безкид "На згарищах Закерзоння", на сторінці 106, знаходимо таке: "15.04.1946 р. почали банди ВП виселяти с. Радошиці, пов. Сянок. Селяни цього села втекли до лісу. Банда ВП, зайшовши в село, грабувала все, що попало їй під руки, викопували з криївок збіжжя та вибивали шиби в вікнах. Так кількакратно робило ВП наскоки на село Радошиці, але селян ніколи не було в селі, бо всі втікали в ліс, за кордон на чехо-словацьку сторону. Дня 20.05. чехо-словацькі війська, договорившись з ВП, видали всіх селян в руки полякам, а ті вивезли всіх на станцію до Загір'я. Зі села Радошиць виселили поляки 103 родини, в селі осталося 17 родин".

Всі три свідчення (а напевно вони не є повні) творять одну картину трагедії переживань і насильного виселення із рідних хат людей, замешкалих там віками, від діда - прадіда...

Тут треба лише уточнити, що початок ганебної та брутальної акції виселення в Сяноцькому повіті почався наскоком на село Радошиці 6-го квітня 1946 року, а не 15-го квітня, як подано в книжці "На згарищах Закерзоння". Бо з 6-го на 7-ме квітня виселяли людей з села Радошиць. З 8-го на 9-те квітня виселяли

людей із села Ославиці, а 10-го квітня виселяли людей із Команчі. Акція виселення тривала від 6-го квітня до 31-го травня 1946 року. І так, в загальному, виселено 2.615 родин, а залишилося 745 родин. (Подаємо за звітом в книжці "На згарищах Закерзоння", сторінка 105.)

Як вже згадано вище, в селі залишилось 17-ть родин, які сподівалися, що вже і залишаться в рідному селі. Та пляни поляків були інші. В 1947 році, після закінчення весняних робіт в полі, поляки організували акцію "Вісла", щоб насильно виселити всіх українців з їх міст та сіл на так звані "відзискані землі" від німців і там розкинули їх поміж поляків по дві-три українські родини в одному селі. Поляки зустріли їх ворожо. Люди навіть не могли по-своєму говорити, бо сусід-поляк, як зачув українську мову закричав би - "бандеровці". Така доля стрінула і згаданих сімнадцять родин.

17. Виселення людей з села Ославиці.

Анна Нестор-Москаль оповідає:

"Вночі із 8-го на 9-те квітня 1946 року приїхало багато польського війська до села Ославиці, де я народилася і прожила одинадцять років із своєю мамою та шестилітньою сестрою. Дідусь і бабуня були також з нами, а тата німці забрали в 1940 році на роботу до Німеччини.

Ніхто не сподівався, що нас будуть виганяти з наших рідних хат. Польське військо прийшло до села і розійшлося по всьому селі та оточило його, щоб, часом, хтось не втік до близького лісу. До нас в хату зайшло близько восьми вояків, і сказали, щоб ми все спакували, бо завтра, дев'ятого квітня, нас усіх будуть вивозити. Куди, нам ніхто не сказав, лише сказали, що до Загір'я, а це від нас коло 50-ти кілометрів. Мамі сказали, щоб варила бараболю, бо вони хочуть їсти, і мама мусіла варити, а бабуня, дідो і ми обидвоє з сестрою допомагали.

В нас не було коня і мама спитала тих вояків, хто забере все, що ми маємо, бо на плечі ми не можемо взяти, а вони відповіли, що з Лупкова і Зубинського (це сусідні села) будуть їхати фіри і, хто не має коней, то вони приділять.

Цілу ніч в селі ніхто не спав, і ми також, бо збирались в незнану дорогу. Вояки добре поїли і попили, змінили вартову сторож (один вояк коло двох хат), а самі полягали спати. Вранці ми чекали на фіру, яких вже багато було повних з майном на дорозі, але для нас порожньої не було. Перед полуднем до нас прийшло 5-ть польських вояків і сказали забирати все, що можемо взяти на плечі. Мама і бабуня почали дуже плакати і просити, щоб дали нам якусь фіру. Та вони нам сказали, що фіри не буде. То мама взяли плахту і зв'язали до неї перину і деяку одіж та трохи хліба. Бабуня також подібний багаж зв'язала і взяла на плечі. Я взяла зі стайні корову, прив'язану за мотузок, і ще дещо з'їсти, а сестра взяла баньку (динерку), щоб було в що видоїти корову, бо перед нами далека дорога. Сестра пригадала собі, що забула взяти таку малу машинку до мелення кави, яка лишилася в хаті коло вікна, та почала плакати, хотіла вертатися, щоб забрати її зі собою. Але поляк не дозволив сестрі вернутися, вдарив її крісом по плечах. Мама хотіли заступитися, то він сказав зі злобою, що застрілить і маму, і сестру.

Нас прилучили до транспорту, який їхав дорогою в напрямку до залізничної станції в Загір'ї.

Військовий конвоїр наказав мені та бауні покласти свої клунки на фіру, але господар фіри не хотів взяти клунків, бо мав на підводі своє майно. Поляк-конвоїр вдарив крісом господаря так сильно, що господар вже нічого не казав, і мама з бабунею поклали свої клунки на фіру, а корову прив'язали ззаду. Так ішли ми в сторону Загір'я пішки біля 50-ти кілометрів. Як тільки ми минули наше село Ославицю, то поляки зразу запалили все село, так що не лишилося ні одної хати. Тільки одинока кам'яна дуже гарна церква, яка була

збудована десь коло 1846 року, залишилась свідком всього минулого, що діялось тут.

Як ми дійшли до села Радошиць, то ще в хатах з коминів йшов дим і тільки коти м'явкали та собаки вили. Людей - ані одної душі. Половина села спалена, а друга половина ще стояла.

За три дні ми прийшли до Загір'я, тобто 12-го квітня, а 13-го квітня вже заладували людей в товарові вагони і відправили в Україну. Дідо поїхав, а ми тимчасово залишилися в Загір'ї, чекали, коли виженуть людей із села Лупкова, бо там мама мали рідну сестру і братову, а бабуня мали дочку. В Загір'ї ми перебували в одного господаря поляка в стаєнці. Бабуня повернулася до Лупкова піхотою, а ми лишилися в того господаря пасти корову, мама прибирала хати в польських господарів.

Рівно через місяць польське військо вигнало людей із сіл Лупкова та Зубинського тим самим брутальним способом, як і нас. Всіх разом нас в товарових вагонах повезли в Україну.

Як згадано вище, самотнім свідком трагедії села Ославиці залишилась церква св. Архистратига Михаїла, зграбована польськими вандалами.

Середня баня церкви була знищена під час німецько-більшевицької війни в 1944 році. В 1947 році, коли наші "добрі сусіди" випасали біля церкви стада овець, із церкви зробили кошару. З часом з даху зняли бляху, а в 1962 році підклали міну і церкву висадили в повітря. Каміння з неї розібрали і таким чином затерли по церкві останні сліди.

Там, де було колись гарне село і церква, тепер залишилося суцільне пасовисько для худоби і овець. До того довели польські окупанти".

Розділ VIII

18. Село Радошиці після насильного виселення.

В 1983 році ми з дружиною відвідали родину в Команчі на Лемківщині. Тоді теж нас п'ятеро: швагер Микола, син мого брата Іван, його швагер Микола Сушко та я з дружиною поїхали в рідне село Радошиці.

Дорога, яка веде з Команчі попри село Радошиці на Словаччину, до Другої світової війни називалася "Цісарською", бо її збудовано за панування австрійського цісаря. По Другій світовій війні поляки цю дорогу з половини села спрямували на бувші села Ославиця і Лупків, при чехо-словацькій границі. Ідучи цією старою дорогою, ми дійшли до нашої рідної хати, що колись була однією з кращих хат, з найбільшим господарством в селі. Збоку коло хати були збудовані два менші будинки у вигляді трикутника: шпихлір на збіжжя, стодола, де тримали вози і різні господарські машини, та окремі приміщення для худоби, коней, безрогів, курей, гусей і овець. За хатою був овочевий сад, з лівого боку криниця. Все це дуже гарно виглядало. В сусідстві була школа з великим подвір'ям, а збоку плила ріка, де жінки прали білизну і білили виткане полотно.

Тепер широка ріка перетворилася на малий потічок, який можна ногою переступити. Решта заросло кущами, пахне дичиною. Все має похмурий вигляд, немов питається, "де ж мої колишні господарі?" Та дарма, тут вже шостий польський посадник сидить, кожний з них трохи підробиться і продає іншому, а хати ніхто не поправляє!

В селі Радошицях є шість українських родин, які повернулися після виселення і знову відбудувалися, такі як Деней Тхорик та інші. До села заселено понад двадцять польських родин, які

зайняли найкращі із залишених господарств-хат, а деякі з них побудувалися самі, переважно в горішньому кінці села.

Церква ще стоїть. Вона була відмальована в 1937 році і також свідчить про те, що тут ще не так давно було гарне село. В час Другої світової війни одна із трьох бань дзвіниці була знищена, а сама церква біля фундаменту трохи пошкоджена. Поляки вживають церкву для своїх богослужень, тому "змилосердилися", направили зруйновану баню на дзвіниці, обклали бляхою пошкоджену частину фундаментів, щоб не затікало. А всередині залишили вітвар, царські врата і все інше так, як було колись.

Ми підійшли до церкви ближче, а швагер Микола Лотушка пішов до найближчої хати просити в господарів-поляків, щоб відчинили церкву. Господиня запропонувала, що дасть нам ключі від церкви, але він просив її, щоб вона сама пішла з нами, відчинила, а пізніше зачинила, бо так буде краще і безпечніше для нас, на що господиня погодилася. В церкві ми щиро помолились за наших родичів і дякували Богові за ту велику ласку, якою нас обдарував.

Тут мене хрестили, до цієї церкви мій тато водив мене малого за руку. Це моя найбільша пам'ятка про тата, який помер, коли я мав всього 4-ри роки. По щирій молитві, я зробив кілька знімок в церкві, щоб залишилася згадка (бо це вже мабуть була остання наша нагода побути в нашій рідній церкві під чужою опікою). Виходячи з церкви, ми залишили малу пожертву на світло.

Церква обгороджена кам'яним муром, трава виросла вище колін, ніхто її не косить. Пішли ми оглянути цвинтар, там так само все заросло травою. Дерев'яні хрести вже погнили, гроби майже зрівняні з землею. Тепер вже ніхто не віднайде гробу своїх родичів. Стоять лише два залізні хрести на цементовій підставці, один коло церкви, а другий - на цвинтарі, обидва в дуже поганому стані. Як виявилось пізніше, серед високої трави було ще чотири повалені хрести, розбиті молотом.

Так, за словами поета Миколи Горбала "цвинтарі перестануть говорити"...

Стоять ще два хрести при "цісарській" дорозі. Один поставив брат мого діда Андрій Ленцьо, а на другому не вдалося відшукати напису, хто його поставив і коли.

*Моя родинна хата в 1965 році,
на подвір'ї стоїть родина Лотушків.*

По тих оглядинах ми із швагром Миколою прийшли до переконання, що на цвинтарі в селі Радошиці треба поставити великий пам'ятник із хрестом та двомовним написом, з поданням прізвищ парохіян села Радошиць, що тут спочивають від початку заснування парохії по сьогоднішній день. Це необхідно зробити, щоб відокремити старі могили від нових польських надгробних пам'ятників, бо старих дерев'яних хрестів вже немає! Ми домовилися, що Микола має вистаратись про дозвіл та поставити пам'ятник, а я подбаю про кошти, щоб зреалізувати цей почин.

Ми ще трошки постояли коло церкви, порозглядалися, пригадуючи минуле і порівнюючи його з сучасністю, що було дуже тяжко - так все змінилось. Не тільки, що стежок не видно, але дороги позаростали кущами. Навіть природа змінилася!

Біля церкви стояв новозбудований, але ще недокінчений будинок і ми пішли його оглянути.

19. Сусід Деній.

Давній знайомий, ще з-перед Другої світової війни - Деній Тхорик. Вже тоді, коли я був ще малий і переходив з братом чи з сестрою коло його хати до церкви, він завжди дивився на перехожих, стоячи коло вікна без одної ноги, немов щось обсервував. Так і тепер, 45 років пізніше, коли ми вийшли з церкви, він стояв на одній нозі з дерев'яним костуром під пахою на подвір'ї коло своєї хати, вже нової, хоч ще недокінченої.

Пристаємо до нього, вітаємося, питаю його чи пізнає мене. Він каже, що не зовсім. Коли я пригадав, як до нашої хати називалось тоді, він пригадав собі і пізнав мене, хто я є.

Запросив нас до хати. Жінка зробила перекуску і він почав розповідати про себе; як був виселений на "відзискані" землі, його дружина померла, залишивши двох синів, оженився з другою жінкою німецько-польського походження, був в Америці, має американське громадянство, вернувся назад до села Радошиці і тут побудувався. З другою жінкою має ще двох синів, які говорять по-українськи, і так, як їх мама. Від першої жінки один син побудувався в Команчі, а другий був також в Америці. По короткому часі і він вернувся до рідного села та будується коло тата. Під його будову входить частина нашого городу.

Питаюся, чи наша яблуня родить ще яблука, він каже, що минулого року дуже гарно зародила.

Кажу батькові, що хочу говорити з ним на самоті. Пішли ми на подвір'я і я запитав його: "Яка була причина, що вашого брата Джьовія повісили?" Старий спокійно відповідає, що не знає. Кажу йому, що як мені відомо, брат зустрічався з польським військом та робив з ними "бізнес": годинники направляв, пряжки на пояси робив, ну й при тому, мабуть, не хотючи, не так дещо сказав. "Не

знаю, дорогий Іване", - відповів мені. З хати виходить його старший син Василь. Ставлю йому те саме запитання, він каже: "Я ще з ніким так щиро не говорив, як з тобою буду говорити, але яка була дійсна причина страти Джьовія, я таки не знаю. Знаю, що тут діяли дуже сильні бандерівські групи і наші хлопці також пішли до них, часом перебували в селі, а більше в лісі. Пам'ятаєш Кохинову Євцю? Вона мала позашлюбну дитину, дівчинку. В той час та дитина мала десь 14 років, то, як Євця волочилася з польськими вояками, то й дитину до того змушувала, мовляв, "нічого їй не буде!" Прийшла Євця одного разу до нашої мами позичити хустку на голову, бо, мовляв, іде до Команчі. Мама їй позичила. Це була американська хустина, ніхто в селі такої не мав. Коли Євця верталася "цісарською" дорогою з Команчі до Радошиць, то велась попід руки з польськими вояками. В той день несподівано була оточена військом хата, в якій перебували наші хлопці. Вони вирвалися з хати, бігом прямували до лісу, але сильний вогонь куль пересік їхні тіла, лише один Михайло Каган врятувався, бо скочив у потічок і долиною поміж кущами дістався на Словаччину та переховувався там якийсь час. А трьох, важко поранили: Івана Гулича, Андрія Майковича і Михайла Поломацканича, забрало польське військо, по дорозі так їх катували, що довели до Команчі вже неживих. Зігнали людей для розпізнання, "чий то сини?", але ніхто їх "не пізнав", хоч всі добре знали хто це.

Пізніше до мами прийшли бандерівці і запитали, нащо мама привела поляків до села! Мама божилася, що ніде не була. Вони кажуть, що ніхто інший в селі не має такої хустини! Мама вияснює, що це Євця Кохинова в цей день позичила хустину від неї, бо казала, що хоче йти до Команчі, то мама їй позичила."

Таке нам розповів старший син Денія Тхорика, Василь. Після закінчення розмови ми попрощалися і відійшли.

Це один бік медалі сусіда Денія і його родини, про що він говорив. Для історичної правди треба згадати і другий бік медалі, про що сусід Деній не сказав.

До 1939 року Деній Тхорик належав до групи лемків-москвофілів, хоч і не був там активний, то все ж керувався власним інтересом. В час німецької окупації, як видавали особисті документи про національну приналежність, то він для себе і своєї родини прийняв

*Тут спочивають: Іван Гулич, Андрій Майкович
і Михайло Поломацканич - члени УПА.*

документи польської національності й від своїх стояв осторонь. Така поведінка забезпечила йому і його родині спокій від польської сторони в ті бурхливі часи. Він та його родина не зазнали жодної кривди та понижень, так, як інші.

Натомість його брат Дзьовій частіше зустрічався з поляками і не був з ними обережний в розмовах при своїй торгівлі. Тому викликав проти себе ненависть і переконання, що він донощик, за що був покараний через повішення на сухій галузці в зубовому городі, яке виконали члени УПА.

Розділ IX

20. З Команчі до Зиндранової.

Краєвид між горами і долиною прекрасний. Тут недавно були гарні українські села такі, як Вислік Великий, де було дві церкви. Одна ще стоїть, правлять в ній римо-католики, а по другій і сліду не стало. В Дильовій є кілька наших родин, церква знищена, обдерта, без вікон стоїть і свідчить про насильство, яке тут було!

В селах, де було більше поляків, майже усі хати стоять не знищені, що явно свідчить, хто палив і нищив українські села.

Між Команчою і Дальовою, гуралі випасають вівці і виготовляють бриндзю. В іншому місці є так звані державні "петери", де випасають худобу, заготовляють сіно, та орють і сіють збіжжя чи садять бараболло. Тут працювали польські кримінальники під наглядом сторожі.

В Зиндранові заїжджаємо на подвір'я панства Гочів, які за допомогою свого батька з Канади побудували собі гарну хату, а старі забудови віддали під музей. Нас зустрічає пані Гоч, вітаємось, вона нам каже, що чоловік зараз буде, бо чекає будівельного інспектора коло розпочатої будови нової православної церкви. Щось там не зовсім ясне, не за пляном залили фундаменти, якась помилка.

Тим часом оглядаємо подвір'я, деякі воєнні експонати, залишені і позбирані п. Гочом по Другій світовій війні. Приходить п. Гоч, вітаємось, він просить нас до хати. Заходимо, передаємо грошовий подарунок від його мами і брата, та від мами в додатку 100.00 дол. на будову нової церкви, за що він щиро дякує.

Дружина приготує перекуску, а він пригощає нас солодким напоєм. При дружній розмові розкажує нам про труднощі в отриманні дозволу на будову нової церкви. На тому місці, де була попередня церква, не дозволено будувати нову! Попередня церква в часі війни була трохи знищена, подірвана кулями. Дзвони німці

забрали. А місцевий солтис у 1947 році дозволив своїм людям розібрати церкву, і так люди розтягнули все, що там було. А церква була гарна, навіть підлога була з мармуру.

Запитую, що є з церквою в Дальові, яка стоїть без вікон дуже запущена. Це свідок того, що там діялося. Людей виселено, більшість хат спалено, залишилося лише декілька наших людей, які не в силі поправити церкву. Поляки хотіли якось позбутися тої церкви, але розібрати отак, без причини, якось їм тепер "не випадає". Пропонували нам, щоб ми забрали, вони розберуть і перевезуть нам. Ми на це не погодилися, нехай стоїть. Та церква дерев'яна і для нової будови не надається, а ми будуємо муровану. Якщо за останні три роки поляки побудували 900 костелів в Польщі, то українці будують заледве 15 православних церков.

Між польським ксьондзом о. Москвою в Тиляві і мною іде велика боротьба. Він мене ненавидить тому, що я тут будую при допомозі наших людей православну церкву, отже в його костелі будуть порожні місця, а він хотів би всіх овечок притягнути до свого костела, і, очевидно, всіх сполонізувати. Овечки не підуть, бо скочуть зберегти свою батьківську віру і традицію; хіба підуть деякі барани!

Після перекуски і дружньої розмови ми пішли оглянути музей, який він зорганізував і ним опікується. В музеї є воєнні, господарські, лемківські, церковні, історичні та інші експонати. Є там книга відвідувачів, які вписуються і книга побажань. Очевидно, що музей заслуговує на увагу і потребує фінансової підтримки. На особливу увагу заслуговує новобудована церква, якій треба конечно допомогти фінансово.

Дякуємо панству Гочам за гостинність. Прощаємось та бажаємо успіху у громадській праці і скорого завершення будови нової церкви, яка буде святинєю і кузнею нашої віри, обряду і традиції.

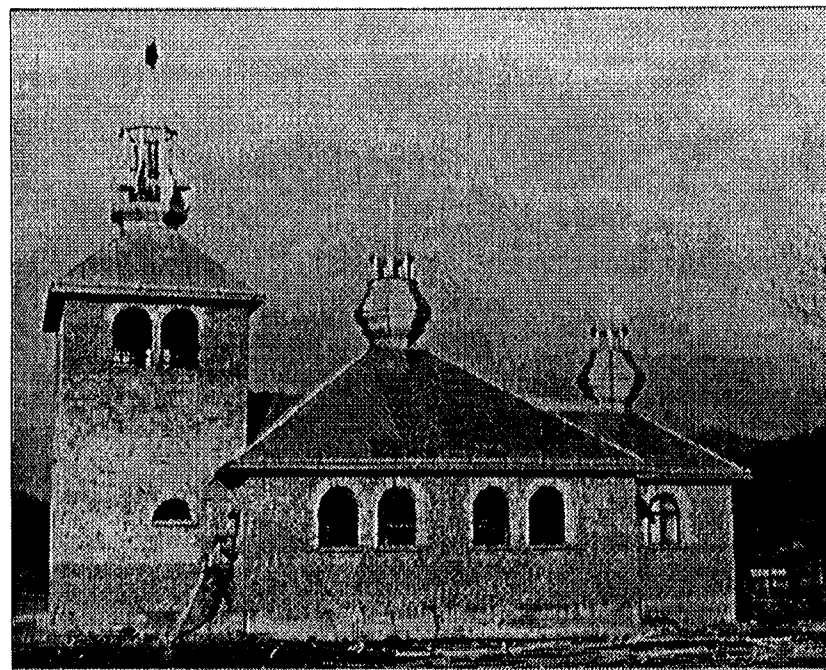
Вернувшись в Канаду, я перевів збірку на будову церкви. В висліді зібрано 1,017.60 канадських доларів, які я передав церковному Комітетові. Далі подаю уривок з листа до п. Гоча, а також іншу кореспонденцію в цій справі.

Шановні панство Гоч,

пробачте, що я відразу не відписав, бо хотів вже щось конкретного написати. Отже, як знаєте, я зайнявся збіркою фінансів на церкву, яку будуєте.

Розгортаючи ширше збіркову акцію, я звернувся до Консисторії Української Греко-Православної Церкви...

...При допомозі добрих приятелів і двох католицьких священників, які самі дали, хоч скромну, але щирю пожертву, і ОЛК та Вашої мами ми зібрали: 1017.60 канадських доларів, що дорівнює 800.00 американських доларів.

Новозбудована церква на Лемківщині в селі Зиндранова 1983-1984 р. Знімка зроблена в березні 1984 р. Над великими банями будуть ще менші бані та хрести.

Намагаючись якнайскоріше передати Вам гроші, бо знаю: хто дає вчасно, той дає двічі! А Вам тепер гроші дуже потрібні, бо, як Ви писали, маєте великий борг і всередині церкви ще нічого не зроблено. Думаю, що про те повинен знати єпископ Сяніцький, бо дехто в нас каже, що йому самотньому можна вклонитися і сказати: Слава Ісусу Христу, як єпископові.

I. O.

30 січня 1984 р.

До Консисторії Української Греко-православної Церкви в Канаді
До Світлої Консисторії:

Насмілююсь звернутися до Вашого Високого Церковного Світлого Заряду від імени церковного комітету побудови української православної церкви в селі Зиндранова на Лемківщині, очоленого п. Теодором Гочем в справі допомогти довершити це благородне діло - докінчити будову церкви.

Відвідуючи свою родину на Лемківщині, я завітав також до п. Теодора Гоча в Зиндранові і був захоплений його ентузіазмом в справі побудови церкви. Обіцяв йому фінансову допомогу для викінчення церкви. З рамени відділу ОЛК (Об'єднання Лемків Канади) я зібрав вже 585.00 дол. (п'ятсот вісімдесят п'ять доларів) поміж своїх членів і приятелів греко-католиків і їх душпастирів в Торонті.

Звертаюся до Вас з ласкавим проханням п. Теодора Гоча дозволити всесесним отцям в церкві провести збірку й зайвих церковних речей, як фелон та інше... Бо все це там потрібне!

Про рішення і переведення цього прохання прошу ласкаво повідомити мене.

Для кращої поінформованості, в залученні висилаю Вам 27-28 сторінку мого спогаду з відвідин Команчі і Зиндранової.

Остаюсь з братнім християнським привітом і пошаною до Вас
Слава Ісусу Христу.

I. Оленич

Телефон: 586-3093
582-8709

УКРАЇНЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В КАНАДІ

КАНЦЕЛЯРІЯ КОНСИСТОРІЇ

9 St. Johns Avenue
WINNIPEG, MAN., CANADA
R2W 1G8

14 лютого 1984

Впов. п. I. Оленич,
Торонто, Онт.

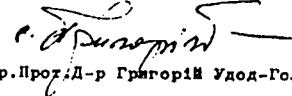
Вповажний Пане Оленич!

Дякуємо Вам за Вашого листа з 30 січня п.р. в справі допомоги для побудови Храму Божого в Зиндранові на Лемківщині. Ваше прохання було розглянене на Засіданні Президії Консисторії УГПЦК 10-го лютого ц.м., де було прийняте рішення, що Провід УГПЦК немає жодних застережень проти того як окремі особи чи організації стараться допомогти окремим громадам чи групам людей в Україні, але Церква не може провадити такої організованої допомоги, бо таких потреб є надзвичайно багато, як в Канаді так і в інших країнах світу. Саме тепер провадиться збірка на будову Храму Божого в Бельгії, де також мала горотка людей стараться побудувати репрезентативну Церкву - одиному Українськму Православну Церкву в Зах. Європі. Як бачите з цього Провід Церкви не має змоги організувати відвантажку на прохання окремих груп чи громад в цих справах, бо поперше тоді б треба допомагати в такій самій спосіб кожній окремій громаді, яка звертається за допомогою, а це в свою чергу призвало б до того, що має духовенство й громади були б постійно залучені збірками на подібні до Вашої потреби. Не забуваймо, що маємо найперше доглядати всі свої місцеві потреби, потреби своєї Церкви та різні важливі проекти загально-українського значення, як напр. фонд СКВУ, Збірки КВК, Суспільної опіки і.т.п. В цьому випадку ми узагаємо, що Об'єднання Лемків Канади і США зробило вже добрий початок і дало добрий приклад.

Бажаємо Вам найкращих успіхів у Ваших добрих намірах.

З любов'ю у Христі,

ЗА ПРЕЗИДІЮ КОНСИСТОРІЇ УГПЦК:

Митр.Провід-р Григорій Улад-Голова

ГВ/МК

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
СВ. МИКОЛА
в Канаді, місто Торонто
№ 1488 від ПК

Ширя ПОДЯКА

Для І в а к а О Л Е Н И Ч А
в Канаді, місто Торонто

та Всіх Християнців даруючих на Його руки фонди - велику пам'ятку на будову першої на 2-гій війні нашої Церкви на Лемківщині в с. Змидранова, як історичного намятника на великий Влілей 1000 - ліття Хрещення Русь-України. - Вам Деревий Земляче окрема від щирого серця подяка за Ваш великий труд в збиранні пам'яток на будову нашої Святині і переказання до нас будови Церкви суми 800 /вісімсот/ дол. амер., котрі є зписані в книжці будови Божого Храму.

За Ваш натрієтєм, любов рідної Церкви, за зрозуміння і щире серце - горяча подяка від всіх вірних нашої Парохії, а Господь Всевишній нехай дарить Вас всіма прагненими ласками.

РАДА ПАРОХІЇ За Комітет Будови Церкви і Раду Парохії
ПРАВОСЛАВНОЇ
В ЗИМДРАНОВІ

Голова Комітету і Ради Парохії -

КОМІТЕТ
БУДОВИ ЦЕРКВИ

В ЗИМДРАНОВІ

Лемківщина,
с. Змидранова, 1988 Рік -
Великого Історичного Влілею
1000 - ліття нашого
Християнства.

Федір Гоч

Касієр -
Іван Губик

Секретар Ради
Теодор Гейдич

Розділ X

21. Будова греко-католицької церкви в Команчі.

В суботу ввечері приїхали ми до Команчі. Родина нетерпляче чекала нас з приготованою вечерею. По щирому привітанні і по вечері з досить довгою розмовою, ми положилися спати.

На наступний день, в неділю рано погода була дуже гарна і ми всі пішли на українське греко-католицьке Богослуження, яке правилося кожної неділі в польському костелі в Команчі. Українці в Команчі складають одну третину населення, біля сімдесяти родин, для яких костел є замалий, бо завжди переповнений нашими вірними. Парохом в Команчі є о. Муха, який має молодого сотрудника. Він саме і відправляв Службу Божу та виголосив гарну проповідь. Підчас Великого Входу він поминав Папу і нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа та "усіх вас правовірних християн". Діти і старші, майже усі, приступили до Святого Причастя. Співав маленький церковний хор під проводом п. Пінчака, з хором співала ціла церква.

Ввечері пішли ми до церкви в Команчі на травневу відправу до Богоматері, яку відправляв православний священник. Церкву утримують кілька місцевих родин, які з тих чи інших причин перейшли з греко-католицької віри на православну і домоглися дозволу відкрити церкву, яка перед тим була замкнена довгі роки. В церкві було коло п'ятнадцяти осіб, спів церковного хору був дуже слабкий. Молодий священник, білорус, добре володіє українською мовою. Мешкає в Команчі з мамою. В церкві відправляє із греко-католицьких книг старослов'янською мовою, в деяких місцях вживаючи російські слова, як "запойом" та ін. Я зробив в церкві кілька знімок.

По закінченні відправи п. Ф. Гоч представив мене священникові

як одного з організаторів лемків в Канаді. Ми познайомилися, священник дуже радо нас привітав та по короткій розмові, запросив нас у вівторок ввечері до себе.

Наші заходи перед православним священником у справі об'єднання двох парохій в одній, греко-католицькій церкві (що тепер передана православним), не увінчалися успіхом, хоч він на те був згідний.

Нашим мотивом було наступне: якщо можуть бути дві парохії в польському костелі, римо-католицька і греко-католицька, то чому не можуть діяти дві парохії - православна і греко-католицька - в тій ж самій церкві. Очевидно, що тут не керуються мотивами християнської любови та людського співжиття, а власними упередженнями, що йде на користь лише нашим ворогам.

Після довгого часу відправлення наших Богослужень в приміщенні польського костела, в 1984 році греко-католики зробили заходи, щоб побудувати першу на Лемківщині після Другої світової війни греко-католицьку церкву. Будовою займався заслужений о. Майкович. Ця можливість стала реальною тому, що греко-католики погодилися розібрати і використати матеріял з бувшої греко-католицької церкви в Дудинцях. Матеріял цей був вже непридатний до будови церкви, але під тим претекстом розібрано церкву - свідка минулих трагічних подій.

Одна пані з Команчі, яка тепер мешкає в Америці, подарувала землю - площу під будову нової церкви, нижче старої при дорозі по середині села. Господарі, власники лісу, подарували 50 кубічних метрів матеріялу, а других 50 кубічних метрів - куплено за низьку ціну. Вірні складають жертви на будову - від 1,000 до 20,000 злотих. А далі - слово за нами - лемками і не-лемками, людьми доброї волі й християнської любови, щоб здвигнути цей Божий храм на славу Господню і гідність свого народу.

Стаття була надрукована в "Нашій меті" від 20 лютого 1985 року, подібний допис з'явився і в "Томоні України" з 29 травня 1985 року, щоб дати ширшу інформацію про можливість будови

церкви в Команчі і заохотити до збірки фондів. З рамени II-го відділу ОЛК ми звернулись до Дирекції кредитових спілок з проханням скласти і свої пожертви на церкву в Команчі. Нижче це звернення.

Об'єднання Лемків Канади Canadian Lemkos Association Inc.

Head Office: Toronto, Ontario

Mailing address: P. O. Box 68, Stn. "E", Toronto, Ontario, M6H 4E1

1-го квітня 1985 р.

Хвальна Дирекціє!

В селі Команчі, на Лемківщині, місцеві вірні розпочали будову української греко-католицької церкви, яка, безперечно, стане для них символом приналежності до своєї прадідівської віри і осередком національної ідентичности серед чужого оточення.

Українці в Команчі становлять одну третину всього населення - приблизно 70 родин. Їхні матеріальні засоби є дуже обмежені, а розпочата будова церкви вимагає поважних грошових видатків. Матчі безпосередній зв'язок з членами Комітету Побудови згаданої церкви і, беручи під увагу їхні колосальні потреби, управа 2-го Відділу /Торонто/ Об'єднання Лемків Канади рішила допомогти своїм братам-лемкам реалізувати їхній величний задум і на цю ціль перенести на терені Торонто збірку серед людей доброї волі.

Цією дорогою звертаємось до Вас, Хвальна Дирекціє, з проханням уділити фінансової допомоги нашим землякам і дайте їм змогу довершити це шляхетне діло. Вам позитивний відгук напевно знайде щирий вишк відчуженості в серцях будівничих цього Божого храму в селі Команчі.

Свої пожертви просимо ласкаво переслати на адресу нижче підписаних.

Остаємось з належнов до Вас Пошанов.

Ва Управу Відділу:

Іван Охенич
голова

Микола Карпій
фінанс. референт

Збірку перепровадив я особисто і зібрав 2,300 канадських доларів. Загально зібрано 3,907 доларів, які передано частинами до Церковного Комітету. В міру одержуваних грошей, Церковний Комітет прислав потвердження і подяки. Листа жертводавців із подякою понижче.

Листа жертводавців:

Парафія свх. Володимира і Ольги у Вінзорі на прохання п. Петра Мицака і заклик о. пароха Євгена Галицького	1607.00
Оленич Іван і Юляна	255.00
Кредитова спілка св. Николая	250.00
Кредитова спілка св. Покрови	250.00
Суспільна Служба Українців Канади	250.00
Кредитова спілка УНО	200.00
Володимир Кліш	100.00
Кредитова спілка "Будучність"	100.00
о. Шараневич (збіркова листа)	100.00
БУК, Квін	100.00
Вест Арка	50.00
Аптека Хабурського	50.00
"Астро Тревел" Грицина	50.00
Мирон Герус	50.00
ІІ-й відділ ОЛК	40.00
Михайло Копій	30.00
Іван Гоч і Мама	30.00
о. Мирослав Байрак	20.00
о. Іван Труш	20.00
Софія Мисків	20.00
Іван Бохнак	20.00
Іван Зарічняк	20.00
Теодор Гиряк	20.00
Михайло Питюра	20.00
Н.Н.	20.00
Іван Борщ	20.00
Іван Палій	10.00

Олекса Предко	10.00
Гелари Товпаш	10.00
Текля Савчук	10.00
А. Гіль	10.00
Михайло Гаврилко	10.00
Петро Граничний	10.00
М. Сумарук	10.00
Стефан Воловник	5.00
Гелена Рипан	30.00
Всього -	3,807.00

Подяка

Високодостойне ОЛК, репрезентоване паном

Іваном Оленичом,

Торонто, Канада.

Високоповажний Пан Оленич, ласкаво прийміть найкраще велике щиросердечне Спасибі для Себе особисто та для Високодостойних Жертводавців...

Як нашу вдячність будемо молитись за всіх Високоповажаних і Дорогих жертводавців, про кріпке здоров'я та многі і благі літа як благородним і приснопам'ятним Ктитором і Добročинцям святого новобудуючогося храму у Команчі.

...Остаємось з належною та найглибшою пошаною, шлемо щирий християнський привіт і просимо про дальшу ласкаву пам'ять про нас.

Віддані у Христі Господі

Декан-Візитатор Перемиський -

парох Команецький та голова будівельного Комітету у Команчі.

О. Мітрат Теодор Майкович, Жеребний Іван.

Очевидно, найбільші пожертви на будову церкви були зроблені мешканцями Торонто, бо о. мітрат Іван Татарин також звертався із

*Перша Служба Божя в підвалі ще незакінченій церкви
в січні 1988 року.*

закликом до своїх вірних складати пожертви на церкву в Команчі, а зібрані пожертви переслав до о. мітрата Теодора Майковича. Збірка проводилась і в Америці, в Англії та в інших країнах Заходу. Багато жертвених уродженців Лемківщини, а також інших районів України бажали долучити і свою цеглину на будову першої греко-католицької церкви на зруйнованій Лемківщині під комуністичним режимом та під урядуванням неприхильного польського костела, що завжди разом із польським урядом старався латинізувати "русинів" чи українців.

Перед Другою світовою війною поляки нищили Українську Православну Церкву на Підляшші і Холмщині. Не допомагало і те, що митрополит Шептицький ставав в її обороні. По Другій світовій війні знищено Греко-Католицьку Церкву. Багато священиків і свідомих вірних, також православних, загинуло, а інші опинилися в концентраційному таборі Явожно під час акції "Вісла".

Натомість Польська Автокефальна Православна Церква, в якій згуртовано переважно "русинів"- українців та білорусів, була

толерована урядом. Священики, що служили для українців, в більшості білоруси, не всі говорили по-українськи та не мали українського духа. Священиків оплачував і Церкву підтримував польський уряд.

Церква Пресвятої Богородиці в Команчі.

В таких нелегких обставинах приходилося відроджуватися Українській Греко-Католицькій Церкві і треба було немало труду та фінансів, щоб побудувати собор Пресвятої Богородиці в Команчі.

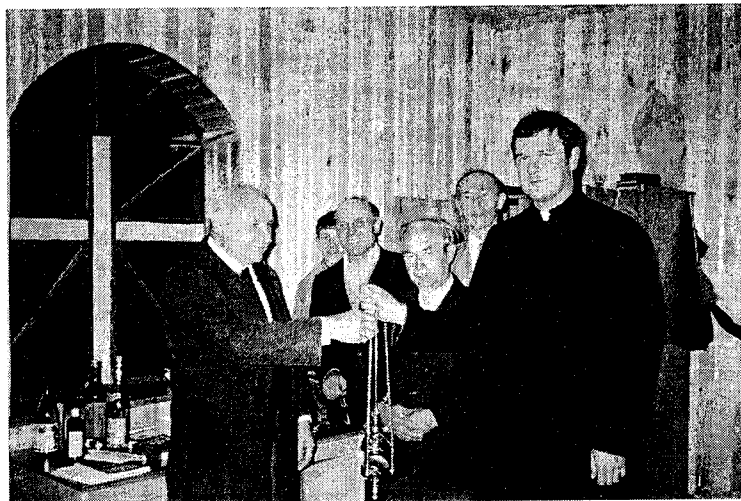
Нижче подаємо текст запрошення, яке ми отримали на посвячення цього новозбудованого храму:

*У Ювілейний Рік 1000-ліття Хрещення Руси-України
маємо честь запросити Вас на посвячення храму –
Собору Пресвятої Богородиці в Команчі.*

*Чину посвячення довершить Високопреосвященніший
Владика Кир Мирослав Марусин
13 вересня 1988 року в 10-тій годині.*

Парох та Будівничий комітет

*о. мітрап Теодор Майкович,
Іван Жеребний*

*З нагоди посвячення церкви – собору Пресвятої Богородиці
в Команчі, автор вручає кадильницю парохіві о. Піпці.*

Розділ XI

22. Заходи для побудови хреста-пам'ятника.

В 1983 р., як я вже згадував в попередньому розділі, ми з жінкою відвідали своє рідне село Радошиці. Після оглядин цвинтаря, ми разом з Миколою Лотушкою задумали побудувати пам'ятник для увічнення пам'яті наших сельчан і рідних, похованих на цвинтарі.

Вернувся я в Канаду з відвідин рідної Лемківщини, і тут спільно з Теодором Колосом і Іваном Борщом обговорили необхідність встановлення такого пам'ятника і фінансові можливості. Після докладного обговорення цієї справи, ми оформилися в Комітет побудови пам'ятника на цвинтарі в селі Радошиці і видали заклик до сельчан села Радошиці (зал. ч. 1)

Головним нашим завданням було зібрати потрібні фонди, щоб поставити пам'ятник та допомогти одержати всі необхідні документи, тобто опрацювати архітектонічний вигляд хреста, список прізвищ похованих на цвинтарі, список фундаторів та інше. Невдовзі ми збрали відповідну суму грошей на початкові видатки.

Нашим бажанням було, щоб пам'ятник був готовий до святкування 1000-ліття одержавлення християнства в Русі-Україні. На жаль, не все можна було поладити по нашій думці і досягнути у польської офіційної влади все, що ми бажали.

Доказом цього є залучені листи-документи від нас до польського уряду і відповіді уряду.

В лютому 1984 р. я вислав до Блаженнішого Патріярха Йосифа I у Римі лист з проханням благословити поставлення пам'ятника. Патріярх і Кардинал Йосиф I поблагословив цей почин і задум, поблагословив цей пам'ятник на вічну пам'ять померлих. У своєму листі Патріярх Йосиф I написав: "Нехай

Автор на цвинтарі в с. Радошиці.

цей пам'ятник буде молитвою за них і спогадом-пригадкою для живих про їхню любов до рідної землі, та їхню жертву для неї." (див. розділ "Листування").

Відносно церковного життя у нашому селі в нинішній час (1988 р.) долучую ще документ, а це лист від римо-католицького пароха, до якого належить наша греко-католицька церква нині, як римо-католицький костел (зал. ч. 2). В селі сьогодні майже всі осадники - поляки римо-католики. Тому то і церква сповняє ролю костела. Важливе для нас і те, що церква як історична церковно-релігійна пам'ятка по нас стоїть незалежно від цього в яким обряді відбуваються в ній молитви та богослуження.

Вона є свідком, хто тут жив у минулі віки, до кого вона належала, хто її будував і хто замінив на костел по вигнанню із села всіх українців, що жили там від самого початку заснування села Радошиці. (Назва місцевості Радошиці була відома в джерелах вже в 1361 році. Це є найстарше село в Бескидах на

Лемківщині. А. Fastnacht: "Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340-1650" wydane we Wrocławiu w 1962 roku.)

Микола Лотушка написав і вислав дня 28.04.1985 р. до Воеводського Уряду в Кросні прохання про дозвіл на будову пам'ятника-хреста. До прохання залучено: дозвіл римо-католицької парохії в Новому Лупкові, виказ прізвищ і плян пам'ятника (зал. ч. 3, 3а, 3б,).

Виділ до справ обрядів наше прохання переслав по компетенції до Виділу Комунальної і Мешканевої Господарки. По півріччій зволіканні, 25.09.1985 р. цей Виділ пересилає відмову на будову пам'ятника (зал. ч. 4).

Відмову на будову пам'ятника цей Виділ Воевідського Уряду в Кросні мотивує: - брак в Центральному Реєстрі Обрядів греко-католицького обряду. Обряд цей діє нелегально в рамках Римо-Католицької Церкви, а це є противне політичним засадам Польської Народної Речіпосполитої.

Також Воевідський Громадянський Комітет Охорони Пам'ятників Боротьби і Мучеництва негативно оцінив цей проект, кажучи, що непотрібно такого.

На цю відмовну децизію Микола Лотушка в нашім імені склав 10.10.1985 р. відклик до Міністра Адміністрації і Просторної Господарки (зал. ч. 5). Відклик узасаднено між іншим виступом і промовою тодішнього прем'єра П.Н.Р. Войцеха Ярузельського в ООН в Нью-Йорку.

З черги на наш відклик Міністерство видало 11 листопада 1985 р. Постанову, в якій підтримано попередню децизію (зал. ч. 6 в оригіналі). За підставу відмови дати дозвіл, підсекретар стану подав закон від 28 березня 1933 року про могили і воєнні цвинтарі, що абсолютно не мало відношення до нашої справи.

Від постанови Міністерства ми зробили 16 грудня 1985 р. відклик до Головного Адміністраційного Суду в Варшаві, до відома польського консула в Торонті (зал. ч. 7). В нашому відклику ми збили їхню аргументацію відносно заборони побудови

пам'ятника і додатково подали ще нові дані згідно з їхніми вимогами.

Між іншим ми підкреслили:

що закон про могили і військові цвинтарі з 28.03.1933 р. немає до нашої справи жодного відношення;

подали, що неможливо відтворити індивідуально поодинокі могили тому, що у нас немає жодної евіденції в цій справі.

В кінці ми аргументували, що поставлення пам'ятника є нашим родинним, сусідським і гуманітарним обов'язком.

6 травня 1986 р. Суд зажадав від нас додаткових інформацій (зал. ч. 8). На цей лист ми переслали 19 вересня 1986 р. вимагані вияснення (зал. ч. 9).

В точці 1. ми написали, що скаргу вносимо тому, що Міністр відмовив дати дозвіл на побудову пам'ятника. В точці 3. ми подали, що ми є правовою стороною в цій справі. З черги ми аргументували, що громадяни Польщі взагалі не беруть дозволу на побудову пам'ятників на цвинтарях. Ми це робимо як громадяни Канади.

До заступництва перед судом ми уповноважили від нашого імені Миколу Лотушка, а по його смерті Степана Довжицького.

Остаточне відмовне рішення в справі будови пам'ятника видав Головний Адміністративний Суд 5 серпня 1987 р. (зал. ч. 10).

Суд узаasadнив свою Постанову коротко, кажучи, що ми не є стороною в справі і як такі, ми не можемо мати права вносити скаргу і тому належало нашу скаргу відкинути.

Як виникає з вищенаведеного, наші кількалітні старання для упам'ятнення померлих предків і селян окремим пам'ятником-хрестом в рідному селі не завершилися успіхом.

Поляки показали себе такими, якими вони в дійсності є. Всяка їх писанина про себе, буцімто вони високо цивілізований і культурний народ, який віками причинявся до поширення культури, та християнства і т. п. є запереченням дійсності.

Постанови і децизії Воеводського Уряду, Міністерства Ад-

міністрації, а також вирок Головного Адміністративного Суду не є нічим іншим, як тільки викрутом.

В цивілізованому світі ніхто не нищив і не руйнував українських церков, як це зробили поляки в 1938 р. і від 1947 р. до сьогодні. Тільки на Холмщині і Підляшші зруйнували в 1938 р. понад 130 православних українських церков.

Після депортації українського населення в 1944-1946 роках до УРСР, а в 1947 після акції "Вісла", поляки нищили і затирали послідовно наші сліди. Руйнували, палили або заміняли їх на костели, нищили наші цвинтарі, а кам'яні пам'ятники нерідко вживали для будови доріг (див. "Poloniny '89", Warszawa 1989 стор. 40. Цвинтар в Берегах Горішних, з котрого забрано кам'яні пам'ятники для будови дороги Тісна-Устрики Горішні).

Одночасно вносять претензії, що їх пам'ятники в Україні не мають належної опіки. Для порівняння, в Україні передано тільки від 1989 р. до вжитку римо-католиків 59 колишніх костелів. В Польщі до того часу віддано греко-католикам дві церкви: одну в Ярославі, а другу в Устриках Долішніх. До 1939 р. в границях теперішньої Польщі греко-католики мали 689 церков: джерело - Церква в руїні, О. Іванусів, 1987 р.).

Велику "ласку" зроблено греко-католикам з приїздом Папи Івана Павла II до Перемишля 2 червня 1991 р., котрий передав українським греко-католикам не нашу катедру, чи іншу церкву, а костел Серця Ісусового (Тернізований). І це все за 45 літ говорить само за себе!

23. Документи.

ЗАКЛИК ДО СЕЛЬЧАН СЕЛА РАДОШИЦІ

Торонто 10 вересня 1983 р

Користавчи з нагоди, яку мав Оленяч Іван відвідати на Лемківщині село Радошиці та особисто оглянути Церкву, Цвинтар, і задокументувати зниклими, говорити із місцевими сельчанами, з якими прийшли до висновку і ствердження.

- 1) Що в селі є сім наших українських родин і є надія на побільшення.
- 2) Поляків- римокатоликів є понад двадцять родин, які опікуються нашою церквою (дали бляху коло фундаментів, запровадили електрику і користаються голосняком в церкві, та направили знищену баню на двіниці) В середині є іконостас, пристілі і усі інші образи без змін.
- 3) На цвинтарі невидно уже хрестів і в скорому часі затрутся усі сліди там де спочивають наші батьки, брати, сестри, діди і прадіди.
- 4) Щоб зберегти хоч частинно прізвища наших родин, односельчан - автохтонів села Радошиці, ми односельчани прийшли до висновку поставити спільний "Памятник", на цвинтарі коло церкви, з відповідних написом їхніх прізвищ, та написами фундаторів.
- 5) Тому ми, односельчани в Торонті: Оленяч Іван, Колос Теодор і Борц Іван, звертаємось до Вас стати разом з нами фундаторами і завершити спільно це велике діло, супроти наших батьків, предків, і задержати пам'ять про них.
- 6) В залучені вислаємо Вам зроблений проєкт і умову, яку нам прислали Радошичани. До якого можете подавати свою заувагу і переслати нам разом з належністю: Фундатори 50,00 дол. або Добродію по 25,00 дол.

Грошовий переказ просимо слати на адресу:

Olenych Iwan
112 High Park Ave.
Toronto ont.
M6P 2S4

- 7) По завершенні згаданого проєкту, ми вишлемо Вам звіт про виконання і зникну із пам'ятника. Остаємось з поаном із вірою що спільно завершимо згаданий проєкт.

За Комітет побудови пам'ятника на цвинтарі в селі Радошиці

I. Olenych, T. Kolos, I. Borc
I. Оленяч, Т. Колос і І. Борц

Залучник ч. 1

PARAFIA RZYM.-KAT.
58-543 Nowy Łupków
tel. 25 - woj. Krośno

L. J. A.

Szanowni Państwo

Troska o budule eskralne jest ważna dla każdego chrześcijanina, a szczególnie dla kapłana jednej wiary Chrześcijańskiej. Dzięki Opatrzności Bożej Kościół w Radoszycach przetrwał najtrudniejsze lata i chwile w naszej powojennej historii. Przejęty przez Kościół Rzym - kat jest w w ciągłej trosce o zabezpieczenie w miarę naszych możliwości, a że możliwości nasze są ograniczone, co zły człowiek nie zniszczył tego dokonuje każdego dnia nieubłagany czas. I dlatego mimo dobrze wyglądającej budowli, cerkiew w Radoszycach wymaga jak najpilniejszej konserwacji. Wstępne prace ocenione przez biegłych w tych sprawach na dzień dzisiejszy wynoszą na około 800000 złotych, o ile nie będzie zmian cen niektórych materiałów budowlanych. Pieniądze te starałem uzyskać od Wojewódzkiego Konserwatora w Krośnie ale na trzykrotne poruszenie tej sprawy, otrzymywałem bezowolnie bez żadnych środków finansowych na rozpoczęcie tych prac. Konserwator Wojewódzki tłumaczył się brakiem środków lub przeznaczeniem tych środków na inne cele ważniejsze. Ja ze swoją parafią która liczy około 1000 ludzi w tym w Radoszycach około 80 ludzi nie jestem w stanie i nie mam możliwości na takie prace. Z wielkim wysiłkiem udało mi się pomalować dach Kościoła które to koszty do dziś nie są w pełni pokryte mimo składek ze strony parafian. Wieża dachowa wymaga jak najrychlejszej zmiany, oszalowanie, ponieważ w bliskiej przyszłości może doprowadzić do jakiegoś nieszczęścia.

Serdecznie dziękuję za ofiarę na Kościół w Radoszycach 30 dolarów kanadyjskich, pieniądze te przeznaczamy na wyrównanie kosztów związanych z malowaniem dachu, ponieważ zabezpieczenie dzwonnicy jest kosztem o wiele większym.

Z Błogosławieństwem Kapłańskim i powołaniem

L. J. A.

Залучник ч. 2

7 d. 7/8

KOMANČA 1985-04-28

Do

Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wydział ~~Architektury i Budownictwa~~,
~~na Kreślenie~~ do spraw ~~Wyemiar~~

Prosimy uprzejmie o wydanie zezwolenia na postawienie kryży pamiątkowej wraz z tablicą, napisaną w języku polskim i ukraińskim, nazwisk zmarłych pochowanych na cmentarzu parafialnym, już nie używanym. Wspomniany cmentarz znajduje się we wsi Radoszyce za cerkwia obecnie użytkowaną przez mieszkańców obrządku rzymsko- i grekokatolickiego, która jest pod zarządem parafii rzymskokatolickiej w Nowym Kupkowie.

Pamiątkowy krzyż sfinansowany zostanie z kamienia, betonu, lastyk i marmurowych tablic. Ogrodzony będzie płotem odkutym z żelaza.

Fundatorami pomnika są: mój szwagier Jan Otępyca i znajomi, dawniejsi mieszkańcy wsi Radoszyce, którzy od wyzwolenia przebywają

Залучник ч. 3

w Kanadzie

Prośbę naszą motywujemy tym, że razem z córką Zofią byliśmy przed wyzwoleniem stałymi mieszkańcami wsi Radoszyce, w której to na cmentarzu spoczywają nasi przodkowie.

Prosimy o przytymne załatwienie naszej prośby.

Załączniki:

- 1) Zezwolenie Urzędu Parafialnego w Nowym Kupkowie
- 2) Lista nazwisk umieszczonych na tablicach
- 3) Rysunek techniczny pomnika wykonany w skali 1:20

Adres

Kotuska Mikołaj
38-543 KOMANČA
Komančza 191

URZĄD WOJEWÓDZKI
38-400 w Krośnie
Wydział do Spraw Wyemiar

Przebiegamy z szacunkiem i podziękowaniami
za wypracowanie projektu pomnika
i wypracowanie kosztów.

Wydział Wyemiar
mgr Józef Chłobud

Продовження залучника ч. 3

URZĄD PARAFIALNY
38-545 Nowy Łupków

Z a d w i e d z e n i e

Nowy Łupków 5. XI. 83

Tutejszy Urząd Parafialny wyraża zgodę na postawienie
na cmentarzu w RADOSZYCACH pomnika-krzyża,
z napisami w językach: język ukraiński i polski.

x *[Signature]*

Залучник ч. 3а

Напис на пам'ятнику.

(Всі написи на пам'ятнику в двох мовах - українській та польській).

Упокой, Господи, душі рабів Твоїх, знаних і незнаних
мешканців села Радошиць, які упокоїлися на цьому цвинтарі,
з родин:

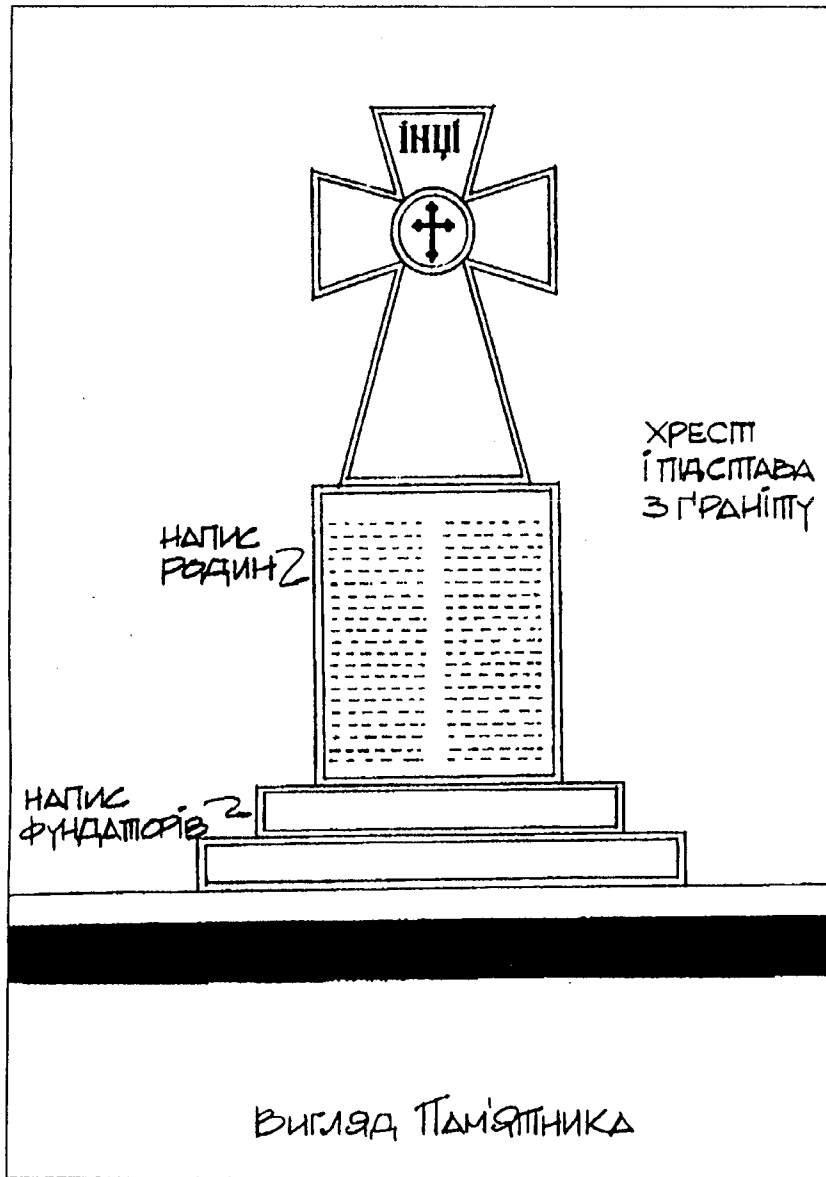
Борщ Д. Т.	Забега	Лукачик	Сливка
Барняк	Крупський	Майкович	Скрип
Бурик	Куцинда	Мирга	Савка
Блишак	Кохолік	Моңц	Тернавський
о. Габро	Команецький	Мацько	Тхорик
Галушак	Каган Т. К.	Макара	Фляйшер
Гаргай	Каділяк	Медвідь	Шарак
Гривка	Козак	Махий	Шапочка
Голик	Кухта	Оленіч І. К. М.	Шведа
Гулич	Крисина	Паращак І. М.	Шевчик
Гіга Ю.	Ланник	Пашко	Щавинський В.
Гуч	Лапігуска	Поломацканич	М. Юрашка
Дриган	Литвин	Петрошак	Ярош І. М.
Дорошак	Ленцьо Й. А. Г.	Риміняшка	
Дуганич	Логушка В.	Різун	
Жук	Лучка	Рудик	

Прійми, Боже, душі їх в Твоє Царство Небесне.
Вічна їм пам'ять.

Фундатори з Канади, Америки і Англії:

Іван Оленіч-Ленцьо	Дмитро Каган	Параска Сем'янів
Др. Петро Деркач	Василь Мацків	Теодор Юрашка
Теодор Паращак	Петро Лучка	Іван Борщ
Теодор Борщ	Іван Гіга	Федір Забега
Теодор Колос	Іван Макара-Шкіців	Стефан Драгушак

Залучник ч. 3б

Залучник ч. 3в

URZĄD WOJEWÓDZKI
38-400 KROSNO
WYDZIAŁ GOSPODARSTWA
KOMUNALNEGO I MIASTANOWEGO
GKM III 8084-12/85

Krosno, 1985.09.25

Decyzja

Działając na podstawie art. 104 § 1 KPA - ustawy z dnia 14.06.1960 r. /jednolity tekst - Dz U Nr 9 poz 26 z 1980 r. / oraz Ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r o emeryatach i odtowianiu zmarłych /Dz U Nr 47 poz.298 i 299 z dnia 22.XI.1972 r/ - po rozpatrzeniu wniosku Obywatela Łotuszcza Mikołaja zam. Komarowa 191 w sprawie wydania zezwolenia na budowę krzyża pamiątkowego wraz z tablicą we wsi Radoszyce - nie wyrażam zgody na budowę krzyża poświęconego pamięci osób pochowanych na cmentarzu wyznaniowym miejscowości Radoszyce.

Uzasadnienie

W pismach skierowanych do Urzędu Wojewódzkiego Wydziału d/s Wyznań z dnia 28.04.1985 r. i 20.06.1985 r przez Obywatela brak jest podstawowych danych personalnych osób, które miałyby znajdować się na tablicy pamiątkowej.

Fondo w centralnym rejestrze wyznań nie figuruje wyznania w obrędku grekokatolickim. Wyznanie to działa nielegalnie pod egidą kościoła rzymsko - katolickiego co nie jest zgodne z zasadami polityki wyznaniowej PRL.

Wojewódzki Obywatelski Komitet Obrony Pomników Walki i Męczeństwa negatywnie zaopiniował wniosek Obywatela stwierdzając, że brak jest uzasadnienia do budowy obiektu upamiętniającego pamięć o pochowanych na cmentarzu w Radoszycach.

W świetle powyższego stwierdza się, że brak jest podstaw do wydania zezwolenia na wybudowanie pamiątkowego krzyża na cmentarzu wyznaniowym w Radoszycach.

Obowiązkiem osób spokrewnionych i zainteresowanych zachowaniem pamięci o zmarłych i pomordowanych w czasie działań wojennych jest właściwe utrzymanie istniejących mogił oraz otoczenie ich właściwą opieką.

Залучник ч. 4

Stronom przysługuje prawo odwołania od niniejszej decyzji do Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej w Warszawie ul. Filtrowa 57 za pośrednictwem Dyrektora Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie w terminie 14 dni od dnia otrzymania decyzji.

Dyrektor Wydziału
Lotuska
mgr inż. *Lorenz*
Dzieł Dyrektora

Otrzymują:

1. Ob. *Nikołaj Lotuska* zam. Komarcza 191 - z prośbą o poinformowanie zainteresowanych
2. a / a

Załączniki : plik dokumentów

Продовження залучника ч. 4

Lotuska *Nikołaj*
38-543 Komarcza
woj. Krosno

Komarcza 10 X 1985r.

Lotuska *Nikołaj*

Do
Ministra Administracji i Gospodarki Przemysłowej
w Warszawie
ul. Filtrowa 57
za pośrednictwem Dyrektora Wydziału Gospodarki
Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu wojewódzkiego
w Krośnie

Odwołanie

Decyzja Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie z dnia 1985⁰³ 25 SK m III 884-12/85 odmówiono mi wydania zezwolenia na postawienie na cmentarzu już nie czynnym w Radoszycah trasy pomiatkowej z tablicą, na którym by figurowało 58 nazwisk osób obsługi greko-kat poddawanych na tym cmentarzu. Wydział do spraw Wyższych w celu uzyskania zezwolenia dla każdego nazwisk zarządek dokładnego personalii, czego nie mogę dokonać gdyż w tej miejscowości z dawnej ludności tego obwodu zamieszkuje obecnie tylko 4 rodziny. Do sierpnia roku liczba około 200 numerów z której 140 rodzin przesiedliło się.

Залучник ч. 5

ZSRB o około 50 rodzin które przesiadły
na tereny Ziemi Odzyskanych którzy zamierzają
do obecnej chwili dlatego było to powodem
miedostarczenia wymaganych personali dla osób
których nazwiska miały być umieszczone na tablicy
Pomnik, cel postawienia krzyża na cmentarzu
powstał przed 4 laty z inicjatywą mego swowoga
z Komandy będącego m. in. na ochodzinach.
Pomnik który by powstał nie ma żadnych celów
politycznych lecz miałby sens czysto religijny
i somi fundatorzy jak też i ja chciałbyśmy mieć
pamiątka polskoamerykańskich wojen i przez
wzajemnych przodków przynajmniej w obecnych
ciężkie czasy jak państwo nasze czasy selodzieckie czasy
zoborów czasy rozrywki i biednych przez bogaczy i p.
Wobec porównania powstania się na konstytucji
P.R. i ostatnia maż Ob. Premiera gen. Józefa
na Forum ONZ w Nowym Jorku prosił przepięcie
o wzięcie ostatecznej decyzji i wydanie zezwolenia
na postawienie pomnika pamiątkowego w Radoszycach
Oświadczam zezwolenie na postawienie pomnika
w Radoszycach... ks. proboszcza dla kościoła Radoszyce
z siedzibą w Słupkowie

Emeryt, technik, pracownik od 1.1949-1959
Urzedu Gminy w Komandzie lat 12

Dr. Kozłowski

Продовження залучника ч. 5

TU-6/171/85

D e c y z j a

Na podstawie art.138 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania
administracyjnego /Dz.U.Nr 9 z 1980r., poz.26/ po rozpatrzeniu
odwołania Obywatela Mikołaja Lotuski sam. w Komandzie 191
z dnia 10.X.1985r. od decyzji Dyrektora Wydziału Gospodarki
Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie
z dnia 25.IX.1985r. Nr GKM III.8084-12/85 w sprawie nie
wyrażenia zgody na budowę krzyża poświęconego pamięci osób
pochowanych na cmentarzu wymianowym w miejscowości Radoszyce -
utrzymując saskarzoną decyzję w mocy.

U z a s a d n i e n i e

W pismach Obywatela Mikołaja Lotuski z dnia 28 kwietnia,
20 czerwca i 10 października 1985 r., w których występuje o
wydanie zezwolenia na budowę krzyża na cmentarzu wymianowym
w Radoszycach, poświęconego pamięci 62 osób pochowanych na
tym cmentarzu, brak jest informacji o działaniu tych osób,
lub dat i okoliczności śmierci, wskazujących na podstawie
odrębnego ich upamiętnienia poza indywidualnym oznaczeniem
tych miejsc pochowania na cmentarzu. Stąd brak jest podstaw
do budowy wnioskowanego upamiętnienia w trybie przepisów
ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z 28 marca 1933 r.
/Dz.U.nr 39 z 30.V.1933 r./.

Decyzja niniejsza jest ostateczna w postępowaniu admi-
nistracyjnym.

Na podstawie art.196, § 1 KPA przysługuje Obywatelowi
prawo saskarzenia niniejszej decyzji do Naczelnego Sądu
Administracyjnego.

O t r z y m u j a :

1. Ob. Mikołaj Lotuska
Komandza 191
2. Urząd Wojewódzki
Wydział Gospodarki Komunalnej
i Mieszkaniowej w Krośnie

Dr. Kozłowski

Залучник ч. 6

Mr. Iwan Olenych
112 High Park Ave.
Toronto Ont.
M6P 2S4
Canada

Toronto, 16 grudnia 1985 r.

Do naczelnego Sądu Administracyjnego
w Warszawie.

Niniejszym zgodnie z art. 196, § 1 KPA, wnosimy odwołanie od decyzji Podsekretarza Stanu przy Ministerstwie Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 1985-11-11 nr. TU-6/171/85.

Powyższa decyzja odrzuca prośbę Obywatela Mikolaja Lotuszki z 28.IV.1985 r., 20.VI.1985 r. i 10.X. 1985r. o wydanie zezwolenia na budowę pamiątkowego krzyża na cmentarzu we wsi Radoszyce.

W uzasadnieniu wyżej wymienionej decyzji jest powiedziane, że brak jest informacji o 62 osobach pochowanych na tym cmentarzu, jak też informacji o działalności tych osób, lub dat i okoliczności ich śmierci, wskazujących na podstawie ich odrębnego upamiętnienia poza indywidualnym oznaczeniem tych miejsc pochowania na cmentarzu. Skutkiem tego budowa krzyża nie odpowiadałaby trybowi przepisów o grobach i cmentarzach wojennych z 28.III.1933r./Dz. U.nr.39 z 30.V.1933r./.

W istocie jednak w naszej prośbie o budowę krzyża nie może być wcale mowy o "grobach i cmentarzach wojennych", a wiehc nie może ona podpadać pod wymieniony art. z Dz.U.nr.39.

Nie jest też intencją osób wnoszących prośbę jakiegokolwiek upamiętnienie zmarłych poza indywidualnym oznaczeniem miejsc pochowania na cmentarzu. Zab czasu niestety całkowicie lub w wielkiej mierze zrownal pojedyncze groby z ziemią i nie zostawił najmniejszych śladów pochowania naszych krewnych lub bliskich sąsiadów- wszystkich bez wyjątku dobrych obywateli i pracowników na roli.

W miarę możliwości, odszukując nazwiska zmarłych, podajemy je dzisiaj jeszcze raz, prosząc o zrozumienie niemożliwości ustalenia wszystkich detali o zgonie tych osób, o których jednak wiemy, że zmarli śmiercią naturalną, bądź w wyniku podeszłego wieku, bądź wskutek chorób.

Wszystkie te osoby były mieszkańcami wsi Radoszyce greko-katolickiego obżądu, prowadzily uczciwe, pelne onot i godne szacunku życie, a dzis ich ciała spoczywaja w różnych czesciach cmentarza wsi Radoszyce. Wspólnym wysiłkiem tych osób została wzniesiona w polowie XIX w. cerkiew greko- katolicka, kturę dzis sluzy wiernym obrządku rzymsko- katolickiego.

Залучник ч. 7

Postawienie wspólnego pomnika, zastępującego zniszczone długim okresem czasu przeważnie drewniane krzyże, lub zatarte stare groby, jest naszym rodzinnym, sąsiedzkiem, czy po prostu naturalnym humanitarnym obowiązkiem i ponawiamy naszą prośbę o zezwolenie budowy pomnika, wyrażamy nadzieję, że Naczelny Sąd przychylnie ustosunkuje się do tej inicjatywy. Załączamy kopie decyzji Ministerstwa Administracji i Gospodarki Przestrzennej w Warszawie z dnia 1985- 11-11, nr. TU-G/171/85.

My niżej podpisani, wszyscy urodziliśmy się we wsi Radoszyce, a obecnie jesteśmy obywatelami Kanady.

Iwan Olenych-Lencio
Iwan Olenych-Lencio

Teodor Kahan-Kolos
Teodor Kahan- Kolos

Iwan Borszcz
Iwan Borszcz

Ewa Paraszczak-Koltalo
Ewa Paraszczak- Koltalo

Otrzymują

1. Konsulat Generalny PRL w Toronto, Kanada.
2. Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie, Polska
3. Obywatel Mikolaj Lotuszka, Kowanoza 191.

10273/85

Widziałem w Konsulacie

Toronto, 1985-12-27

Za Konsula Generalnego

Piotr Polak
Piotr Polak
Wicekonsul

Продовження залучника ч. 7

Warszawa, dnia 6 maja 1986r. r.

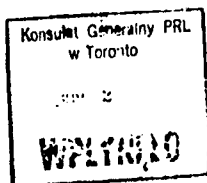
N'

Svgn.akt I SA 371/86

Ob. Iwan Olenych
112 High Park Ave
Toronto Ont.
M6P 2A5, Canada

W związku ze skargą Obywateli Iwana Olenycha - Lencio, Teodora Kahan-Kolos, Iwana Bor-szcz, Zwy Paraszczak-Koltalo na decyzję byłego Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 11 listopada 1985r. dotyczącej wydania zezwolenia na postawienie krzyża pamiątkowego na cmentarzu w Radoszyczach, o które występował Ob. Mikołaj Łotuszko - uprzejmie prosi się o podanie przez osoby wnoszące skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego z jakich względów osoby skarżące są zainteresowane budową krzyża poświęconego pamięci osób pochowanych na cmentarzu w miejscowości Radoszycze.

Powyższa informacja pozwoliłaby na ocenę, czy wyżej wymienieniu są stronami postępowania w tej sprawie i czy w związku z tym mają prawo wniesienia skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Przewodniczący Wydziału III
(mgr Maria Szabłowska)

Залучник ч. 8

Ivan Olenych
112 High Park Ave.
Toronto, Ont
M6P-2A4

Toronto, 19.09.1986 rok

Naczelny Sąd Administracyjny
Warszawa - PRL
przez Konsulat Generalny PRL
w Toronto, Canada.

Dotyczy:

pisma z dnia
6 maja 1986 r.
sygn. akt I SA 371/86

W odpowiedzi na pismo z dnia 6. 05. 1986 r. niniejszym nadal wyjaśniamy jak niżej:

1. Skargę - zażalenie do Naczelnego Sądu Administracyjnego skierowaliśmy z powodu odmowy zezwolenia budowy pamiątkowego krzyża - pomnika na cmentarzu we wsi Radoszyce, pocz. Komańcza, woj. Krosno, - dla zmarłych członków naszych rodzin w różnych latach do zakończenia II-giej Wojny Światowej.
Wyżej wspomnianą odmowę otrzymał Mikołaj Łotuszko, upoważniony przez nas do zajęcia się budową krzyża, zam. w Polsce we wsi Komańcza, z Ministerstwa Administracji i Gospodarki Przestrzennej pismem z dnia 11 listopada 1985r.
Nr pisma: Tu - 6/171/86.
2. Odmowa ta spowodowała nasze zażalenie, w którym dostatecznie wyjaśniliśmy przyczyny naszego pragnienia postawienia pomnika - krzyża dla naszych zmarłych tam członków rodzin i bliskich, których spis (pochowanych na cmentarzu w naszej rodzinnej wsi Radoszyce) załączaliśmy.
3. Wyjaśnienia nasze pragniemy jeszcze uzupełnić, jeżeli tego wymagają kompetentne władze PRL, iż jesteśmy prawnymi stronami postępowania w sprawie budowy pomnika, ponieważ jesteśmy mieszkańcami miejscowości, gdzie pochowani są członkowie naszych rodzin. Czas wojenny rzucił nas na emigrację, gdzie obecnie żyjemy. Nasze ludzkie prawo upamiętnić groby - mogiły zmarłych członków naszych rodzin.
4. Wiadomo nam, że nikt obecnie w Polsce nie czyni starań o budowę pomników na cmentarzach dla zmarłych rodzin, gdyż takie zezwolenia nie są wymagane i wydawane, tak na pojedyncze krzyże, jak i na grobowce - zbiorowe groby rodzinne. Ponieważ nie jesteśmy już obywatelami PRL lecz Kanady, dlatego wnosiliśmy

Залучник ч. 9

prośbę o pozwolenie na budowę przez naszego krewnego, obywatela PRL M. Lotuszkę, aby w niczym nie naruszyć obowiązującego prawa w państwie polskim.

Nadal nie rozumiemy dlaczego Ministerstwo Administracji i Gosp. Przestrzennej wydało decyzję odmowną na prośbę o pozwolenie budowy wyżej omawianego pomnika.

W związku z powyższym jeszcze raz uprzejmie prosimy o ponowne i szczerze rozpatrzenie naszej prośby i wydanie pozytywnej decyzji.

Pragniemy zawiadomić, że Nikolaż Lotusko zmarł i w naszej sprawie zastępuje go małżonka Julia Lotusko.

Otrzymują:

1. Konsulat Generalny PRL.
2. Julia Lotusko.
3. A/A

Ivan Olenych Lencio
Ivan Olenych Lencio

Teodor Kołos Kuśmiv
Teodor Kołos Kuśmiv

Eva Kołtalo Paraszczak
Eva Kołtalo Paraszczak

Ivan Borszcza
Ivan Borszcza

Продовження залучника ч. 9

ODPIS

Sygn.akt I SA 371/86

POSTANOWIENIE

Dnia 1987.08.05

Sacelny Sąd Administracyjny w Warszawie
w składzie następującym:

Przewodniczący: S NSA Tadeusz Bopaciuk

Sędziowie NSA: Hanna Rybińska, Henryk Polessak/spraw/

Protokolant: Anna Opalach

po rozpoznaniu w dniu 5 sierpnia 1987r na rozprawie sprawy ze skargi Iwana Olenycha Lencio, Teodora Kahana Kołosa, Ivana Borszcza i Ewy Paraszczak-Kołatko na decyzję Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 11 listopada 1985r. nr TU-6/171/85 w przedmiocie nie wyrażania zgody na budowę krzyża poświęconego pamięci osób pochowanych na cmentarzu wyznaniowym w miejscowości Radoszyce - postanawia skargę odrzucić

U Z A S A D N I E 1 2

Zgodnie z art.197 kpa skarga na decyzję organu administracji państwowej służy:

- 1/stronie,
- 2/organizacji społecznej, która brała udział w postępowaniu administracyjnym,
- 3/prokuratorowi.

Podmioty nie wymienione w tym przepisie nie mogą wnieść skutecznie skargi.

Pojęcie strony określone zostało w art.28 kpa. Zgodnie z tym, przepisem stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek. Nie wystarcza natomiast zainteresowanie wynikiem postępowania jedynie ze względów faktycznych lub usławiowych /por. wyrok NSA z 20.VII.1981r. SA1452/81. W rozpoznawanej sprawie nie można usnać, aby osoby, które wniosły skargę na decyzję Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 11.XII1985r. nr TU-6/171/85 były stronami

Залучник ч. 10

postępowania ,jako że z rozstrzygnięcia tej sprawy nie wynikają dla nich żadne uprawnienia lub obowiązki. Nie wskazują też na to żadne przepisy prawa materialnego. Skarżący również nie wykazali, aby w świetle przepisów prawa materialnego byli stronami postępowania. Można więc jedynie uznać, że w rozstrzygnięciu sprawy mają interes faktyczny a nie prawny, i to wynikający z przesłanek uczuciowych. W tej sytuacji niedopuszczalna była skarga Iwana Glenycha- Leoncio, Teodora Kohana-Kolosa, Iwana Korazona i Myi Zarasosak-Koltalo na decyzję Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 11.II.1985r nr BU-6/171/85. Stosownie zatem do przepisu art.204§1kpn skargę należało odrzucić.

Za zgodności z oryginałem
№ 10
Podpisz i wklej
Podpisz

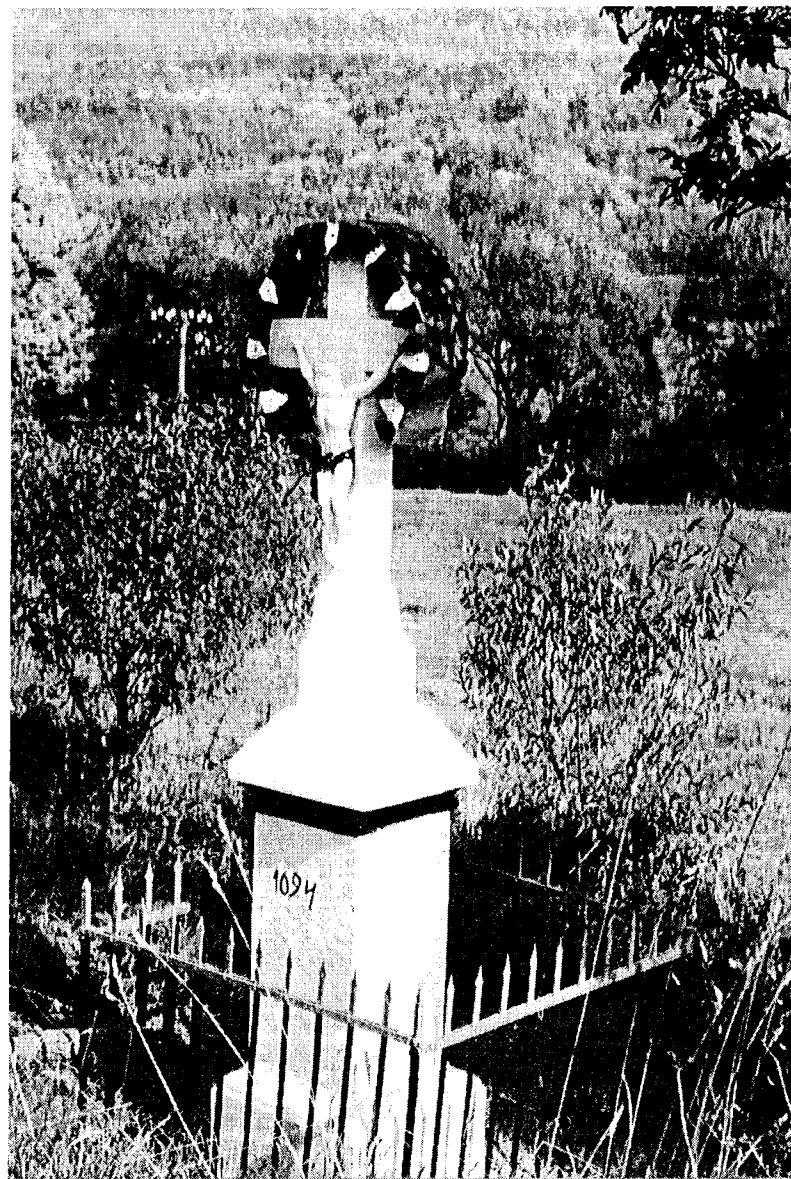
Продовження залучника ч. 10

Відновлений хрест на цвинтарі в с. Радошиці, на якому прикручено таблицю із написом імен тих людей, що там спочивають

По довших стараннях і можливостях ми прийшли до переконання, що коли неможливо поставити один пам'ятник із поданим списком прізвищ наших рідних братів і сестер вірних парафіян грекокатолицького обряду села Радошиць з огляду на відсутність дат народжень і смертей, чого вимагала урядова влада, не даючи дозволу на поставлення такого пам'ятника, ми постановили скористатись одинокою, хоч неповною, можливістю. Розшукати всі повалені хрести на цвинтарі, коло церкви і при дорогах та відновити їх до повного попереднього стану з відповідним написом, якщо такий напис був на хресті!

Хрестів багато не залишилось, бо мурованих було мало, а дерев'яні вже погнили. З мурованих ми зробили знімки, чи то були стоячі, чи вже уламками лежачі на землі. На одному хресті, що стояв посередині цвинтаря без ніякого напису, огорожений залізним парканом, ми постановили після відновлення прикріпити до нього гранітну табличку із написом, де були б дати народження і смерті, а також кілька імен людей, про яких такі дати не були відомі. Цю працю після смерті св. пам'яти Миколи Лотушки (який від нашого імені старався отримати дозвіл на побудову пам'ятника і якому висловлюємо щирю вдячність, а дружині Юлії з родиною – щироглибоке співчуття) доручили Стефанові Довжицькому в Команчі, який протягом 1989 року виконав наше бажання, і повідомив нас, що пам'ятники, згідно з бажанням, зроблено. "Всі хрести на цвинтарі і при дорозі вже відновлені. Було багато труду, щоб знайти доброго майстра. В Сяноці майстер погодився приїхати і подивитися, але опісля він відмовився, мотивуючи тим, що це задалеко, брак палива, яке видають тільки на приділ і він не зможе стільки їздити, щоб цю роботу докінчити.

Відновлений хрест при дорозі в с. Радошиці

Врешті знайшовся інший майстер, який і згодився зробити всю роботу. Хрести були в дуже поганому стані, в декотрих було відламане рамено, рука, вершок хреста, деякі взагалі були вибиті з постаменту, в іншому розсипалась цегла, так що треба було перемурувати. Табличку зроблено з граніту.

Назагал, хрести виглядають дуже гарно. Латинський священик також задоволений з віднови хрестів. Напевно, що ніде на Лемківщині немає так добре відновлених хрестів, як в селі Радошицях.

А тепер розрахунок: Майстрові з помічником заплатили 300.00 ам. доларів, наших грошей не хотів взяти (польські злоті - Прим. автора). За матеріяли, які були потрібні для віднови хрестів (цемент, білий пісок, ластрик, цегла, фарби та інше), я виплатив 380.000 злотих. Гранітна табличка разом із написом на ній коштувала 240.000 злотих. Так, що якраз тими зібраними грошми ми могли розрахуватись. Ще деякі малі роботи треба докінчити. При цьому хочу Вас повідомити, що в Команчі в гміні в цьому 1990 році була нагода нанести на мапу плян для будови каплиці в селі Радошиці на старому місці, де стояла колись каплиця, і я, разом з о. Піпкою, залагодили цю справу. Може колись хтось з радошичан подумає про будову каплиці."

ФУНДАЦІЯ СВ. ВОЛОДИМИРА ХРЕСТИТЕЛЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
FOUNDATION OF ST. VOLODYMYR, BAPTIZER OF KIEVAN RUS'
FUNDACJA ŚW. WŁODZIMIERZA CHRZCICIELA RUSI KIJOWSKIEJ
31-002 KRAKÓW UL. KANONICZA 16 POLSKA

Вельмишановний Пане Іване Оленичу!

Пишу до Вас з поручення Паньства Софії і Стефана Должицьких з Команчі, біля котрих я побудував хату. Називаюся Іван Кривуцький і живу в Кракові де засновано др. Володимирок Мокрим в 1990 році, фундацію св. Володимира Хрестителя Київської Русі, в якій я є одним із членів заряду. Мене дуже втішила Ваша ідея відреставрування хрестів та могил на цвинтарі в селі Радошиці, які я оглядав і заразом зробив фотографії котрі Вам надіслав пан Стефан.

З огляду на це, що Ваші ідеї є згідні з ідеями нашої фундації, яка, між іншим ставить і собі за ціль рятування пам'яток української християнської культури, пересилаю Вам інформації про діяльність фундації.

Хочемо щоб наша фундація мала прихильників серед таких ідейних людей як Ви, Пане Іване.

З надією на майбутню співпрацю, бажаю Вам багато успіхів і здоров'я.

З повагою

За Заряд

Іван Кривуцький

Іван Кривуцький

Краків, 22. 08. 1991

Розділ XII

24. Родовід родини Ленців і Оленичів.

Родовід родини Ленців і Оленичів, бувших мешканців села Радошиці на Лемківщині, витягнений із старих урядових книг гміни Команчі, записів народжень, шлюбів і смерти, починаючи від 1830 року. Давніші документи знаходяться в архівному складі в Перемишлі і вже недоступні до перегляду.

Ленцьо Андрій, прадід. Народжений 1830 року в селі Радошиці. В 1848 році одружився із Марією, з дому Семетковська. Вони мали п'ятеро дітей: двох синів - Йосифа і Григорія та три дочки - Марію, Анну і Катерину.

Дружина Марія скоро померла і Андрій за короткий час одружився вдруге. Вони також мали п'ятеро дітей: три доньки - Юлію, Еву і Теклю та двох синів - Степана і Николая.

Прадідо Андрій прожив 75 років, помер в 1905 році.

Ленцьо Йосиф, дідо. Народжений в 1856 році, помер в 1944 році. В 1879 році одружився з Оленою Семак (народжена 1854 року, померла - в 1921 році) із села Лупкова. Жили і працювали на господарстві батька. Прожили разом 42 роки, мали дві дочки - Катерину ур. 1880 померла 1945 і Марію та двох синів, які померли в малолітньому віці.

Катерину дідусь одружив з Іваном Оленичом і залишив їх на власній господарці.

Марія - уроджена в 1883 році, померла 15.06.1916. Марію дідо видав заміж за Дениса Парацака. 2 квітня 1914 року в родині Парацаків народилася донька - Ева. Батька австрійська влада забрала до війська, він був тяжко поранений, в шпиталі відвідувала його дружина. Коли вона верталася, її затримали австрійські вояки, як потім виявилось, вони були хворі на тиф

і заразили Марію. Вона по двох тижнях померла (15.06.1916), а батько помер в шпиталі (03.07.1916). Ева залишилася сиротою, дідусь забрав її до себе.

Бабуся Олена померла в 1921 році, а дідо помер під час Другої світової війни в 1944 році, проживши 88 років.

Ленцьо Григорій пристав в рідному селі до Кунця, вони мали трьох синів: Дмитра, Михайла та Андрія. Дмитро одружився та виїхав до Аргентини десь коло 1934 року, а його син Іван живе в Англії, в Бедфорді. Михайло одружився, загинув в 1944 році. Андрій в 1947 році був виселений на понімецькі землі Польщі і там одружився.

Ленцьо Марія віддана до Лупкова за Семака Дмитра. Вони мали четверо дітей: Федора, Еву, Григорія та Івана. Найстарший, Федір, був в Канаді. Дочка Ева вийшла заміж у рідному селі за Москаля Степана, вони мали дві дочки - Марисю і Теклю та сина Дмитра, які були виселені в Україну. Дмитро одружився в Україні з Анною Нестор, вони мали трьох синів: Степана, Ігора і Василя, які переїхали до Канади і живуть у Торонті. Сини Григорій і Іван з родинами виселені в 1946 році і живуть там в Україні.

Друга сестра Йосифа Ленця - Анна (народжена в 1860 році) віддана в рідному селі за Матія Дорощака (народжений в 1848 році). Вони мали три дочки - Катерину, Параску і Ганю. Катерина вийшла заміж в рідному селі за Теодора Кагана, вони мали шестеро дітей, три доньки і три сини - Теодора, Дмитра і Михайла. Теодор живе в Канаді, Дмитро в Англії, Михайло на Сибірі, а дочки в Україні. Параска і Ганя виїхали до Америки і там в старчому віці померли.

Третя сестра Йосифа Ленця віддана заміж також в рідному селі за Фицака (це прізвище, мабуть, виводиться від імені Фиця), внучка якої - Анна Голик, а тепер по-чоловікові - Бак, є в Огайо, Америка. Вони мають дві дочки і сина.

Ленцьо Юлія уроджена 1879 р., видана заміж за Гулича. Її

чоловік невдовзі помер. Вдруге вийшла заміж за Николая Боївку в Команчі. Внучка видана за Дениса, а їх син - Михайло проживає в Команчі, є близькою родиною Миколи Сушка, одруженого з Юлею Ленцьо.

Ленцьо Ева уроджена 1885 року, вийшла заміж до села Смільника в 1901 році, одружилася із Савочкою. Вони мали одну дочку - Юлію, яка з родиною виселена в Україну.

Ленцьо Текля, уроджена 1883 року, вийшла заміж у рідному селі за Куцинду Василя в 1904 році. Вони мали п'ять синів і дві дочки: Андрія, Миколая, Михайла, Івана, Стефана, Марію та Анну. Всі виселені в Україну.

Ленцьо Степан уроджений 1888 р., молодим виїхав до Америки, там одружився, мав двох синів.

Ленцьо Николай, уроджений 1899 р., помер 22 лютого 1905 року.

25. Родовід родини Оленичів.

Оленич Яків народився 1834 р. Дідо одружився в рідному селі Радошиці з Катериною з дому Васильків (народжена 1840 року, померла 1898 року). Вони мали двох синів і одну дочку: Якова, Настю та Івана. Коли бабуся померла, дідо одружився вдруге, і вони знову мали двох синів: Матвія та Гарасима. Дідо Яків помер в 1905 році.

Син Яків уроджений 1870 р. Одружився в рідному селі з Евою, з дому Присташ (народженою в 1880 році). Мали п'ять дочок і трьох синів. Марія віддана за Драгушца Тимка, Ганя віддана до села Прелуки, Андрій одружився в рідному селі з Катериною, з дому Голик, вони мали трьох синів: Андрія, Миколая та Дмитра. Андрій помер в 1940 році, проживши 33 роки.

Син Іван, народжений 1915 р., від народження був інвалід. Проживши 29 років, помер у 1944 році.

Юлія вийшла заміж за Андрія Майковича, який загинув під

час Другої світової війни.

Ева, вдова Юлія, Михайло, Андрій, Микола і Дмитро виселені в Україну.

Дочка Настя, уроджена в 1872 році, віддана заміж в рідному селі за Михайла Паращака (уродженого в 1865 році). Вони мали семеро дітей: Івана, Павла, Андрія, Анну, Теклю, Пайзу і Еву. Настя померла в 1908 році і Михайло одружився вдруге з Теодосією Ярош, вони мали шестеро дітей: Григорій і Настя померли, Федір живе в Аргентині, Василь і Марія в Америці, а Йосиф в Україні.

Найстарший син Іван одружився в рідному селі з Марією Гаргай, вони мали шістнадцятеро дітей, з яких восьмеро померли малими, а Ганя, Параска і Андрій померли в старшому віці. Живуть - Текля в Америці, Теодор в Англії, Ева в Канаді, Марія та Василь в Україні.

Син Іван Оленич, уроджений 1876, а помер 1930 року, молодим виїхав до Америки. Через кілька років повернувся до рідного села Радошиці й 2 червня 1901 року одружився з Катериною Ленцьо (народженою в 1881 році). Він перейняв господарство діда Йосифа Ленця. В родині Катерини і Івана було п'ять дочок та три сини. Найстарша донька Ева на одинадцятomu році життя померла. Син Стефан на початку 1932 року одружився із Гандзею Гулич, вони мали три дочки і одного сина: Марію, Юлію, Івана та Стефанію. В 1947 році виселені на понімецькі землі Польщі, там Гандзя померла, а Стефан одружився вдруге і мали двоє дітей: Надю і Мирослава. Всі діти одружені.

Дочка Марія вийшла заміж в селі Радошиці за Андрія до Рацінки. Андрій виїхав до Франції, а Марія в 1936 році померла.

Дочка Ганя в 1932 році вийшла заміж до Команчі за Гулича Андрія - брата Гандзі. Це була заміна між родинами, що мала на меті не ділити господарки - Стефан взяв сестру Андрія, а Андрій взяв сестру Стефана. В родині Гані та Андрія були

чотири дочки і один син: Марія, Ева, Іван, Юлія та Надя. В 1946 році виселені в Україну в Тернопільську область, там поодружувалися. Юлія заміжна за Хортика Михайла. Іван помер в молодому віці, осиротив родину, дружину та три дочки.

Дочка Юлія, уроджена 1913 р., вийшла заміж в 1903 р. за Лотушку Николая, уродженого в селі Лабова, повіт Новий Санч. В родині Марії та Володимира, що переїхали до села Радошиці під час Першої світової війни). Шлюб відбувся в 1931 році. В родині Юлії і Николая було двох синів та п'ять дочок. Син Володимир (народжений в 1931 році) одружився, на 34 році життя помер. Залишив в смутку всю родину і сина Семена. Син Іван, народжений в 1933 році, одружився з Варварою Ричер, мають одного сина на ім'я Дарій, мешкають в Люблині.

Дочка Марія, народжена в 1936 році, вийшла заміж за Фелікса Гіля, мали двох синів: Богдана і Марка. Мешкають в Новому Таргу. В 1982 році Фелікс Гіль помер.

Дочка Софія, уроджена в 1938 році, вийшла заміж за Стефана Довжицького, мають сина Івана та дві дочки. Іван і сестра Варвара приїхали до Канади, а родичі залишились в Команчі.

Дочка Стефанія, народжена в 1942 році, вийшла заміж за Луціяна Роман (уроджений в 1915 році). Мають дві доньки: Марію і Анну. Живуть у Варшаві.

Дочка Юлія, народжена 1946 р., вийшла заміж за Стефана Масляного із села Полона. Мають сина і доньку. Живуть в Ольштині.

Донька Галя-Надія, народжена 1949 року, вийшла заміж за Володимира Будзена із села Нишковичі, коло Бочні. Живуть в селі Команчі, мають двох синів.

Донька Ева, народжена приблизно в 1916 році, прожила один рік і померла.

Син Андрій, народжений приблизно в 1920 році, прожив шість місяців.

Син Іван, народжений в 1925 році, одружився в Англії і місті

Рочделі в 1947 році із Юліяною Гаврилук (народжена 1928 року в місті Броди). В родині Юліяни та Івана було три сини і дві доньки. Володимир, народжений 4 липня 1948 року, одружився із Любою Притулою, народженою 29 грудня 1953 року. Вінчання відбулося 17 квітня 1974 року. В родині Люби та Володимира 24 липня 1980 року народився син, якого охрестили Михайло-Іван, а 25 жовтня 1986 року народилася дівчинка, якій дали ім'я Христина.

Син Роман, народжений 21 лютого 1952 року, живе в місті Рочделі, Англія.

Дочка Ірина, народжена 23 серпня 1953 року, вийшла заміж за Петра Симаніва (народжений 17 квітня 1949 року). Вінчання відбулося 26 серпня 1972 року. В родині Ірини і Петра народився син 8 серпня 1986, якого назвали Петро і дівчинка 23 вересня 1987 року, яку назвали Андрійка.

Дочка Лариса, народжена 5 жовтня 1956 року, вийшла заміж за Девіда Фрімана, за походженням ірландця. В родині Лярисі і Дивіда народилися три сини: Раен-Іван, уроджений 24 червня 1986 року, Лука 24 квітня 1988 р. і Артур 11 травня 1989 року.

20 жовтня 1957 року родина Оленичів, що складалася з шести осіб, переїхала із міста Рочдел, Англія, до Торонто, Канада.

Син Ярослав народжений 20 грудня 1957 року в Торонті.

Розділ XIII

25. Обкрадена церква.

Коли книжка була підготована до друку, наспіла вістка, що наша церква в селі Радошицях на Лемківщині, після 46 років адміністрування римо-католиків, стала обкрадена невідомими хуліганями.

Ми, односельчани, та і взагалі громадськість, які почули цю неприємну вістку, до глибини душі обурені такими ганебними випадками, які мають місце в християнській Польщі. Усі ми стараємось зберегти цю найдорожчу для нас святу річ - пам'ятку культури нашої церковно-історичної давнини і взагалі ту пам'ятку, яка говорить про наше буття на Лемківщині. А тим часом, щораз то більше затираються сліди за нами.

14-го червня 1991 р. відбулась пополуднева відправа римо-католицького обряду в церкві, як звичайно, по відправі почищено церкву і замкнута. А в неділю 16 червня приблизно о 8:30 годині ранку люди помітили вибите вікно від сторони цвинтаря (висотою три і пів метра від землі), а в церкві з нижнього ряду іконостасу зникло 11 ікон (всі розміром 30 см. на 30 см.).

Образи сягають початку 19 століття. Вартість їх неоцінена.

Назва образів:

1. Непорочне зачаття Діви Марії;
2. Об'ява Ангела;
3. Введення Ісуса Христа до храму;
4. Хрещення Ісуса Христа в Йордані;
5. Втеча Святої Родини до Єгипту;
6. Страждальна Мати під хрестом;
7. Воскресення Ісуса Христа;
8. Вознесення;

9. Зіслання Святого Духа;
10. Богоявлення;
11. Успення Пресвятої Богородиці.

Поліція розшукує злодіїв і звертається до людей, якби хтось знав щось про цю подію, то відразу зголосити телефонічно або особисто на команду поліції у Сяноці.

З Торонта передано до Команчі для поліції дві знімки з цілого іконостасу величиною 34 см. на 28 см. для уточнення образів, якщо поліція їх знайде.

ЗМІСТ

Передмова до другого видання "Доля Лемківщини"	1
Передмова до першого видання	5
Село Радодишиці на Лемківщині	7
Висліцька Республіка	9
Чудо природи	15
Два табори	19
Боротьба проти переслідування	23
Карпатська Україна	29
Німецька окупація	31
Згубна політика Гітлера	32
Родинний спогад	34
Господарські роботи і збереження традицій	37
Сталінське сонце	41
Моє перебування в Німеччині	42
Весілля в селі Радощицях	57
Кількість родин і господарів, що жили в с. Радощицях до закінчення Другої світової війни в 1945 році	78
Листування	90
Трагедія села Радощиць	95
Виселення людей з села Ославиці	98
Сусід Деній	104
З Команчі до Зиндранової	107
Будова греко-католицької церкви в Команчі	113
Заходи для побудови хреста-пам'ятника	121
Родовід родини Ленців і Оленичів	150
Обкрадена церква	156